

SINTER 22

Založený v roku 1989

Ochrana prírody a jaskyniarstvo v roku 2013 z pohľadu múzea

Vydalo: © Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, október 2014

Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Školská ul. 4, 031 01 Liptovský Mikuláš
tel.: 044/547 72 33; 547 72 11; fax: 044/551 43 81; <http://www.smopaj.sk>; e-mail: smopaj@smopaj.sk; IČO 361 45 114

Editor: doc. RNDr. Dana Šubová, CSc.

Výkonný redaktor: RNDr. Dagmar Lepišová

Redakčná rada: Magda Čopková, Ing. Jiří Goralski, Mgr. Eva Greschová, Ing. Peter Holúbek, Mgr. Iveta Korenková, Edita Paprčková, Dagmar Staroňová, Ing. Kristína Urbanová

Grafická úprava: Miroslava Spišiaková

Jazyková úprava: Edita Paprčková

Tlač: Tlačiareň RVprint, s. r. o., Uhorská Ves 84, 032 03 Liptovský Ján

Náklad: 150 ks

Cena: nepredajné

ISSN 1336-7595

Predná strana obálky: Lebka netopiera (*Myotis myotis*); Jaskynné nálezy kostí netopierov; Netopier brvitý; Uchaňa čierna. Foto: Archív SMOPaJ.

Zadná strana obálky: Priestory zoologického depozitára. Foto: M. Vecko.

Dana Šubová: Slovo na úvod 3

Populárno-náučné články

Peter Holúbek: Jaskyne a speleologicky zaujímavé miesta zaregistrované a preskúmané počas získavania zemepisných súradníc v roku 2013 5

Jozef Psotka: Riečne jaskyne Ružínskeho krasu 8

Gabriel Lešínský: Najnovšie objavy v Slovenskom krase 2013 12

Zuzana Šimková: Jaskyňa Dúpnica v Západných Tatrách a jej okolie v praveku 14

Leonard Ambróz: 80. výročie vydania prvého zoznamu chránených území Československej republiky (1933 – 2013) 19

Kristína Urbanová, Leonard Ambróz, Martin Vecko, Alena Benová, Janka Padyšáková: Priebeh riešenia výskumu v NPR Skalná Alpa a NPR Jánošíkova kolkáreň za rok 2013 20

Z fondov a zbierok múzea

Magda Čopková: Knižnica v roku 2013 21

Ivica Hlaváčová: Národná databáza jaskýň v roku 2013 22

Eva Greschová: Štúdium osobného fondu Jana Ješka Hofmana v Literárnom archíve Památníka národného písemníctví v Prahe 24

Leonard Ambróz, Dagmar Lepišová: Prehľad sústavy CHÚ a CHS a jej zmien za rok 2013 26

Iveta Korenková: Pokračovanie projektu digitalizácie 27

Iveta Chomová: Historické fotografie podzemných krasových javov – Zvonivá jama 27

Leonard Ambróz: 100 rokov ochrany Dobročského a Badínskeho pralesa (1913 – 2013) 30

Z histórie

Iveta Chomová: Kalendárium 2013 33

Eva Greschová: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva a jeho zriaďovatelia 35

Aktivity múzea

Výstavná činnosť 37

Podujatia 39

Projekty 41

Iné aktivity 41

Spoločenská kronika

Dana Šubová: Jubileum Jany Vojšťákovéj 45

Ivica Hlaváčová: Jubileum Moniky Orvošovej 46

Eva Bartošová: Jubileum Evy Greschovej 46

Errata: v Sintri č. 21, str. 21 zmena názvu článku – „Zaujímavý relikt jaskyne v Zádielskej tiesňave v Slovenskom krase“ oprava „Nález reliktov krasových jaskýň obnažených výstavbou železničnej trate Turňa n. Bodvou – Rožňava“

Rok 2013 bol pre SMOPaJ veľmi náročným rokom s ohľadom na termín ukončenia rekonštrukčných prác na budove múzea, pôvodne starého jezuitského kláštora z 2. polovice 18. storočia, neskôr Okresného súdu v Liptovskom Mikuláši, ktorá je sídlom múzea od roku 1950. Rekonštrukcia budovy sa realizovala v rámci projektu zo štrukturálnych fondov Európskej únie Rekonštrukcia historickej budovy múzea, kultúrnej pamiatky pre environmentálne vzdelávanie s 15 % spolufinancovaním zo strany MŽP SR. Oficiálne sa rekonštrukcia ukončila dňa 31. 10. 2013, aj keď drobné dokončovacie práce sa ešte s odporúčením ORIP MŽP SR zabezpečovali cez nové verejné súťaže. Ukončenie stavebných prác bolo sprevádzané nemalou nervozitou, a to hlavne z dôvodu blížiaceho sa zimného obdobia, ale nakoniec sa všetko – ako sa povie – „len tak-tak“ zvládlo. Súčasne prebiehala opakovaná súťaž návrhov na reінštaláciu expozícií. Táto bola ukončená výberom víťazného súťažného návrhu po vyhodnotení prác poroty a tak sa na jeseň pristúpilo k priamemu rokovaciemu konaniu s autorským kolektívom komplexného autorského diela a začal sa nekonečný kolotoč diskusií, jednaní, písaní, výberu zbierok, zabezpečovania záberov a všetkého, čo k takejto práci patrí.

Okrem týchto dvoch „mega aktivít“ múzeum zabezpečilo ako každoročne cyklus prednášok Eko dni – jar, jeseň, workshopy k významným dňom, výstavy venované marginalizovaným skupinám a výstavu Speleofotografia. Vďaka ochote a spolupráci s miestnou organizáciou Matice slovenskej v Liptovskom Mikuláši sme sa tiež zapojili do projektu Vlakom do múzeí a galérií, čím sa nám podarilo zachovať kontinuitu tradične poskytovaných služieb. V povedomí verejnosti sme zostali aj cez putovné výstavy zapožičiavané partnerským múzeám a správam chránených území. Múzeum sa tiež zapojilo do medzinárodne vyhlásenej aktivity Zbierka múzea viažúcej sa k roku 1914 pri príležitosti 100. výročia začiatku 1. svetovej vojny. Takisto sme prezentovali činnosť múzea na konferenciách organizovaných Zväzom múzeí na Slovensku a to Vedecko-výskumná činnosť v múzeách v Banskej Bystrici, Múzeum ako forma edukácie v spoločnosti v Banskej Bystrici, Muž a žena – vzťahové súvislosti v kontexte múzejných zbierok v Bratislave a tiež Prístupnosť múzeí a výstav osobám so zrakovým postihnutím, prostriedok ich spoločenského začleňovania a informovanosti v Bratislave, ktorú organizovala Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska. V rámci medzinárodných aktivít sme aktívne reprezentovali múzeum na 23. medzinárodnej konferencii ICOM v Rio de Janeiru v Brazílii, na 23. medzinárodnej konferencii MUT v Budapešti, Svetovom speleologickom kongrese ICS v Brne a na seminári Múzeá a sociálne znevýhodnení v Hodoníne. Takisto sme zabezpečili cyklus prednášok pre stredné školy v Šumperku realizovaný v rámci dlhoročnej spolupráce s Vlastivedným múzeom v Šumperku. Ak k najexotickejším patrila pobyt v Rio de Janeiru, určite k najkrajším patrili zážitky z medzinárodnej konferencie prírodovedných pracovníkov, ktorá sa konala v tomto roku na Magurke v Nízkych Tatrách.

Keď sa tak spätne pozriem na priebeh roku 2013, sama sa čudujem, kde sa v kolektíve zobralo toľko sily na zrealizovanie všetkých aktivít. Žeby sa nám výnimočne podarilo udržať si entuziazmus aj v tejto, nielen pre múzeum, ale aj celospoločensky náročnej situácii? Ale bez neho by sa vlastne v oblasti ochrany prírody a životného prostredia ani robiť nedalo.

The year 2013 was very demanding one for the Museum regarding a time limit of reconstruction of the Museum building, primarily the Jesuit Monastery from the second half of the 18th century, later the County Court in Liptovský Mikuláš that has been a seat of the Museum since 1950. The Museum reconstruction is realized as the project from structural funds of the European Union Reconstruction of a Historical Museum Building, a National Monument for Environmental Education with 15% co-financing by the Ministry of Environment of the Slovak Republic. Reconstruction was officially finished on October 10, 2013, although on recommendation of the Department of Directing the Project Implementation of the Ministry of Environment of the Slovak Republic some small finishing works were provided through new public competitions. Finishing of building works was accompanied by not small nervousness because of near winter time; however, all was made at the end. Simultaneously there was made a repeated competition of proposals on exposition re-installation. It was finished by selection of a victorious competitive proposal, and in the autumn there was started a direct negotiation with an author's collective, which meant a lot of discussions, negotiations, writings, selecting the collections, providing the shots, etc.

Besides these two “mega activities” the Museum realized a lecture cycle Eco Days (spring, autumn), workshops on important days of environment as well as traditional exhibitions devoted to marginalized groups, and the Speleophotography Exhibition. Thanks to cooperation with a local organization of the League for the Advancement of the Slovak Nation in Liptovský Mikuláš we participated in the project To Museums and Galleries by a Train. By this manner we managed to continue in traditionally provided activities. Public perceived us also through touring exhibitions lent to partner museums and administrations of protected areas. The Museum participated in the internationally announced activity Museum Collection connecting with the year 1914 on occasion of the 100th anniversary of the World War I. Museum activities were presented on conferences organized by the Slovak Museums Association: Scientific-Researched Activities in Museums in Banská Bystrica, Museum as a Form of Education in Banská Bystrica, Man and Woman – Connections in Context of Museum Collections in Bratislava as well as Accessibility of Museums and Exhibitions to People with Sight Handicap as Means of their Social Integration in Bratislava organized by the Union of Sightless and Weak-Sighted of Slovakia. We also actively participated in the 23rd International Conference ICOM in Rio de Janeiro in Brazil, the 23rd International Conference MUT in Budapest in Hungary, the World Speleological Congress ICS in Brno in the Czech Republic, and the Seminar Museums and Socially Handicapped People in Hodonín in the Czech Republic. We provided a lecture cycle for secondary schools in Šumperk in the Czech Republic as well. If a journey to Rio de Janeiro belongs to the most exotic ones so experiences from the International Conference of Natural Science Workers in Magurka certainly belong to the most beautiful ones.

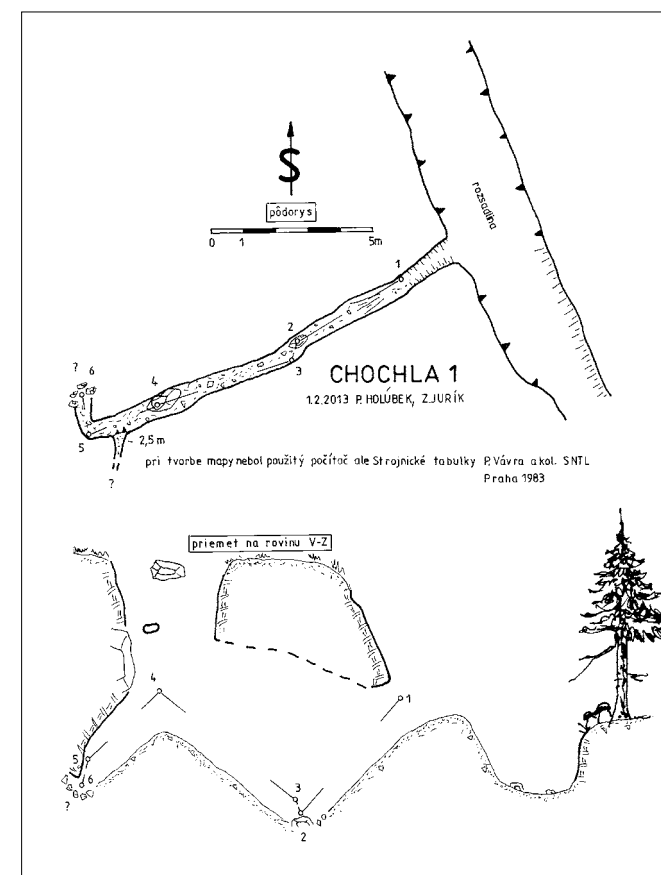
If I evaluate the year 2013 I must admire enthusiasm of the Museum collective to realize the all mentioned activities in situation that is very demanding not only for museums but also for the whole society. But without such enthusiasm it is not possible to work in the field of nature protection and environment at all.

Dana Šubová

Jaskyne a speleologicky zaujímavé miesta zaregistrované a preskúmané počas získavania zemepisných súradníc v roku 2013

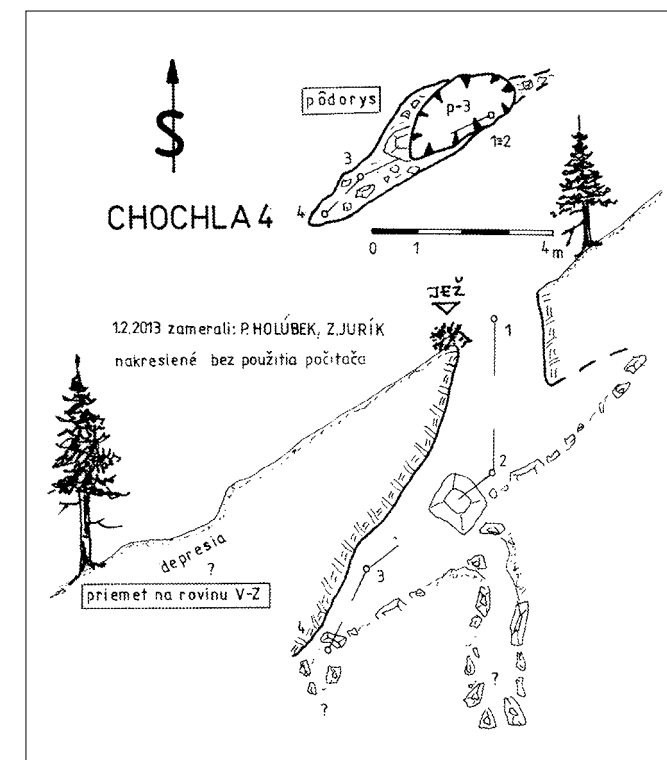
Peter Holúbek

Aj napriek skončeniu štrukturálneho projektu EÚ Získavanie zemepisných súradníc vchodov do jaskýň a do-
budovanie archívu podzemných krasových javov múzea
k 31. 12. 2012 pokračovali pracovníci múzea v projekte.
Na pracovisku v Liptovskom Mikuláši sa získali sú-
radnice 44 lokalít. Najzaujímavejšie jaskyne, ktoré boli
nedostatočne, prípadne neboli vôbec zdokumentované
prinášame v nasledujúcom príspevku.

Jaskyne v Nízkych Tatrách v okolí Liptovskej Porúbky

Z iniciatívy Zdenka Juríka z Liptovského Hrádku sme navštívili dňa 1. marca podzemné priestory vo vrcholových častiach dolomitového masívu Chochly južne od Liptovskej Porúbky. Prvú z nich, **Chochla 1**, uvádza A. Gresch vo svojom príspevku Jaskyne v okolí Liptovskej Porúbky, ktorý bol publikovaný v roku 1999 v Spravodaji SSS v čísle 2, na s. 25 – 26. Dovolili sme si ju zamerať ešte raz, pretože uverejnená mapa nebola dostatočná, chýbal tam pôdorys a bokorys mal vyznačený sever, čo sa nám zdalo čudné. Zemepisné súradnice JTSK lokality sú x-1200028,77, y-372560,1, nadmorská výška 995 metrov. Neďaleko tejto jaskyne sa nachádza druhá, 10 metrov hlboká lokalita, nazvaná **Chochla 4**, ktorá sa tiež zdokumentovala. Jej JTSK súradnice zamerlal už v roku 2012 M. Lisý (x-1200098,72, y-372554,22, nadmorská výška 988 metrov). Ide o rozsadlinové loka-

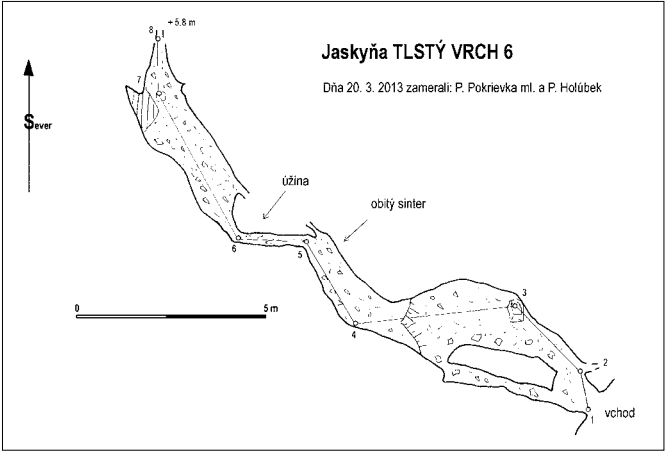
Vchod do priepasti Chochla 4. Foto: P. Holúbek

Sinter 22

lity, ktoré sú súčasťou rozsiahlych gravitačných puklín pretínajúcich kótu Chochla. Nepredpokladáme okrem kolmých puklinových priestorov ich ďalšie významnejšie pokračovanie.

Správa z cesty do Slovenského Pravna

Dňa 20. marca hľadáme s Paľom Pokrievkom ml. v blízkosti Slovenského Pravna v pohorí Žiar lokalitu, ktorú našiel B. Kortman s miestnym rodákom Paľom Cesnakom dakedy pred rokmi. Najskôr sme zamerali zemepisné súradnice jaskýň Tlstý vrch 3 a Tlstý vrch 4, ktoré sa zle zamerali prístrojom Archer počas projektu. Potom sme navštívili závrť Tlstý vrch 5, kde neviaľ síce silný prievan, ale bolo vidno, že je tu výmena vzduchu, pretože sa dnu nedržal sneh. Potom sme podľa rád P. Cesnaka zamerali stúpajúcu jaskyňu nachádzajúcu sa neďaleko lokality Tlstý vrch 1. Zatiaľ sme ju nazvali **Tlstý vrch 6**, pokračujúc v názvosloví Petra Mrázika. Jej zemepisné súradnice JTSK sú x-1205339,725, y-444052,564, nadmorská výška 634 metrov, dĺžka 19,72 metra pri denivelácii 6 metrov. Našli sme tu v koncovej časti pri m. b. 7 nápisy: SK+MR 1983, Klimo, Ján, Jano, Paľo a JP 25. III. 1973. Nápisy JP bolo viac, zrejme ide o jednu osobu ktorá jaskyňu navštívila viackrát. Sú tu aj stopy po dávnych odsekávaniach bieleho plastického sintra, podľa vzhľadu ide o viac ako 100 ročné stopy. Určite by stálo

za to v Slovenskom Pravne zistiť, ako sa táto jaskyňa spolu s lokalitou Tlstý vrch 1 volajú, pretože v minulosti boli miestnym obyvateľom veľmi dobre známe a aj často navštevované. Miestnemu znalcovi Paľovi Cesnakovi, ktorý žije v Londýne, sme poslali mail s ohľadom na meno jaskyne a jej objavu a dostali sme nasledujúce informácie, ktoré sme následne už neoverovali:

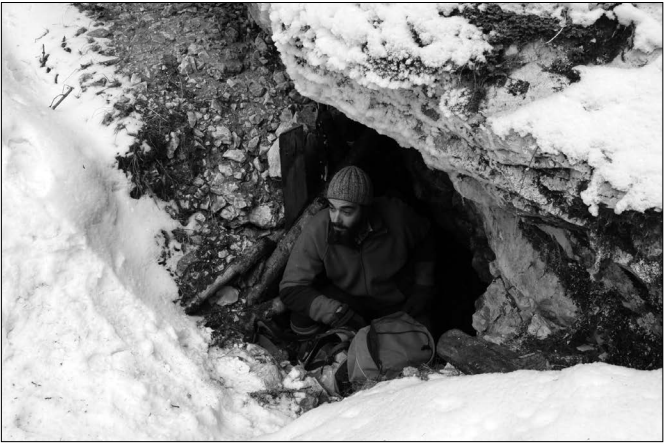

Vchod do jaskyne Tlstý vrch 6. Foto: P. Pokrievka ml.

„Zdravím, dobre zas vidieť niečo z domova, nemyslím že existuje nejaký lokálny názov, okrem TV-1, ktorá je v monografii Slovenské Pravno a okolie uvedená ako Sokolná jaskyňa, keďže Tlstý vrch miestni odjakživa nazývajú Sokol, ale nepamätám si žeby som sa stretol osobne s týmto menom jaskyne. Boli to všeobecne iba jaskyne na Sokole. Čo sa týka JP, asi najrozšírenejšie priezvisko v Pravne je Páleš, vzhľadom na rok 73, keď som ešte ťahal dreveného káčera po dvore, ma napadá len jeden, Jozef Páleš zvaný Kramár, alebo od Kramárov, ale tých možností je určite viac. Ak to chceš overiť, v hornej krčme denne sedáva jeho brat Miro, a myslím že aj krčmár by mohol niečo vedieť, všetci sú z horného konca. Odhadujem že nápisy pochádzajú od detí v školskom veku, miestny dospelý nemá dôvod aby sa plazil do nejakej diery, iba ak by bol rovnako postihnutý ako my. Tiež sme to tam preliezali vo veku 12 – 14 rokov, potom sa všetci rozbehli po školách a takéto výpravy sa už nedali veľmi organizovať. Ešte k tomu treba prirátat hormóny a skoro legálny vek na vysedávanie po krčmách. Z tých čias si ešte pamätám, že v oblasti je údajne 17 jaskýň, ak chcete veriť 13 ročným. Takže to vyzerá že názov je na mapovačovi. Možno v auguste sa tam zastavím... Ako hovorí Lešinský, kopaniu zdar!!! Pali Cesnak.“

Krátke jaskyne Demänovskej doliny

Dňa 3. 4. sme s P. Herichom zamerali zemepisné súradnice lokality pracovne zvanej Šmollova sonda na Stodôlke. Ide o 6 metrov hlbokú vykopanú sondu na mieste s intenzívnymi prievanmi (horný vchod), cca 100 metrov južne od Striebornej jaskyne. Navrhujem ju zaevidovať do NDJ pod názvom **Sonda v Stodôlke**.

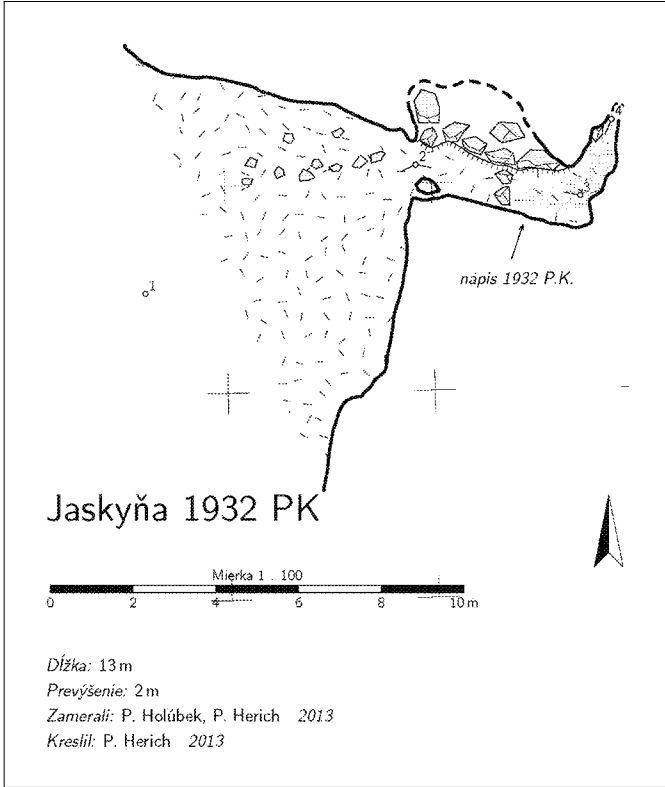

Sonda v Stodôlke. Foto: P. Holúbek

Vchod do jaskyne PK 1932. Foto: P. Holúbek

Práce sa tu skončili pre sintrové platne, ktoré sa nedali jednoducho rozrušovať. Jej zemepisné súradnice JTSK sú x-1202171,705, y-383761,993, nadmorská výška 895 metrov. Potom sme sa presunuli do oblasti Pustej dolinky, kde sme preskúmali jaskyňu, ktorú sme lokalizovali pred časom s J. Vajsom. Ide o výkop pod skalnou stenou s riečnou modeláciou, avšak chýba tu smer, kde treba kopať, zdá sa, že ide o starú lokalitu, ktorú vymodelovali ponorné vody zo žuly, ale nepôsobila tu erózia, iba korózia vôd, ktoré transportovali piesok bez valúnov. Našli sme tu nápis 1932 PK a tak sme sa rozhodli jaskyňu nazvať **Jaskyňa 1932 PK**. Sú to s najväčšou pravdepodo-

dobnosťou iniciály jaskyniara Petra Klepáča z Pavčinej Lehoty. Jej zemepisné súradnice JTSK sú x- 202367,574, y-383215,033, nadmorská výška 928 metrov.

Rozsadlina v Turčianskej kotline

Posledný májový deň podľa rád Jána Obucha z Blázoviec navštevujeme turčiansku obec Socovce, v blízkosti ktorej sa nachádza 5 m hlboká a asi 15 m dlhá rozsadlina, ktorá vznikla iba pred pár desiatkami rokov ako ná-

Rozsadlina v Turčianskej kotline. Foto: P. Holúbek

Sinter 22

sledok ťažby dolomitového kameňa. Rozsadlina je zaujímavá tým, že sa nachádza v geomorfologickom celku Turčianska kotlina, Mošovská pahorkatina, kde doteraz nie je evidovaná žiadna lokalita. Jej zemepisné súradnice JTSK sú x-1203154,801, y-436930,716, nadmorská výška 507 metrov.

Správa z cesty do pohoria Burda dňa 23. 8. 2013

Lokalizácia Rekreačnej jaskyne východne od Kamenice nad Hronom. Je to veľký problém, pretože mapa od P. Szilvaya z roku 1995 akosi neseďí a ani popis od K. Nagypála. Trápim sa dlhšiu dobu, prechádzam okolo suchých, prašných brál, ale puklinu nenachádzam. Potom sa opytujem miestnych obyvateľov na jaskyňu, no všetci krútia hlavou, nik o ničom nevie. Nevie ani bývalý lesník pán Ervín Karaba z Nových Zámkov. Nakoniec zameriam jednu puklinu, o ktorej nie som úplne istý, že je to Rekreačná jaskyňa. Jej zemepisné súradnice sú x-1327058,851, y-455083,976, nadmorská výška 165 metrov. Potom podľa rád Márie Skalovej, pracovníčky Mestského kultúrneho strediska v Nových Zámkoch hľadáme priepasť, ktorú poznajú poľovníci v oblasti Chľaby. No napriek celodennému hľadaniu a opytovaniu sa miestnych obyvateľov však lokalitu nenachádzam. V lokalizácii priepasti nám nepomohol ani pán Vladimír Hošek, ornitológ z Kamenice nad Hronom, ktorý je dobrý znalec miestneho terénu.

Lokalizácia Borsukovej jaskyne na Jasovskej planine

Dňa 5. decembra sme hľadali Borsukovu jaskyňu v okolí Skalistého potoka. Lokalitu totiž nevedel identifikovať Zdenko Hochmuth, ktorý v tejto oblasti pôsobí dlhé roky a písal o Skalistom potoku a okolí knihu. Dohodli sme sa so Štefanom Labudom, ktorý v tejto oblasti pôsobil, že sa ju pokúsime nájsť. Päť ľudí (G. Lešinský, J. Psotka, Š. Labuda, Z. Hochmuth a P. Holúbek) urobilo rojnicu a jaskyňu sme našli. Zistilo sa, že lokalitu poznal Gabo Lešinský, no nevedel ju stotožniť s Borsukovou, pretože táto jaskyňa bola v minulosti známa s dĺžkou cez 30 metrov a v tomto období je jazvecami úplne zahádzaná, častokrát aj skalami s hmotnosťou 10 kg. Pokúšali sme sa tu krátko kopať, no bez dobrých nástrojov bolo naše úsilie márne. Zemepisné súradnice jaskyne v súradnicovom systéme JTSK x-1248304,964, y-291205,008, nadmorská výška 448 metrov.

G. Lešinský, Z. Hochmuth, Š. Labuda a J. Psotka pred vchodom do Borsukovej jaskyne. Foto: P. Holúbek

Riečne jaskyne Ružínskeho krasu

Jozef Psoťka

Obr. 1. Vchod do Veľkej Ružínskej jaskyne. Foto: J. Psoťka

Krasové javy v pohorí Čierna Hora vyskytujúce sa prevažne v podcelku Pokryvy opísal A. Droppa (1973) ako Ružínsky kras. Územie leží severozápadne od Košíc, tiahne sa od Kavečian po Ružínsku priehradu. Významnejšie jaskyne sa tu nachádzajú prevažne v hrebeňovej časti pohoria v úzkom, silne tektonicky a erózne rozčlenenom pruhu mezozoických karbonátov, ktorý podľa súčasných poznatkov nie je skrasovatený po celej svojej dĺžke, ale len lokálne. Povrchové krasové javy tu absentujú pravdepodobne kvôli malému plošnému rozšíreniu chemicky čistejších vápencov a významnému podielu klastického kremeňa, silicítov a ílovitej zložky vo vápencoch. Celková rozloha karbonátových hornín podľa Droppu (1973) dosahuje asi 48 km². Najväčšie plošné zastúpenie z karbonátov majú ramsauské dolomity, ktoré sú všeobecne chudobné na krasové javy a je v nich vytvorených len niekoľko jaskýň. V podcelku Pokryvy je registrovaných 66 jaskýň, 50 z nich sa nachádza v doline Malý Ružinok. Z hľadiska rekonštrukcie vývoja georeliéfu sú najvýznamnejšie riečne jaskyne, vytvorené podzemnými vodnými tokmi. V čase ich vytvárania a aktívnej fázy vývoja sa vzťahovali na lokálnu eróziu bázu, ktorú predstavoval Paleo-Hornád a jeho pravostranný prítok, paleotok Ružinka. Počas terénneho prieskumu doliny Malý Ružinok so zámerom inventarizácie jaskýň a zamerania GPS polôh ich vchodov sme preskúmali viacero jaskýň, ktoré na základe morfológických a sedimentologických znakov považujeme za relikty fluvialných disolučno-erózných jaskýň (v zmysle Bellu, 2011). Z geologického hľadiska sú jaskyne vytvorené v jurských vápencoch obalového mezozoika severného veporika. Ide o ružové až ružovofialové doskovité krinoidové vápence (vyšší lias)

s hrúbkou 100 – 130 m (Polák et al. 1997). Vápence sú izoklinálne prevrásnené so sklonom osí vrás k JV. Úklon vrstiev vápencov je pomerne strmý, na geologickej mape je v skúmanom území uvedený sklon 62° k SV. Z juhovýchodu sú jurské vápence ohraničené prešmykovou líniou SZ – JV smeru voči fylitom (sericitické, sericiticko-chloritické, grafitické) črmeľskej skupiny gemerika (starší karbón). Zo severovýchodu sa stýkajú pozdĺž zlomu prebiehajúceho dnom doliny s horninami trlenského súvrstvia obalového mezozoika sev. veporika, ktoré predstavujú sivé až tmavosivé, piesčito-krinoidové vápence so silicítmami a vápnité pieskovce s medzivrstvičkami tmavých vápnitých ílovcov.

Veľká Ružínska jaskyňa

Najväčšia z tunajších jaskýň, dosahuje dĺžku 110 m. Vchod

sa nachádza na ľavej strane doliny Malý Ružinok, v strmom svahu neďaleko jej záveru vo výške 620 m n. m., približne 30 m nad dnom doliny. Predstavuje najväčší jaskynný vchod v pohorí Čierna hora, dosahuje šírku 17 a výšku 4 m (obr. 1). Jaskyňa pozostáva z priestrannej priamej horizontálnej chodby smerujúcej na J – JV, zväčšenej opadávaním vrstiev a úlomkov horniny. Ukončená je neprielezne zasintrovaným kanálom. Je významnou archeologickou lokalitou (Roth, 1881, Bárta, 1963 a iní). Kukla (1953) okrem opisu jaskyne uvádza, že v sonde asi 20 m od vchodu sa v hĺbke od 40 cm do 1 m hĺbky nachádzajú vytriedené ploché okruhliaky vápencov, zjavne uložené prúdiacou vodou. Jaskyňu opisuje aj Droppa (1973), ktorý cituje nálezy vápencových obliakov a jedného z diabázu (paleobazaltu) z Rothových archeologických sond. Uvádza, že jaskyňa vznikala korozívnym rozširovaním vrstvových škár atmosférickými vodami a do takto rozšírených kanálov vnikli ponárajúce sa vody, čoho dôkazom je podľa neho nález obliakov v sondách S. Rotha. Droppa však neuvádza pôvod ponárajúcich sa vôd, ktoré vytvárali jaskyňu. Podľa Thuróczyho et al. (1988) skalný reliéf jaskyne v súčasnosti nemá tvary fluvialnej modelácie čo mohlo byť spôsobené najmä intenzívnym mrazovým zvetrávaním. Autori neskúmali sedimenty jaskyne (staré sondy už boli z veľkej časti zasypané), len konštatujú, že zaoblenie kusov vápencov v okolí bývalých sond bolo podľa nich podmienené zvetrávaním a koróziou. Kvôli absencii riečne modelovaných tvarov ju zaraďujú k typu tektonicko-korozívnej jaskyne. Cílek (1999) uvádza nálezy dobre opracovaných štrkov v novej stratigrafickej sonde vo vchode jaskyne, z ktorých niekoľko je tvorených fylitom. Tieto štrky našiel aj v nižšie ležiacej Malej kvapľovej jaskyni, na základe

čoho uvažuje o nielen o prepojení oboch jaskýň, ale aj o existencii jaskynného systému, ktorý bol pretekajúcou voľne tečúcou vodou.

Malá kvapľová jaskyňa

Vchod sa nachádza na ľavej strane doliny Malý Ružinok priamo pod Veľkou Ružínskou jaskyňou vo výške 602 m n. m. Jaskyňa dosahuje dĺžku 37 m, popísal a zameral ju Droppa (1973). Uvádza výrazné stropné korytá v oboch vetvách jaskyne a predpokladá jej vytváranie vodným tokom pritekajúcim od JV. Podľa neho predstavuje geneticky mladšiu úroveň Veľkej ružínskej jaskyne, vytvárajúcou sa v staršom pleistocéne. Jaskyňa je hodnotná pre výskyt tvarov skalného reliéfu vytvorených riečnou modeláciou: stropné korytá, bočné korytá, relikty lastúrovitých jamiek (scallops). Drobnozrnny štrk prevažne zložený z obliakov fylitov a kremeňa v JV závere jaskyne svedčí o pretekanií vodného toku so zdrojovou oblasťou v horninách mladšieho paleozoika gemerika (črmeľská a dobšinská skupina). Dobre opracované drobné obliaky kremeňa môžu pochádzať zo zvetraného a fluvialne redeponovaného materiálu oligomiktných metazlepencov hámorského súvrstvia dobšinskej skupiny severného gemerika (mladší karbón), ktoré sa vyskytujú južne od záveru doliny Malý Ružinok v oblasti zvanej Za spáleným vrchom, kde horniny tohto súvrstvia budujú východné svahy kóty 775.

Podľa nášho názoru predstavujú Veľká Ružínska a Malá kvapľová jaskyňa zvyšky rozsiahlejšieho lokálneho systému podzemného odvodňovania vápencového masívu na južnej strane záveru doliny Malý Ružinok. Dĺžkový a hĺbkový rozsah tohto paleosystému bol obmedzený malou šírkou krasového územia a hrúbkou jurských vápencov. Vápence siahajú od vchodu jaskyne v smere jej priebehu na J – JV len asi 300 m, kde sa na prešmykovej línii prvého rádu SZ – JV smeru stýkajú s horninami gemerika. Obe jaskyne vznikali v kontaktnom alogénnom krase na styku liasových vápencov s horninami črmeľskej skupiny (sericitické, sericiticko-chloritické, grafitické fylity – starší karbón) a dobšinskej skupiny (hámorské súvrstvie: oligomiktné metazlepence, metapieskovce, piesčité a grafitické metapelite – mladší karbón). Výrazná prevaha vápencových obliakov v sondách spomínaná viacerými autormi však naznačuje, že časť vôd pretekajúcich Veľkou Ružínskou jaskyňou mala pravdepodobne autochtónny pôvod vo vápencovom masíve.

Antonova jaskyňa a menšie jaskyne v jej okolí

Vchod *Antonovej jaskyne* sa nachádza v západnom svahu bočnej dolinky na ľavej strane doliny Malý Ružinok, vo výške 600 m n. m. Jaskyňu opisuje Roth (1881), Kukla (1953) a Droppa (1973). Stopy neolitického osídlenia preskúmal Bárta (1963). Dĺžka jaskyne je podľa zamerania A. Droppu 70 m. Droppa (1973) vychádza z Rothovho opisu profilu jaskynných sedimentov, kde absentujú okruhliaky, z čoho usudzuje, že jaskyňa je na rozdiel od Veľkej Ružínskej korozívneho pôvodu. Jaskyňa má vo vstupnej priestrannej časti v strope skalné okno s priemerom 6 m (obr. 2). Vzniklo zrútením vápencových lavíc a preborením stropu chodby v dôsledku oslabenia horninového nadložia vplyvom stenčenia jeho hrúbky svahovou denudáciou. Dokumentuje proces postupného zániku jaskyne súvisiaci so zahľbovaním doliny Malý Ružinok a bočnej dolinky s Antonovou a ďalšími jaskyňami.

Obr. 2. Skalné okno – Antonova jaskyňa. Foto: J. Psoťka

Skalný reliéf jaskyne je premodelovaný mrazovým zvetrávaním a nesie stopy po opadávaní úlomkov horniny. Nie sú tu zachované žiadne tvary riečnej modelácie. Zaujímavosťou je skalný pilier a kolmý stupeň, za ktorým sa nachádza krátky úsek horizontálnej pravdepodobne prítokovej chodby ukončenej zasintrovaním. Kolmé skalné steny strmého žľabu pod jaskyňou morfológicky nadväzujú na steny vstupnej chodby jaskyne, čo naznačuje, že jaskyňa pokračovala smerom dole do doliny v oveľa väčšom rozsahu, ako je zachovaný dnes. V súčasnosti môže žľab predstavovať povrchovú krasovú formu – tzv. „bezstropnú“ jaskyňu resp. postjaskynnú depresnú formu (Bella, 2007). Dno tejto strmo uklonenej depresnej formy so zachovanými úsekmi kolmých skalných stien je vyplnené úlomkami a blokmi zo zrútených vápencových lavíc. Na základe výskytu viacerých reliktovej riečnych jaskýň v bezprostrednom okolí Antonovej jaskyne a indícií o denudáciou a rútením zaniknutom pokračovaní samotnej jaskyne smerom do doliny predpokladáme, že jaskyňa bola súčasťou podzemného odvodňovania vápencového masívu na ľavej strane doliny Malý Ružinok. Vznikala v kontaktnom alogénnom krase so zdrojovou oblasťou ponárajúcich sa vôd ležiacej vzdialenou vzdialenosťou asi 250 m od súčasného vchodu na J – JZ v mladopaleozoických horninách črmeľskej skupiny gemerika (fylity ser., ser.-chlor. a graf.).

Netopieria jaskyňa: Popisujú ju Kukla (1953) a Droppa (1973), ktorí uvádzajú, že jaskyňa vznikla koróziou atmosférických vôd. Vchod (obr. 3) sa nachádza v skalnom

Obr. 3. Netopieria jaskyňa. Foto: J. Psoťka

Obr. 4. Laciho jaskyňa. Foto: J. Psotka

závere bočnej dolinky, v ktorej leží aj Antonova jaskyňa, vo výške 621 m n. m. Podľa merania Droppu dosahuje dĺžku 36 m. Počas nášho prieskumu som v záveroch chodieb našiel zasintrované opracované balvany hornín črmeľskej skupiny gemerika (fylity, metabazalty) s priemerom až 30 cm, čo svedčí o pretekanií vodného toku so zdrojovou oblasťou ležiacou na J – JZ od jaskyne. Jaskyňa má zachované aj oválne profily chodieb, čo tiež poukazuje na jej riečny pôvod.

Laciho jaskyňa: Nachádza sa na pravom svahu bočnej dolinky priamo oproti Antonovej jaskyni, približne v rovnakej výške ako Netopieria jaskyňa. Dosahuje dĺžku 10 m a má tri vchody: najväčší predstavuje denudáciou svahu zboku odkrytú jaskynnú chodbu, ďalšie dva sú tiež ústupom svahu odkryté vyústenia oválnych chodieb s malým, ale priedozným profilom. Podľa morfológických znakov (oválne priečne profily chodieb, meandrové bočné zahĺbenia) ide o fragment fluviálnej jaskyne (obr. 4). Výkopové práce staršej generácie jaskyniarov OS SSS Košice-Jasov preukázali, že chodba je v celom profile vyplnená piesčito-ílovitými sedimentmi.

Jaskyňa nad výverom: Vchod sa nachádza v skalnatom hrebienku na pravom svahu bočnej dolinky z Malého Ružinka, v ktorej je aj Antonova jaskyňa. Predstavuje klesajúcu riečnu chodbu s dĺžkou 8 m, takmer celú vykopanú v hlinitých sedimentoch jaskyniarov OS SSS Košice-Jasov (súčasný speleoklub Cassovia).

Tunel nad vyvíeračkou: Vchod sa nachádza v skalnatom hrebienku na pravom svahu bočnej dolinky z Malého Ružinka, kde leží Antonova jaskyňa, pod Jaskyňou nad výverom. Predstavuje tunelovú riečnu chodbu s malým priečnym profilom, prechádzajúcu cez skalný hrebienok v dĺžke 6 m.

Novoobjavená jaskyňa: Nachádza sa na ľavej strane doliny Malý Ružinok, cca 180 m v smere 299°33' od Antonovej

jaskyne. Predstavuje priamu mierne kľukatú chodbu s dĺžkou cca 20 m. Na základe morfológie – stropného koryta a oválnych priečných profilov usudzujeme, že ide o paleovýverovú fluviokrasovú jaskyňu.

Výskyt viacerých fluviálne modelovaných jaskýň v tomto bočnom údolí a jednej jaskyne so zachovanými alochtónnymi riečnymi sedimentmi tvorenými horninami mladšieho paleozoika, naznačuje existenciu lokálneho jaskynného systému, ktorý sa vytváral v kontaktnom alogénnom krasi. Alochtónne vody mali zbernú oblasť vo svahoch budovaných mladopaleozoickými horninami (prevažne fylitmi) gemerika. Kontakt vápencov a nekrasových hornín sa nachádza menej ako 300 m južne od uvedených jaskýň na línii prešmyku SZ – JV smeru. Podobne ako pri Veľkej Ružinskej jaskyni bol dĺžkový rozsah jaskynného systému limitovaný malou šírkou krasového územia a tým aj vzdialenosťou medzi vstupmi a výstupmi alochtónnych vôd. Časť jaskynného systému podľahla deštrukcii, čoho pozostatkom je strmý žľab s kolmými skalnými stenami, ktorý pravdepodobne predstavuje povrchovú krasovú formu, tzv. „bezstropnú“ jaskyňu.

Jaskyne v okolí Medvedieho údolia

Medvedia jaskyňa: Jaskyňa so zameranou dĺžkou 48 m sa nachádza na ľavej strane doliny Malý Ružinok, v bočnom tzv. Medvedom údolí. Spolu s Veľkou Ružinskou jaskyňou predstavuje významnú speleoarcheologickú lokalitu. Podľa morfológie chodieb (oválnych profilov, bočných zahĺbení, stropných hrncov) ide o inaktívnu riečnu jaskyňu. Podľa archeologických sond (Bárta, 1990) je dno chodby zvanej Kaplnka po holocénnej vrstve penovcov vyplnené mazľavou tmavohnedou ílovitou hlinou.

Hadia jaskyňa: Nachádza sa nad výraznou zákrutou asfaltovej lesnej cesty vo výške 577 m n. m. Celá jaskyňa v dĺžke 12 m bola vykopaná v piesčito-hlinitých sedimentoch jaskyniarov OS SSS Košice-Jasov koncom sedemdesiatych rokov. Podľa rozprávania T. Koiša jaskyniarov na začiatku výkopových prác zaujal úzky kanál v skalnej stene pripomínajúci hada. Tento kanál predstavuje úzke hlboko zarezané stropné koryto. Jaskyňa pravdepodobne predstavuje zvyšok výverovej jaskyne, pred výkopom úplne zanesený sedimentmi.

Zákrutová jaskyňa: Vchod (obr. 5) sa nachádza vo svahu na ľavej strane doliny Malý Ružinok pod skalnou stenou v nevýraznom žľabe nad Haďou jaskyňou vo výš-

Obr. 5. Zákrutová jaskyňa a Jaskyňa nad Zákrutovou. Foto: J. Psotka

ke 613 m n. m. Opisuje ju Erdös (1978), jaskyňa je dlhá 18 m. Pozoruhodný je oválny erozívny profil stúpajúcej chodby (obr. 6). Jaskyňa končí úplným vyplnením červenohnedými ílmi a zasintrovaním. Na základe morfológických znakov ju považujeme za relikť fluviálnej disolučno-eróznej jaskyne.

Obr. 6. Riečna chodba v Zákrutovej jaskyni. Foto: J. Psotka

Jaskyňa nad Zákrutovou: Vchod prístupný len lanovou technikou sa nachádza vo svahu na ľavej strane doliny Malý Ružinok v skalnej stene nad Zákrutovou jaskyňou. Dĺžka jaskyne 10 m. Geneticky súvisí s nižšie položenou Zákrutovou jaskyňou. Má zachované tvary riečnej modelácie (oválne profily, bočné zahĺbenia). Nachádzajú sa tu ílované sedimenty. Medzi oboma jaskyňami sú na skalnej stene zachované stopy po bočných zahĺbeniach pôvodnej jaskynnej chodby zaniknutej denudáciou. Veľmi blízka poloha jaskýň Hadia, Zákrutová a nad Zákrutovou naznačuje ich genetickú spojitosť, morfológia chodieb preukazuje ich riečny pôvod. S týmto lokálnym systémom pravdepodobne geneticky súvisí aj Medvedia jaskyňa, ktorá leží asi 90 m na JZ. Podľa geologickej mapy leží nad Medvedím údolím v inverznej polohe na jurských vápencoch menšia poloha hornín karpatského keuperu (vrch. trias – norik), ktoré predstavujú najmä pestré ílovce (červené, fialové, zelené) a ílované bridlice. Sedimenty v uvedených jaskyniach poukazujú na pôvod ponárajúcich sa vôd v horninách tohto súvrstvia v čase, keď bolo jeho plošné rozšírenie väčšie. V senilnom štádiu vývoja, keď došlo vplyvom erózneho zahľbovania Medvedej doliny k strate hydrologickej funkcie jaskýň, boli tieto z veľkej časti vyplnené ílovitými sedimentmi.

Jaskyne pod Spáleným vrchom

Na JZ svahu Spáleného vrchu (797 m n. m.) oproti známym ružinským jaskyniam je vo veľmi úzkom pruhu

jurských vápencov (menej ako 100 m) vytvorených niekoľko menších jaskýň s fluviálnou modeláciou. **Poludňajšia jaskyňa** sa nachádza v skalnej skupine v JZ svahu Spáleného vrchu, priamo oproti cez dolinu Malý Ružinok leží vchod Veľkej Ružinskej jaskyne. Podľa zamerania J. Thuróczyho (1983) má dĺžku 23 m. Predstavuje úzku kľukatú chodbu (meander) s oválnymi profilmi a bočnými zahĺbeniami. V jej okolí sa nám pri povrchovom prieskume podarilo nájsť ďalšie drobné riečne modelované jaskyne (Hrebienková j. a Príkra j.). Nad úzkym pásom jurských vápencov ležia sivé až tmavosivé pieskovce a bridlice a polohami drobnozrnných zlepcov, ktoré patria do nižnobocianskeho súvrstvia (karbón) chočského príkrovu hronika. Na týchto horninách sa zbierali vody, ktoré vytvárali uvedené jaskyne v kontaktnom alogénnom krasi veľmi malého rozsahu.

Záver

V doline Malý Ružinok v Ružinskom krasi pohoria Čierna hora sa nachádza viacero jaskýň, dokladujúcich existenciu bývalého podzemného odvodňovania vápencového masívu, ktoré sa vyvíjalo v kontaktnom alogénnom krasi na styku s horninami mladšieho paleozoika gemerika a vo veľmi malej miere chočského príkrovu hronika.

Literatúra

BÁRTA, J. 1963. Desiat rokov speleoarcheologickej činnosti AÚ SAV. Slovenský kras, 4, 19–35.
BÁRTA, J. 1990. Mezolitickí lovci v Medvedej jaskyni pri Ružine. Slovenská archeológia 38, 5–30.
BELLA, P. 2007. Geologické, geomorfologické a geoekologické znaky zrútených a denudovaných jaskýň na povrchu krasovej krajiny. Geomorphologia Slovaca et Bohemica, 7, 1, 65–74.
BELLA, P. 2011. Genetické typy jaskýň. VERBUM, Ružomberok, 220 s.
CÍLEK, V. 1999. Mineralogické výzkumy v Ružinském kraji. ČSS Speleo, 28, 34–36.
DROPPA, A. 1973. Ružinský kras v Slovenskom Rudohorí. Československý kras, 25, 61–72.
ERDÖS, M. 1978. Súpis krasových javov údolia Malý Ružinok. MSK Liptovský Mikuláš, 21 s.
KUKLA, J. 1953. Ružinské jeskyně na východním Slovensku. Československý kras, 6, 15–17.
POLÁK, M. (Ed.) – JACKO, S. – VOZÁR, J. – VOZÁROVÁ, A. – GROSS, P. – HARČÁR, J. – SASVÁRI, T. – ZACHAROV, M. – BALÁŽ, B. – KAROLI, S. – NAGY, A. – BUČEK, S. – MAGLAY, J. – SPIŠÁK, Z. – ŽEC, B. – FILO, I. a JANOČKO, J. 1996. Geologická mapa Braniska a Čiernej hory 1 : 50 000. MŽP SR – GSSR, Bratislava.
POLÁK, M. (Ed.) – JACKO, S. – VOZÁROVÁ, A. – VOZÁR, J. – GROSS, P. – HARČÁR, J. – ZACHAROV, M. – BALÁŽ, B. – LIŠČÁK, P. – MALÍK, P. – ZAKOVIČ, M. – KAROLI, S. a KALIČIAK, M. 1997. Vysvetlivky ku geologickej mape Braniska a Čiernej hory. Geologická služba Slovenskej republiky, Bratislava, 202 s.
ROTH, S. 1881. Az ó-ruzsini barlangok. Természettudományi közlöny, Budapest, 13, 138, 4–65.
THURÓCZY, J. – ZACHAROV, M. a ERDÖS, M. 1988. Osobitný režim ochrany – CHPV Veľká Ružinska jaskyňa. SSS OS Košice-Jasov, manuskript, 43 s.

Najnovšie objavy v Slovenskom krase (2013)

Gabriel Lešínský

V roku 2013 sa nám v rámci dlhotrvajúcej, systematickej a cieľavedomej objavnej, prieskumnej a dokumentačnej činnosti podarilo opäť posunúť hranice poznania o čosi ďalej – prostredníctvom šiestich objavov, resp. postupov na Silickej planine, Dolnom vrchu, Hornom vrchu a Jasovskej planine. Každý nový objav či progres predstavuje kamienok do pestrofarebnej mozaiky vývoja endokrasu i exokrasu tunajších planín. Na prolungačných, objaviteľských a prieskumných prácach sa zúčastňovali jaskyniari G. Lešínský, J. Hetesi, J. Ondík, J. Baroš, P. Kubálek z Prahy, T. Marková, bratia M. a L. Tanáčovci z Leopoldova, M. Gaško a F. Horčík.

SILICKÁ PLANINA

Júdova priepasť – predstavuje bleskový objav so zaujímavými morfogenetickými parametrami. V priebehu jediného dňa sa nám podarilo z povrchovej iniciálnej depresie situovanej na svahu krasovej vyvýšeniny vykopať, objaviť a preskúmať regionálne významnú, dobre vyvinutú a dosť členitú koróznú vertikálnu jaskyňu. Okrem vertikálnych častí má aj horizontálne partie. V profile šachty zaseknutý niekoľko desiatok kg ťažký blok sme

Júdova priepasť, Silická planina, prolungačia iniciálnej depresie ešte pred objavom jaskyne. Foto: G. Lešínský

Júdova priepasť, Silická planina, moment objavu. Foto: G. Lešínský

Júdova priepasť, Silická planina, práve otvorené ústie novej jaskyne. Foto: G. Lešínský

s použitím lán, kladiek, blokantov a karabín transportovali na povrch niekoľko hodín. Prieskum jaskyne zatiaľ nie je ukončený. Dĺžka/hĺbka jaskyne: 60 m/35 m.

Malá mestská priepasť – ide o lokalitu, ktorá nás najviac prekvapila vo vzťahu k intenzite prolungačných prác, speleogenetickým súvislostiam i našim očakávaniam. Po siedmich rokoch pomerne intenzívneho úsilia sa nám podarilo z pôvodnej 2,5 m hlbkej šachtičky v svahu kra-

Malá mestská priepasť, Silická planina, objavný otvorček do novej šachty v hĺbke 20 m. Foto: G. Lešínský

sovej jamy prekopať do celkovo 20 m hlbkej vstupnej šachty a z jej dna do ďalšej šachty so silne zaneseným dnom. Rozsah kopania bol mimoriadny – vstupnú šachtu vyplňal v plnom profile až 20 m mocný kužeľ sedimentov, ktorého vek, súdiac podľa archeologických nálezov na dne šachty, odhadujeme na vyše 2000 rokov. Celkový objem vyťažených a vytransportovaných sedimentov predstavuje vyše 30 kubických metrov. Pod ústím v hĺbke cca 20 m sme objavili fragmenty ľudskej lebky, pri ktorých ležali keramické artefakty – úlomky nádob z ml. doby bronzovej (kyjatická kultúra). Úlomky lebky preskúmal antropológ Mgr. Kubálek z Prahy a úlomky keramiky archeologička Mgr. Horváthová z AU SAV. Je pravdepodobné, že jaskyňu využívali pravekí obyvatelia planiny ako kultovú šachtu. Dĺžka/hĺbka jaskyne: 40 m/30 m.

Nová mestská priepasť – je relatívne juvenilný krasový útvar, ktorý sme predbežne preskúmali iba pomocou filmovacej techniky, nie fyzicky. Jaskyňa sa interpretovala na povrch v podobe výrazne vyvinutej iniciálnej depresie s ideálnymi morfogenetickými parametrami (sklon svahov, hĺbka, priemer). Na základe nich sme jednoznačne usúdili prítomnosť jaskynných priestorov vertikálneho charakteru. Depresia je situovaná v relatívne plochom reliéfe v blízkosti mohutnej krasovej jamy i tektonickej poruchy. Po niekoľkých rokoch náročných prolungačných prác v zhutnenej ílovitej výplni sa nám podarilo v hĺbke 6 m prekopať do novej vertikálnej jaskyne, výrazne tektonicky predisponovanej. Pomocou kamery sme odhadli hĺbku výrazne korodovanej studne (korózne žľaby) na 15 m s možnosťou ďalšieho pokračovania. Fyzicky ju overíme po rozšírení hrdla vstupnej šachty. Hĺbka jaskyne: 15 m.

HORNÝ VRCH

Priepasť mŕtvych netopierov – predstavuje jaskyňu, ktorú sme objavili výkopom z nenápadnej iniciálnej depresie situovanej na hrebene medzi krasovými jamami v júni 2012, pričom dosiahla hĺbku 8 m. Na lokalite sme v roku 2013 pokračovali v prolungačných prácach, pričom sme dosiahli ďalší postup po dĺžke i nadol. Podzemné priestory majú aktuálne parametre (dĺžka/hĺbka) 15 m/10 m. V sedimentoch a medzi úlomkami materskej horniny pod pôvodným dnom sme našli starú tanatocenózu

Priepasť mŕtvych netopierov, Horný vrch, objavitelia po prieskume nového objavu. Foto: G. Lešínský

netopierov, aj keď jaskyňa nebola pred objavom otvorená na povrch a do jej priestorov sme sa presekali. Rádovo išlo o veľmi jemné, rozpadávajúce sa osteologické pozostatky tisícok exemplárov týchto zvierat. Vzorky tanatocenózy odovzdáme na analýzu Ing. J. Obuchovi, osteológovi – špecialistovi.

JASOVSKÁ PLANINA

Larynx – v roku 2012 sme v západnej stráni Hájskej tiesňavy pri povrchovom prieskume našli v podmienkach reliéfu krasových strání mimoriadne zriedkavú povrchovú formu, analogickú reliktom vertikálnych jaskýň na plošinách planín. Išlo o stráňové „prepadlisko“. Už prvé sekundy indikovali výskyt podzemných priestorov s krasovým vývojom. Na jeseň 2013 sme uvoľnili 4,5 m mocnú zátku z balvanov, svahových hĺn a spleti koreňov a navzdory očakávaniam sa vertikálny ťah zmenil a v jaskynný priestor sa rozvinul subhorizontálne do senilnejúcej dómovitej dutiny so stúpajúcim dnom. Dĺžka/hĺbka jaskyne: 15 m/6 m.

Larynx, Jasovská planina, práve prekopený objavný otvor do senilnejúcej siene. Foto: G. Lešínský

DOLNÝ VRCH

Priepasť pod Stodoliskami – prolungačné práce sme vykonávali v dosiaľ neznámej povrchovej forme so skalnou obrubou (relikt priepasti). Napriek tomu, že leží v blízkosti veľkej množiny notoricky známych jaskýň skúmaných už pred vyše polstoročím, zostala táto lokalita

Priepasť pod Stodoliskami, Dolný vrch, pôvodný stav reliktu priepasti v deň jeho nálezu. Foto: G. Lešínský

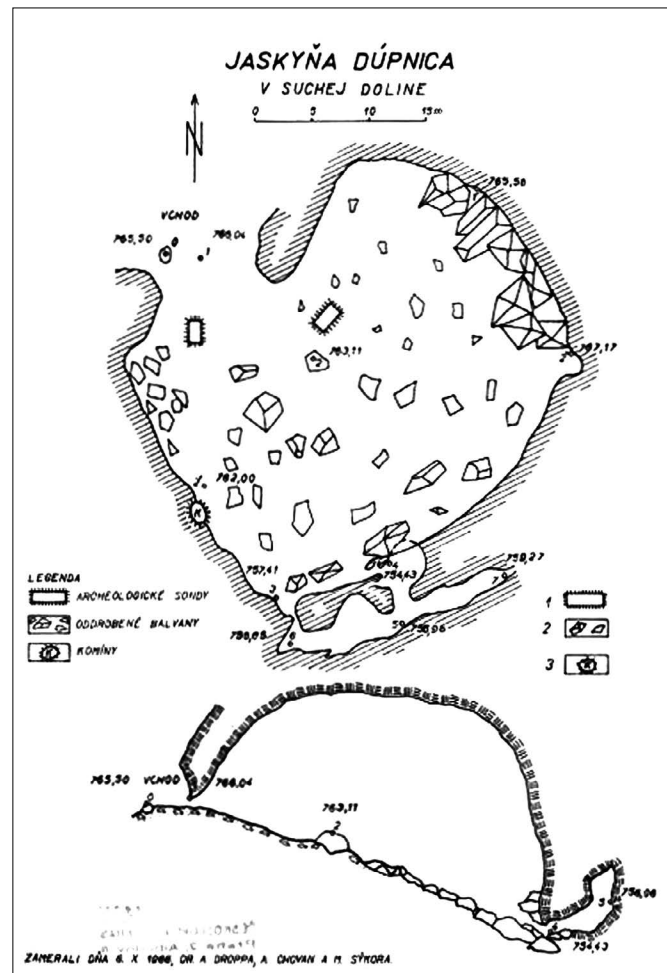

Priepasť pod Stodoliskami, Dolný vrch, prolongácia šachty – transport bloku horniny na povrch. Foto: G. Lešínsky

Jaskyňa Dúpnica v Západných Tatrách a jej okolie v praveku

Zuzana Šimková

Jaskyňa Dúpnica sa nachádza v Západných Tatrách, v ľavom svahu Suchej doliny, asi 400 m severne od horárne Podmeštrová. Otvor leží vo výške asi 73 m nad dolinou a prístup k nemu umožňuje lesný chodník od potôčika Studienky, ktorý vedie na Opálenicu. Vchod má šírku 10 m a výšku 1 m a je orientovaný na sever. Za ním sa otvára samotný priestor jaskyne s rozmermi 40 × 35 m. Priestory jaskyne sú vytvorené v svetlošedých vápencoch stredného triasu, ktoré pri vchode vystupujú sklonom 29° na sever. Dno je pokryté balvanmi, mierne klesá od SZ na JV (Droppa, 1972, s. 82). V JV

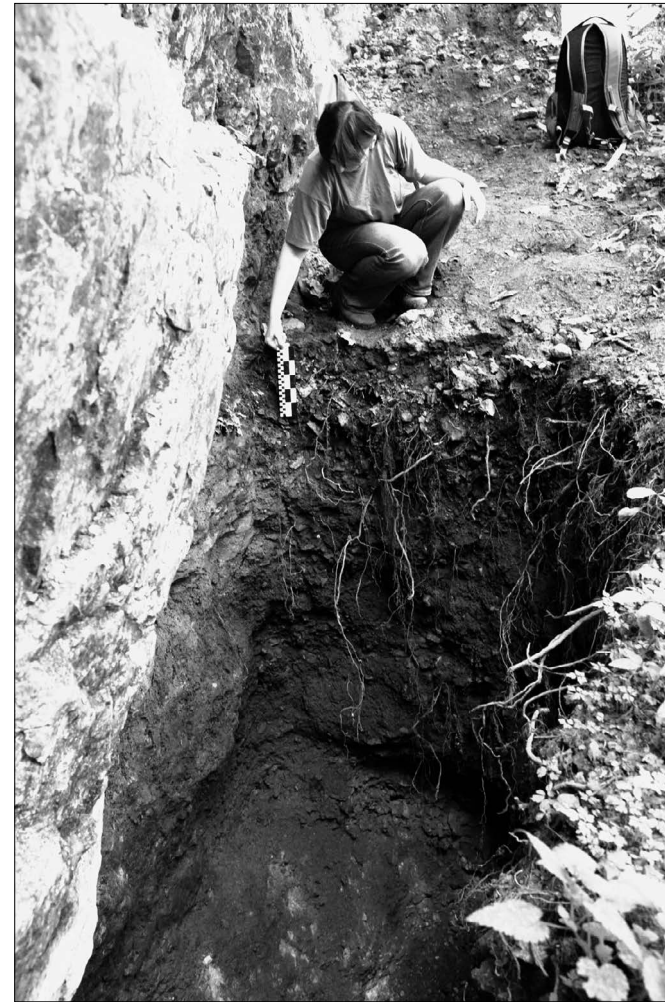
ukrytá v škrapovom poli nepovšimnutá. V priebehu niekoľkých akcií sme prenikli do dobre vyvinutej vertikálnej a senilnej jaskyne, ktorú v plnom profile vyplňal mocný sedimentárny kužeľ s recentnými, zatiaľ bližšie neskúmanými osteologickými nálezmi. Povaha (farba, štruktúra, hustota, zrnitosť) jednotlivých vrstiev výplne sa mení s hĺbkou. Prolongáciu sťažujú mocné sintrové kôry vyplňajúce podstatnú časť šachty. Hĺbka jaskyne: 10 m.

Na všetkých štyroch planinách naďalej intenzívne pracujeme. Okrem uvedených lokalít sa realizujeme i na ďalších pracoviskách. Počas bežného roka uskutočňujeme množstvo jednodňových, viacero víkendových akcií, ba i niekoľkodňové výpravy s obsiahlejším programom. Rok 2013 bol pre nás v jaskyniarskom slova zmysle naozaj plodný.

časti domu pokračuje oválna chodba široká 4 – 6 m a vysoká 3 m. Na stenách tejto chodby sa objavujú kryštály vápenca očadené dymom, ale aj čisto biele sintrové náteky mladšieho veku. Iná sintrová výzdoba sa v jej priestoroch vyskytuje len sporadicky. Vstup je od západnej strany tienový svahom, takže väčšinu dňa je v tieni. Jaskyňa je priestranná, má v lokalite strategickú polohu nad Suchou dolinou, vodný zdroj je blízko – Suchý potok v doline a jeho ľavobrežný prítok, ktorý pramení pod Fatrovou, tečie popod vrch Opálenica a z južnej strany obteká masív, v ktorom je situovaná Dúpnica. Je pomerne ľahko dostupná úzkym chodníkom z južnej strany.

Názov Dúpnica sa odvodzuje od slovanského výrazu dúp, ktorý znamená brloh (chránené miesto, obydlie zveri), ležovisko, diera, nora (podzemný brloh) alebo skrýša všeobecne. Na Slovensku je známymi viacero jaskýň, ktorých názvy sú rôznymi variáciami odvodenými od tohoto pomenovania. Nateraz najstarší záznam pochádza z polovice 13. storočia a označuje dnešnú Šarkanovu dieru pri Poráči na Spiši názvom Petra Dupe (Soják, 2007, s. 12). W. Wisniewski uvádza, že slovenské jaskyne s názvami odvodenými od slova dup (diera v skale – jaskyňa) a „dupna“ (vyhlbenina, vyhlbená), majú spoločné črty – sú pomerne rozľahlé, nachádzajú sa v chotároch obcí, ktoré boli podľa prvých písomných zmienok založené už v 13. – 14. storočí, boli viackrát využívané ako obydlia, resp. úkryty vo viacerých obdobiach, naposledy zväčša počas 2. svetovej vojny. Na základe týchto poznatkov a analógií s poľskými názvami predpokladá, že názov Dúpnica (a jeho varianty) má svoj pôvod v stredoveku a označuje miesto úkrytu, resp. obydlie v skale (Wisniewski, 1999). Uvedená zovšeobecňujúca charakteristika platí aj pre Dúpnicu v Západných Tatrách.

Z archeologického hľadiska je táto jaskyňa tiež zaujímavá. Napriek tomu, že sa tu zatiaľ neuskutočnil dlhodobší systematický výskum, počas niekoľkých desaťročí sa tu realizovalo niekoľko menších prieskumov s pozoruhodnými výsledkami. V roku 1968 tu viedol prieskum J. Bárta a skonštatoval jej využívanie v stredoveku a pravdepodobne v dobe rímskej (púchovská kultúra) (Bárta, 1973, s. 90; Bárta, 1994b). Následne v roku

Sonda v Suchej doline. Foto: P. Holúbek

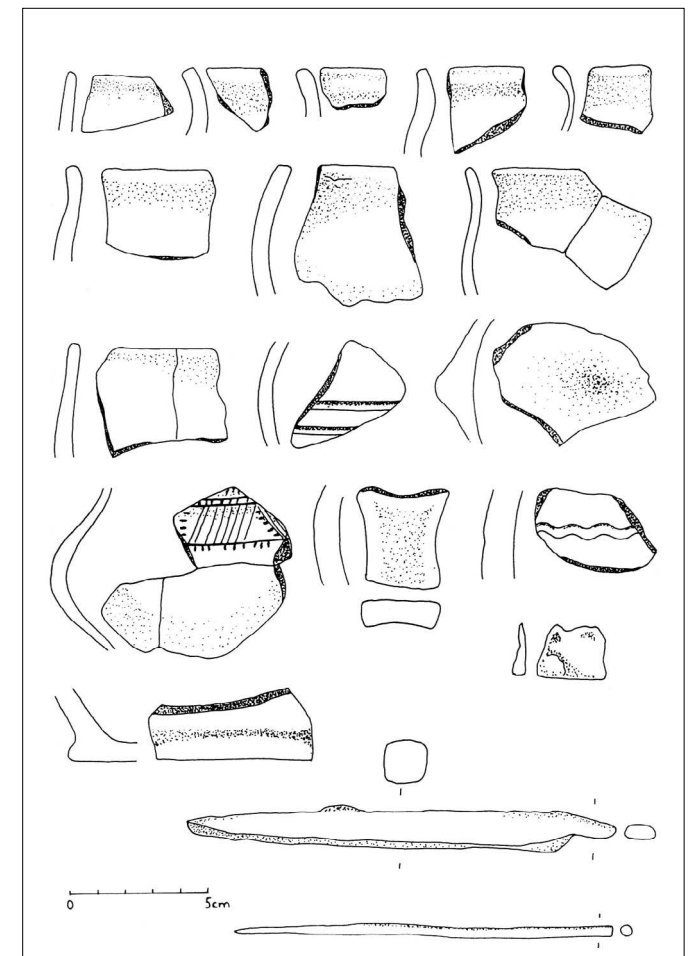
1969 tu niekoľko jaskyniarov po dohode s J. Bártom hĺbilo sondu na ľavej strane od vchodu. V hĺbke 40 cm narazili na veľké množstvo kostí rôznych druhov zvierat a ďalšie kopanie prerušili. Niekoľkodňový archeologický výskum tu realizovalo aj Liptovské múzeum v Ružomberku prostredníctvom V. Hanuliaka v roku 1974. Zistili sa tu dve etapy pravekého využívania jaskyne – halštatská fáza (oravská skupina lužickej kultúry), reprezentovaná najmä fragmentami keramiky a laténska fáza (púchovská kultúra), ktorú okrem keramického materiálu dokladá i železná neskorolátenská spona tzv. spojenej konštrukcie s vinutou tetivou (Šimková, 2006, s. 132 – 133). Tieto dve praveké fázy podporujú i najnovšie nálezy, bronzová krížová ihlica zdobená vruborezom, tzv. typ

Železná ihla z laténskej spony. Foto: Ľ. Zachar

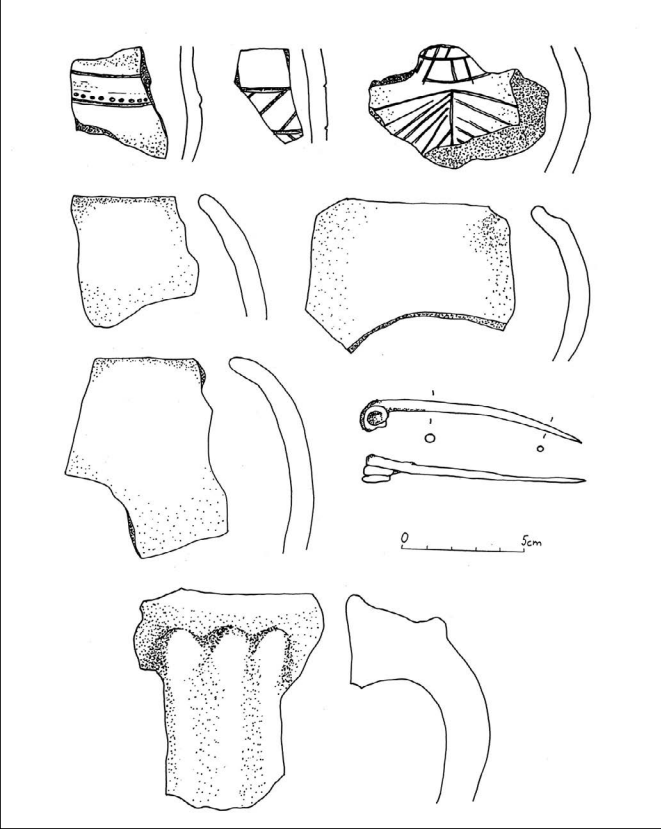
Orava a drobná strieborná keltská minca typu Eraviskovia (Struhár, Soják, Šimková, 2013, s. 64). V roku 2006 tu archeologický prieskum realizovala L. Benediková z Archeologického ústavu SAV. Konštatovala osídlenie z obdobia púchovskej kultúry, neskorej doby rímskej, neskorého stredoveku a novoveku (Benediková, 2006, internet). Jaskyňa patrí i medzi lokality s antropologickými nálezmi. V prvej polovici 90. rokov, počas výkopových prác v zadnej časti jaskyne a pri vynášaní sedimentov z juhovýchodného výbežku bola v štrkovej suti nájdená ľudská lebka, bez ďalších nálezov. Na základe hĺbky (4 m), v ktorej sa lebka našla, uvažuje J. Bárta o veku staršom ako stredovek a zároveň pripúšťa možnosť, že išlo o využitie vertikálnej priepasti ako šachtového hrobu (Bárta, 1994). Podľa analýzy patrila lebka dieťaťu vo veku asi 7 rokov, s najväčšou pravdepodobnosťou ženského pohlavia (Šefčáková, 1994).

Počas prieskumov v posledných rokoch boli zistené viaceré umelé zásahy v jaskyni (v blízkosti vchodu, depresie na dne – možno zvyšky po archeologických sondách) aj mimo nej – plošina pred vchodom, nízky val cca 50 m nad jaskyňou. Okrem jaskyne bolo zrejme využívané aj jej blízke okolie (systém prirodzene i umelo opevnených ostrôh) či už ako refúgium alebo na kontrolu komunikácií (Šimková, 2004).

Archeologické nálezy z jaskyne Dúpnica. Nakreslila: Z. Šimková

V rámci minuloročného prieskumu jaskyne a jej okolia sa zistili nové skutočnosti. V severnej časti jaskyne sa nachádza nová, pravdepodobne nelegálna sonda približne obdĺžnikového, resp. lichobežníkového tvaru, ktorá na severnej strane susedí so sondou vyhlbenou jaskyniarmi

Sonda v Suchej doline nad občasným výverom vôd. Nakreslila: Z. Šimková

a vo východnej časti so staršou archeologickou sondou. Hĺbka výkopu je cca 20 – 30 cm. Výplň tvorí sypká jemná hlina hnedej farby premiešaná s úlomkami jaskynnej výplne, na povrchu so zlomkami zvieracích kostí, zubov, úlomkami vápencov a ojedinělými drobnými nezdobenými atypickými pravekými črepmi. Na jej severnej strane sú dva hlbšie oválne výkopy – najskôr stopy po detektoristoch. Vo väčšom štvorcovom výkope v jeho severnej stene sa črtá asi 7 – 10 cm pod povrchom tmavší, čierny pás cca 3 cm hrubý (ohnisko?). Pred jaskyňou sa nachádza nízky val pozdĺž celého vchodu. Na jeho povrchu sa našiel kúsok pieskovca, čo je v tomto priestore cudzorodý materiál. Povrchovým prieskumom sa našla bronzová ihla z laténskej spony, datovaná do 2. – 1. storočia pred Kristom, čo opäť potvrdzuje osídlenie v mladšej dobe železnej.

V poslednej dobe sa objavujú teórie o tom, že jaskyňa bola akousi pravekou svätyňou. Niekde sa spomína ako mladohalštatská svätyňa, inde sa hovorí o jej využívaní keltskými druidmi. Nasvedčovať tomu má najmä kamený oltár pozostávajúci z balvanov usporiadaných do tvaru polkruhu alebo podkovy, približne v strede jaskyne. Hoci je to predstava vzrušujúca a lákavá, pred vynesením záveru je potrebná opatrnosť. Aké „vlastnosti“, alebo znaky má vykazovať jaskyňa, aby mohla byť považovaná za centrum kultu? Podľa nemeckých a českých archeológov takáto jaskyne už svojim charakterom nie sú vhodné na obývanie, ide zväčša o jaskyne priepastovitého typu a úzke skalné pukliny (Geschwinde, 1988, Matoušek, 1998, Peša, 2006). Samozrejme, samotný tvar nesvedčí o využití či nevyužití jaskyne človekom, pokiaľ sa v nich nenachádzajú špecifické archeologické alebo antropologické nálezy. Archeologické nálezy spájané s kultom sú spravidla výnimočné svojim materiálom (bronz, zlato, jantár), častokrát cudzej proveniencie,

veľkosťou (rozmery vylučujúce praktické využitie, resp. nosenie – šperky), množstvom (depoty) alebo bývajú intencionálne poškodené. Iným okruhom problémov je interpretácia ľudských kostí nájdených na niektorých lokalitách. V zásade nesú tieto kosti stopy násilia, bývajú zámerne lámané, rozštiepené, opálené, resp. varené, v niektorých prípadoch sa predpokladá i rituálna antropofágia. Obvykle tu nie sú deponované kostry celého individua, ale len ich časti alebo ojedinelé kosti. Ako tieto „podmienky“ splňa Dúpnica? Počas výskumov v minulosti sa tu na viacerých miestach v jednotlivých archeologických sondách zistili kultúrne vrstvy v hĺbke 10 – 40 cm od súčasného povrchu jaskyne. Z dostupnej výskumnej dokumentácie vyplýva, že väčšinu archeologických nálezov tvorila keramika. Ojedinelé nálezy kovových predmetov predstavujú šperky, resp. súčasti odevu – spona, ihlica, ihla spony, bronzová nezdobená ihlica a keltská minca. Nespomínajú sa nijaké objekty, kolové jamy, ohniská. V tomto kontexte je zaujímavý nález ohraničenej čiernej vrstvy v profile nelegálnej sondy zistenej minulý rok. Zatiaľ absentujú pracovné nástroje. Nálezy sú priradované mladému halštatu a púchovskej kultúre (mladšia doba laténska – staršia doba rímska). Hoci jaskyňa nie je v pravom slova zmysle priepastovitého charakteru, jej súčasťou je vertikálna šachta, v ktorej sa našla ojedinelá detská lebka, pravdepodobne praveká. Mikroklimatické pomery jaskyne vzhľadom na tvar jaskyne a umiestnenie vchodu sú pre dlhší pobyt ľudí nevyhovujúce. Nakoniec netreba opomínať ani veľké množstvo zvieracích kostí, ktoré sú v súčasnosti rozptýlené po celom povrchu jaskyne a počas výskumu v 70. rokoch sa spomínali v niektorých sondách v hĺbke 10 cm až 20 – 30 cm pod povrchom, čiže v tých istých vrstvách ako archeologické nálezy. Druhovo neboli súbory kostí podrobne analyzované, spomína sa len prevaha osteologických pozostatkov jeleňa, srny a kozy. Podľa evidencie CEMUZ sa v zbierke Liptovského múzea v Ružomberku nachádza z Dúpnice 6 – 7 kusov fragmentov lebiek aj s časťou parožia, patriacich druhu *Cervus elaphus*. Nález zvieracích kostí býva často podceňovaný a väčšinou sa považujú za pozostatok stravovania obyvateľov jaskyne. No v prípade tzv. kultových jaskýň treba rátať aj s možnosťou zvieracích obiet. Častokrát ide o konkrétny druh zvierateľa alebo určité časti tela a svoju úlohu hrá aj vek jedinca. Aj v známej halštatskej svätyni – v Majda-Hraškovkej jaskyni v Slovenskom krase sa okrem viacerých ľudských kostí našli i osteologické pozostatky vyšších stavovcov (jeleň, srnec, koza, pes, liška, jazvec), jelenia lebka bola dokonca zámerne upravovaná do podoby akejsi trofeje, či zvieracej masky (Bárta, 1958, Vlček a Kukla, 1958). Za ďalšie kultové lokality, tentokrát z doby rímskej, sú považované jaskyne Netopieria a Kaplnka v Starohorských vrchoch. I tu sa popri nálezoch ľudských kostí so stopami po intencionálnych zásahoch zistili zvieracie kosti (kôň, diviak, koza, ovca, jeleň, jazvec), avšak sú považované za dôkaz loveckých, prípadne pastierskych aktivít (Bárta a Pieta, 1988, s. 42), čo je vzhľadom na viacnásobné využitie týchto jaskýň v praveku pravdepodobné. Zvieracie kosti z tzv. kultových jaskýň, na rozdiel od bežných sídlisk, obvykle pochádzajú s mladých jedincov (menej než jednoročných) (Peša, 2006, s. 90). Keď to zhrnieme: v Dúpnici máme ľudskú lebku, nájdenú vo vertikálnej šachte, nálezové okolnosti však neumožnili jej presné datovanie a absentujú na nej stopy po násilných

zásahoch. V jaskyni sa našli aj ojedinelé kovové predmety (minca, ozdoby), je tu množstvo zvieracích kostí, no bez odbornej analýzy. V strednej časti jaskyne sú balvany uložené do tvaru polkruhu, no taktiež nedatované a vzhľadom na ľahký prístup do jaskyne a stopy jej využívania aj v stredoveku a nedávnej minulosti ich nemôžeme nekriticky jednoducho charakterizovať ako praveký oltár. Je rovnako veľa znakov pre aj proti, no bez jednoznačných vedeckých dôkazov a pri súčasnom stave prameňnej základne budú akékoľvek tvrdenia vždy len dohadmi. Bez systematického archeologického výskumu a podrobnej paleontologickej analýzy môžeme stále uvažovať len v rovine teórií.

A ako je to s dávnym osídlením v okolí jaskyne? V okruhu asi 100 – 200 metrov je uvádzaných hneď niekoľko nálezov. Pri stavbe rekreačnej chaty, neďaleko horárne Podmešťová, sa porušila kultúrna vrstva so sídliskovou keramikou z mladšej doby rímskej (Pieta, 1970, s. 116). Juhovýchodne od ústia Suchej doliny pri kopaní základov rekreačnej chaty boli zachytené stopy pravekého, slovanského a ranostredovekého osídlenia (Ruttkay, 1992, s. 28). Najnovšie nálezy pochádzajú z ústia Suchej doliny. Jaskyniari sa tu snažili zistiť napojenie tzv. Občasnej vyvieracky a vyhľadali pod susedným skalným previsom oválnu sondu s hĺbkou asi 1,9 – 2,2 m, rozmermi cca 4 × 1 – 1,5 m. Pritom sa narušili v profile viditeľné tri kultúrne vrstvy tmavohnedej až čiernej farby, pravdepodobne ohniská. Prvá vrstva sa nachádzala v hĺbke asi 50 cm pod povrchom, druhá sa bez začistenia nedala identifikovať, tretia bola v hĺbke asi 2 m. Vo vyhádzanej zemine, aj počas kopania, vyzbierali speleológovia niekoľko desiatok fragmentov keramiky, zvieracie kosti a železný nožík. Črepový materiál patrí z väčšej časti do záverečnej fázy staršej doby železnej, resp. prechodnej halštatsko-laténskej fázy, niektoré črepy boli identifikované ako zlomky patriace predpúchovskému horizontu (za konzultáciu ďakujem PhDr. M. Sojákov, PhD.), železný nožík mohol súvisieť s mladším osídlením (stredovek/novovek). Do mladšej fázy mohli patriť aj ojedinelé zlomky keramiky z 13. – 14. storočia, prípadne zlomok novovekej glazovanej keramiky. Podľa jaskyniarov najväčšie sústredenie črepov bolo nad spodným ohniskom, takže zrejme toto ohnisko možno spájať s halštatsko-latenským horizontom. Dodatočný povrchový prieskum odhalil okrem ďalších črepov aj tri zatiaľ nešpecifikované zlomky zo železa a železnú ihlu s vinutím zo stredolaténskej masívnej spony typickej pre predpúchovský stupeň (3. – 2. stor. p. n. l.). Zlomky nádob majú analógie v neskorohalštatských nálezoch zo žiarových hrobov skúmaných K. Pietom v mohyle Kotlíček v 60. rokoch minulého storočia (Pieta, 1970, 118; Pieta, 1981, 60). Súdkovité nádoby, ktorých okraje sa tu vyskytli, patrili medzi úžitkovú keramiku, ich tvar sa zásadne nemenil pomerne dlhé obdobie. Niektoré keramické fragmenty sú zdobené rytým geometrickým ornamentom v podobe obvodových línií a šikmých pásov, ktorý je typický pre tzv. predpúchovský horizont (Pieta, 1996, 53; Pieta, 2008, 35). Svah, na ktorom sa nachádza predmetná lokalita, je orientovaný na západ a vďaka tomu, že dolina je úzka, vrchy vysoké, väčšinu dňa i roka je tam tieň a chladno. Voda je síce blízko, ale rozloha lokality je obmedzená, nevhodná na nejaké trvalejšie obývanie. Napriek tomu jej viacnásobné využitie v rôznych časových obdobiach z nej robia zaujímavé miesto, ktoré stojí za ďalšie skúmanie.

Archeologický nález púchovskej kultúry datovaný do doby rímskej bol zistený aj v Bielej jaskyni, v masíve Sivého vrchu. V roku 2008 odovzdali do zbierok SMOPaJ jaskyniari zlomky hrubostennej keramiky. Ide o fragmenty zo spodnej časti zásobnicovej nádoby, hnedotehlovej farby, zo zrnitého materiálu s prímесou kremeňa. Črepy sú hrubostenné, časť z nich je v hornej časti pokrytá bielym mäkkým sintrom, ktorý je v jaskyni hojný a zrejme podľa jeho výskytu dostala aj meno. Preto možno uvažovať, že dnom stála nádoba na zemi, čiastočne azda v zemi (dno nemá na sebe stopy zasintrovania), už dávnejšie bola zrejme rozbitá a časť tela, ktorá bola nad zemou, bola časom pokrytá vrstvou bieleho sintra. Biela jaskyňa sa nachádza v nadmorskej výške 1090 m a má dĺžku 65 m. Ďalším minuloročným objavom je zistenie osídlenia v bezprostrednej blízkosti pravekých mohýl na Trnoveckých lúkach. Vzdušnou čiarou asi 1 km na východ od Dúpnice na Trnoveckých lúkach, sa nachádzajú mohyly so žiarovými hrobmi, datovanými do obdobia mladého halštatu. Na severozápadnom okraji lúk boli minulý rok povrchovo skúmané dva výkopy líniového charakteru s hĺbkou 1,5 – 1,8 m a dĺžkou od 5 – 10 m, vyhĺbené za účelom získania zdroja pitnej vody pre obec Liptovský Trnovec. Pri obhliadke vyhádzanej hliny sme našli ojedinelý praveký črep. Pri sledovaní druhého výkopu sme zrejme natrafili na porušenú kultúrnu vrstvu. Vo vykopanej hline bolo viacero fragmentov vypálenej tehloviny – mazanice, od drobných hrudiek po väčšie cca 10 cm dlhé kusy s odtlačkami drevených kolov (z medzikolových priestorov). Okrem toho sa tam nachádzalo veľké množstvo pravekých črepov halštatského rázu. V profile výkopu bol spozorovaný

Mazanica zo stien obydli, Trnovecké lúky. Foto: Ľ. Zachar

Praveké črepy, Trnovecké lúky. Foto: L. Zachar

nelých a sporadických nálezov pochádzajúcich z povrchových prieskumov je zrejmé, že v dobe železnej a kontinuálne aj v staršej dobe rímskej (v období púchovskej kultúry) bola táto časť Liptovskej kotliny medzi pravekými osadníkmi vo veľkej obľube.

Literatúra

- BÁRTA, J. 1958. Majda – Hraškova jaskyňa a jej kultová funkcia v dobe halštatskej. Slovenská archeológia, VI-2, 347–360.
- BÁRTA, J. 1973. Druhé desaťročie intenzívnej speleoarcheologickej činnosti Archeologického ústavu SAV v Nitre (1962 – 1971). In Slovenský kras 11, 85–98.
- BÁRTA, J. 1994. Predbežná nálezová správa, Archív SMOPaJ, Liptovský Mikuláš, 2 s.
- BÁRTA, J. – PIETA, K. 1988. Netopierska jaskyňa v Sásovskom krase vo svetle nových sídliskových poznatkov, Slovenský kras 26, 33–45.
- BENEDIKOVÁ, L. 2006. www.pamiatky.sk/Content/Data/.../Evidencia_VD_PUSR_2_2013.xls
- DROPPA, A. 1972. Kras skupiny Sivého vrchu v Západných Tatrách. In Československý kras, roč. 23, 77–98.
- GESCHWINDE, M. 1988. Höhlen im lth. Urgeschitliche Opferstätten im südniedersächsischen Bergland. Veröffentl. D. urgeschichtl. Sammlungen d. Landesmuseums z. Hannover 33. Hildesheim.
- MATOUŠEK, V. 1993. Nálezy lidských kostí z období neolitu až raného středověku ve středoevropských skalních dutinách. Pokus o formulaci základních problémů. Kultové a sociálne aspekty pohrebného ritu od najstarších čias po súčasnosť, Bratislava, 11–18.
- MATOUŠEK, V. – DUFGOVÁ, M. 1998. Jeskyně a lidé. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- PEŠA, V. 2006. Využívání jeskyní v mladší době bronzové až halštatské ve vybraných oblastech střední Evropy. Památky archeologické XCVII, 47–132.
- PIETA, K. 1970. Archeologický výskum Liptova v rokoch 1965 – 1968. Liptov 1, 101–120.
- PIETA, K. 1981. Refúgiá z doby halštatskej v Liptove. Liptov 6, 53–65.
- PIETA, K. 1996. Liptovská Mara. Včasnohistorické centrum severného Slovenska. Bratislava.
- PIETA, K. 2008. Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra.
- RUTTKAY, M. 1992. Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až 13. storočia. Okres Liptovský Mikuláš, Nitra.
- SOJÁK, M. 2007. Osídlenie spišských jaskýň od praveku po novovek. Nitra.
- STRUHÁR, V. – SOJÁK, M. – ŠIMKOVÁ, Z. 2013. Jaskyňa Dúpnica (Západné Tatry) a využívanie jaskýň v dobe železnej. Aragonit 18/1, 64.
- ŠEFČÁKOVÁ, A. 1994. Vyhodnotenie lebky z jaskyne Dúpnica nad Suchou dol. okr. Liptovský Mikuláš. Správa. Archív SMOPaJ, Liptovský Mikuláš, 1 s.
- ŠIMKOVÁ, Z. 2004. Správa. Archív SMOPaJ. Ev. č. 416.
- ŠIMKOVÁ, Z. 2006. Osídlenie jaskýň Liptova (História speleoarcheologických výskumov a nálezov na Liptove). Slovenský kras 44, Liptovský Mikuláš, 119–141.
- VLČEK, E. – KUKLA, J. 1958. Halštatské kultovní masky z lidských lebek z Hraškovy jeskyně z Kilenc-Fa v Jihoslovenském krasu. Památky archeologické L-2, 507–552.
- WISNIEWSKI, W. W 1999. „Dúpnica, Dúpnica“ názvy jaskýň zo stredoveku? Spravodaj SSS, 30, 2, 48–50.

a odfotografovaný okruhliak pravidelného tvaru, z jednej strany odbitý, materiálovo v tomto prostredí cudzorodý. Počas druhej obhliadky už boli výkopy zasypané. V zásype sa našli dva zlomky železných predmetov.

Západne od tejto polohy sa nachádza púchovské hradisko Konislava. Vo svahu južne od hradiska sú dve jaskyne. Asi 15 – 20 m juhovýchodne od vchodu do vyššie položenej jaskyne sme objavili dva kusy rozlámaného žulového rotačného žarnova s bochníkovitým prierezom. Ide o vrchný mlecí kameň (rotor), kruhového tvaru, so štvoruholníkovým stredovým otvorom. Znalosť rotačných žarnovov sa do strednej Európy dostala zo Stredomoria prostredníctvom keltských kmeňov na začiatku mladšej doby železnej. Na Slovensku sa začali používať od stupňa LC1. Výroba a používanie rotačných žarnovov končí nielen v oblasti púchovskej kultúry, ale aj v podunajských a potiských regiónoch na začiatku doby rímskej v súvislosti so zmenami mocensko-politickej situácie v strednom Podunajsku (Pieta, 2008, 161).

Hoci je systematický a intenzívny výskum tohto regiónu ešte stále v nedohľadne, aj z ojedinelých

80. výročie vydania prvého zoznamu chránených území Československej republiky (1933 – 2013)

Leonard Ambróz

Posledný deň minulého roku, 31. decembra 2013 ubehlo 80 rokov od vydania prvého úradného zoznamu chránených území Československej republiky – výnosu Ministerstva školstva a národnej osvety Československej republiky (MŠaNO ČSR) v Prahe č. 143.547/33-V z 31. decembra 1933 o ochrane prírodných pamiatok, ktorý bol vydaný pre potreby učiteľov a uverejnený vo Vestníku Ministerstva školstva a národnej osvety ČSR, ročníku XVI. (1934), zošite 2.

Zoznam obsahuje základné informácie (politický okres, názov rezervácie, rozloha, rok zriadenia, stručná charakteristika predmetu ochrany) o chránených územiach – prírodných rezerváciách vtedajšej Československej republiky, ktoré boli zriadené pred rokom 1918 v ére Rakúsko-Uhorska, ako aj tie, ktoré boli zriadené počas trvania republiky, a to buď dohodou s majiteľmi alebo v rámci prvej pozemkovej reformy (od roku 1919) na základe ustanovenia § 11 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n. zo dňa 16. 4. 1919 (tzv. záborového zákona) alebo § 20 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n. zo dňa 30. 1. 1920 (tzv. prídellového zákona) rozhodnutím Štátneho pozemkového úradu (ŠPÚ) v Prahe za súčinnosti MŠaNO ČSR.

Z hľadiska klasifikácie chránených území je zaujímavé vtedajšie delenie prírodných rezervácií na úplné a čiastočné rezervácie a ich kombinácie (s rozdelením chráneného územia na pásmo úplnej a čiastočnej ochrany), pričom v úplných rezerváciách [zo Slovenskej krajiny len Krajná Poljana (Dranec)] a zónach úplnej ochrany kombinovaných rezervácií [zo Slovenskej krajiny Dobročský prales, Badínsky prales (Kulisovo) a Slovenská štátna rezervácia v Pieninách] bola úplne vylúčená činnosť človeka a tieto územia boli prísne chránené. Výnos tiež voľne používa pojmy na označenie prírodných rezervácií podľa ich predmetu ochrany, napr. pralesová, ornitologická, geografická a prírodovedecká rezervácia a iné. Zaujímavosťou je tiež úradné označenie pieninskej rezervácie ako „Slovenská štátna rezervácia v Pieninách“, v iných historických dokumentoch aj ako „Slovenská prírodná rezervácia v Pieninách“ – pravdepodobne sa jednalo o odlišenie tejto rezervácie od poľského národného parku, s ktorým od roku 1932 tvorila prvé bilaterálne chránené územie v Európe. V Čechách a na Morave pritom žiadna prírodná rezervácia nemala v názve prívlastok „česká“ alebo „moravská“.

Zoznam 138 chránených území ČSR je tu rozdelený podľa vtedajšieho administratívneho členenia republiky na 4 krajiny/země: Českú, Moravsko-sliezsku, Slovenskú a Podkarpatoruskú. Slovenská krajina mala uvedených v tomto zozname 18 prírodných rezervácií, pričom boli navrhované ďalšie a v niektorých prípadoch (napríklad národný park v Tatrách) ich príprava bola značne pokročilá. Niektoré slovenské prírodné rezervácie, ktoré sú uvedené v tomto zozname, dodnes patria medzi najvýznamnejšie z našich chránených území – napríklad Babia hora a Pieniny, v súčasnosti najvýznamnejšie A-zóny CHKO Horná Orava a Pieninského NP, národné prírodné rezervácie Súľovské skaly, Demänovská dolina, Jánska dolina, Badínsky prales, Dobročský prales, Dreveník a iné.

V zozname prírodných rezervácií Československej republiky z 31. decembra 1933 bolo uvedených týchto 18 chránených území:

Szabó Szikla – súčasná prírodná rezervácia Szabóova skala

Kašivárová u Dolných Hámrov – časť dnešnej rovnomennej národnej prírodnej rezervácie

Zručanina hradu Zborovského (Rákoczyho) – súčasná prírodná rezervácia Zborovský hradný vrch

Dobročský prales – súčasná rovnomenná národná prírodná rezervácia

Súľovské skaly – súčasná rovnomenná národná prírodná rezervácia

Badínsky prales (Kulisovo) – súčasná národná prírodná rezervácia Badínsky prales

Slovenská Ľupča (polesie Šáľková) – súčasná národná prírodná rezervácia Príboj, najstaršia na Slovensku (1895)

Slovenská Ľupča (Ponická Huta) – súčasná národná prírodná rezervácia Ponická dúbava, najstaršia na Slovensku (1895)

Zručanina hradu Slanec (Kisvárhegy) – súčasná prírodná rezervácia Slanský hradný vrch

Demänovská dolina – súčasná rovnomenná národná prírodná rezervácia

Dolina Svätovánska – súčasná národná prírodná rezervácia Jánska dolina

Jasovské jaskyne – súčasná národná prírodná rezervácia Jasovské dubiny

Prírodná rezervácia Szabóova skala, prvé geologické chránené územie na Slovensku, vyhlásené v roku 1907, ukážka čela lávového prúdu v Štiavnických vrchoch. Na skale bol v roku 1908 umiestnený nápis na pamiatku geológa Józsefa Szabóoa, ktorý skúmal geologickú stavbu Štiavnických vrchov. Foto: L. Ambróz

Babia Gura (Kotlina pod Babou Gurou) – časť súčasnej A-zóny Babia hora CHKO Horná Orava

Krajná Poljana (Dranec) – súčasná prírodná rezervácia Dranec

Biskupice pri Dunaji – zaniknutá štátna prírodná rezervácia Ostrov kormoránov, riečny ostrov zaplavený vodami vodného diela Gabčíkovo, ŠPR zrušená, ale už v 60-tych rokoch

Pálenica u Zuberca – dnešná národná prírodná rezervácia Kotlový žľab

Dreveník u Hotkovice (Spišské Podhradie) – dnešná národná prírodná rezervácia Dreveník

Slovenská štátna rezervácia v Pieninách – časť dnešnej A-zóny Pieninského národného parku v Prielome Dunajca

Tento prvý zoznam chránených území v Československej republike bol vydaný Ministerstvom školstva a národnej osvetu ČSR v dobe, kedy tam pôsobil Rudolf Maximovič (21. 7. 1886 – 29. 7. 1963), od roku 1919 expert ministerstva pre ochranu prírody, od roku 1922 jeho riadny pracovník a generálny konzervátor. R. Maximovič vypracoval zásady a koncepciu ochrany prírody pre vtedajšiu republiku, bol zakladateľom a prvým pracovníkom ochrany prírody v bývalom Československu. Dožil sa aj nevidaného povojnového rozvoja ochrany prírody v našej vlasti a zaujíma v histórii ochrany prírody Československa popredné miesto.

Priebeh riešenia výskumu v NPR Skalná Alpa a NPR Jánošíkova kolkáreň za rok 2013

Kristína Urbanová, Leonard Ambróz, Martin Vecko, Alena Benová, Janka Padyšáková

Zvonček kľbkatý, Skalná Alpa. Foto: M. Vecko

Slepúch lámavý, Jánošíkova kolkáreň. Foto: M. Vecko

Jednou z oblastí pôsobnosti Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva je výskum v oblasti neživej i živej prírody, zameraný hlavne na inventarizačný výskum európsky významných území, invázne druhy, mapovanie antropogénnych zmien, speleologický prieskum, základný mineralogický výskum a výskum v oblasti histórie ochrany prírody a jaskyniarstva. Múzeum získalo Osvedčenie o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj dňa 4. 12. 2009 s platnosťou 6 rokov od jeho vydania.

V rámci plnenia úlohy plánu hlavných úloh na rok 2013 bola riešená aj úloha Fauna a flóra NPR Skalná Alpa v ÚEV Veľká Fatra a NPR Jánošíkova kolkáreň v ÚEV Veľká Fatra, v rámci ktorej bol uskutočnený v spolupráci s Botanickým ústavom SAV, pracoviskom v Blatnici, prieskum a aktuálna fotodokumentácia biotopov s cieľom porovnať stav území v období pred vyhlásením ÚEV a v súčasnosti (rozšírená fotodokumentácia typov lesných biotopov, trávno-bylinné biotopy – horské lúky na hraniciach CHÚ, ich sukcesia – zarastanie). Do fotoarchívu bolo odovzdaných 17 záberov (4 zábery flóry, 1 záber fauny, 12 záberov biotopov územia). V rámci inventarizačného výskumu boli preskúmané doliny a úbočia v Skalnôm, Teplôm, dolina Blatné v NPR Skalná Alpa a vrcholová časť NPR Jánošíkova kolkáreň a Nižné Matejkovo. Výskum sa uskutočnil počas mesiacov máj až september. Do databázy ISTB bolo vložených 182 údajov o výskyte druhov. Z toho: zoológia bezstavovce 84, stavovce 43 a botanika 55 údajov.

Na skúmaných lokalitách bolo zaznamenaných:

NPR Skalná Alpa:

Botanika: zapísaných 26 druhov vyšších rastlín, z toho napríklad endemit *Saxifraga caesi*, 3 druhy lišajníkov, 3 druhy machorastov, z toho napríklad endemit *Paludella squarrosa*.

Zoológia: uskutočnený zber materiálu v prostredí s karbonátovým podloží v lesných komplexoch a v nivách tokov na základe výnimky MŽP SR č. 5127/2013-2.2.

Interiér horského smrekového lesa v národnej prírodnej rezervácii Jánošíkova kolkáreň na Malej Smrekovici. Foto: L. Ambróz

zo dňa 4. 6. 2013. Bolo zaznamenaných 34 druhov v skupine Mollusca, napríklad západokarpatský endemit *Trochulus lubomirskii*, bioindikačné druhy vápencov *Orcula dolium*, *Chondrina clienta*, *Helicigona faustina*. Materiál zo skupiny Arachnoidea je v determinácii u konzultanta zo SAV-SES, Arachnologická sekcia v Martine (J. Svatoň). Stavovce: zaznamenané v doline Blatné *Rana temporaria*, v Skalnôm *Rana temporaria*, *Lacerta vivipara*, v Teplôm *Rana temporaria*, *Lacerta vivipara*, *Triturus alpestris*, *Triturus montandoni*.

NPR Jánošíkova kolkáreň:

Botanika: zapísaných 12 druhov vyšších rastlín, 3 druhy machorastov, 2 druhy lišajníkov.

Z FONDOV A ZBIEROK MÚZEA

Knižnica v roku 2013

Magda Čopková

V roku 2013 do fondu knižnice pribudlo 385 knižničných jednotiek v hodnote 2412 €, čím celkový stav fondu vzrástol na 26 743 jednotiek v hodnote 79 034,57 €.

Knižnica aj naďalej pracovala v obmedzenom režime z dôvodu rekonštrukcie budovy múzea. Zabezpečovala preto len základné činnosti v oblasti spracovania nových prírastkov a v oblasti medzinárodnej a domácej spolupráce. V súlade s Knižničným a výpožičným poriadkom v knižnici múzea boli pravidelne kontrolované a predložované výpožičky dokumentov, ktoré majú vypožičané a dočasne uložené vo svojich príručných knižniciach pracovníci múzea. 58 registrovaných čitateľov si vypožičalo 388 dokumentov. Priebežne sa sledovala publikačná činnosť pracovníkov a vyexcerpované záznamy (50 záznamov) budú súčasťou bibliografie publikačnej činnosti za roky 2011 – 2015.

V rámci prípravy na prevádzku múzea v zrekonštruovanej budove bol v knižnici vypracovaný návrh scenára k propagačnému filmu o SMOPaJ – časť Knižnica.

Na záver malý zlomok z najnovších prírastkov knižničného fondu:

1. HOLÚBEK, Peter : Po stopách temnoty. 1. časť : z Martina / Peter Holúbek. - Liptovské Behárovce : Peter Holúbek, 2013. – 52 s.

2. Zborník Vlastivedného múzea v Považskej Bystrici.. – Roč. 2 (2012). – Považská Bystrica : Vlastivedné múzeum, 2012. – 90 s. ISBN 978-80-970619-2-

3. JELEŇ, Stanislav : Náučno-poznávací sprievodca po geologických a geografických lokalitách stredného Slovenska / Stanislav Jeleň, Juraj Galváneš a kol. – Banská Bystrica : Geologický ústav Slovenskej akadémie vied, 2009. – 320 s., obr. príl. ISBN 978-80-970413-4-2

4. Horná Orava : európsky významné chránené územie/ Zost. Róbert Trnka, Róbert Kopilec. – Banská Bystrica : Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, 2007. – 133 s. ISBN 978-80-89310-40-1

5. ANTOLOVÁ, Ružena : Jánošík : od skutočnosti k legende / Ružena Antolová. – Liptovský Mikuláš : Múzeum Janka Kráľa, 2013. – 120 s. ISBN 978-80-970184-9-8

Zoológia: uskutočnený zber materiálu v lesných biotopoch so silikátovým podloží na základe výnimky MŽP SR č. 5127/2013-2.2. zo dňa 4. 6. 2013. Bolo zaznamenaných 18 druhov Mollusca, napríklad pralesný druh citlivý na odlesnenie *Discus rudatus*, európsky významný druh *Helix pomatia*. Materiál zo skupiny Arachnoidea je v determinácii.

Stavovce: zaznamenané v Nižnom Matejkove *Rana temporaria*, *Lacerta vivipara*, vo vrcholovej časti *Rana temporaria*, *Triturus montandoni*. Do fotoarchívu bolo odovzdaných spolu 17 záberov (4 biotopy, 6 botanika, 7 zoológia), odbery stavovcov neboli robené, nakoľko na túto činnosť nebola udelená výnimka.

6. Základný výskum historických a knižných dokumentov a fondov : výskumný projekt Pamäť Slovenska - ... / Ed. Eva Augustínová. – Žilina : Žilinská univerzita, 2013. – 296 s. ISBN 978-80-8162-000-3

7. UHLÍKOVÁ, Kristína : Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878-1939 : doplněno bibliografií Wirthova díla / Kristína Uhlíková. – Praha : Národní památkový ústav, 2010. – 302 s. ISBN 978-80-87104-60-6

8. FRANCOVÁ, Zuzana : Bratislavský umelecký spolok. 1885 – 1945 / Zuzana Francová, Želmíra Grajciarová, Marta Herucová. – Bratislava : Vydavateľstvo PT, 2006. 207 s. ISBN 80-89218-14-8

9. Jaskyniar 2012 - ISSN 1357-687X. – Roč. 4 (2013). – Vrútky : STAMA plus, 2013. - 90 s.

10. Polish Caving. 2009 – 2013. Warszawa : Pracownia Kreatywna Bezliku for Komisja Taternictwa Jaskiniowego Polskiego Związku Alpinizmu, 2013. – 42 s. ISBN 978-83-930259-2-3

11. Speleological Abstracts. - ISSN 0253-8296. – A. 41/42, n. 49/50 (2010/2011). – Granges : Union Internationale de Spéléologie, 2013. – 428 s.

12. VALOCH, Karel : Kůlna : historie a význam jeskyně / Karel Valoch a kol. – Praha : Správa jeskyní České republiky, 2011. – 157 s. ISBN 978-80-87309-11-7

13. Stanovení závislosti jeskynního mikroklimatu na vnějších klimatických podmínkách ve zpřístupněných jeskyních České republiky / Ed. Jiří Hebelka, Jaroslav Rožnovský. – Praha : Správa jeskyní České republiky, 2011. – 243 s. ISBN 978-80-87309-13-1

14. Český kras. – Roč. 38 (2012). – Beroun : Muzeum Českého krasu, 2012. – 52 s. ISBN 978-80-87708-01-9

15. Chránená krajinná oblasť Karancs – Medves a Chránená krajinná oblasť Cerová vrchovina : na hranici Novohradu a Gemera. – Eger : Riaditeľstvo Národného parku Bükk, 2010. – 388 s., map. ISBN 978-963-9817-12-8

16. PILTZIUS, Gáspár : Vpád Turkov do Dobšinej 14. októbra 1548 / Gáspár Piltzius; Prel. Mária Macková.

Sinter 22

– Dobšiná : Mesto Dobšiná, 2013. – 66 s. ISBN 978-8089168-43-9

17. Divočina pod Salatinom / Zost. Milan Ballo a Ladislav Holko. Ed. Ladislav Holko, Iveta Ballová, Terézia Sihelníková. – b.v.ú, 2013. – 258 s. ISBN 978-80-971499-9-4

18. Generál Golian a jeho doba : materiály z odborného

seminára ... / Ed. Dezider Tóth. – Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2008. – 283 s. ISBN 978-80-970072-4-9

19. HANTABÁLOVÁ, Ida : Prírodopis pre 5. ročník základných škôl / Ida Hantabálová, Viera Hroznárová, Viera Paldiová. Ilustr. Zdeno Brázdil. – Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. – 159 s. ISBN 80-08-02467-4

Národná databáza jaskýň v roku 2013

Ivica Hlaváčová

Národná databáza jaskýň (NDJ) obsahuje údaje o 6987 jaskyniach. Hlavným zdrojom informácií potrebných pre databázu boli správy a identifikačné karty vypracované jaskyniarmi, ktorí boli zamestnaní na projekte „Získanie zemepisných súradníc vchodov do jaskýň a dobudovanie archívu podzemných krasových javov múzea“. Projekt bol v roku 2012 ukončený, ale kompletizácia, zatriedenie dokumentačných materiálov a zadávanie údajov do databázy sa uskutočnilo aj v nasledujúcom roku. Na zameriávaní vchodov GPS prístrojmi v roku 2013 sporadicky pokračovali len traja zamestnanci múzea, lokalizovali 128 jaskýň a pri tejto činnosti objavili 44 jaskýň. V priebehu roka sa do databázy zaevidovalo 298 nových jaskýň. Najviac – 78 jaskýň bolo doplnených do geomorfologického celku Strážovské vrchy. Najdlhšími z nich sú jaskyne: **Císová** v katastrálnom území (k. ú.) Papradno a **Filip 1** v k. ú. Čičmany, ktoré majú dĺžku 30 metrov, **Liščia pod Vičou** v k. ú. Horná Poruba je dlhá 25 metrov. Tieto jaskyne objavil a čiastočne zdokumentoval M. Lisý. Zaujímavá jaskyňa s názvom **Katka** bola zaevidovaná v NDJ pod. č. 6879. Vchod s priemerom 2 metre vznikol po jarných privalových dažďoch prepadnutím pokryvných vrstiev v ovocnom sade rodiny Sendorovej v obci Valaská Belá, okres Prievidza. Jaskyňa je vytvorená v svetlosivých značne porušených piesčitých vápencoch s kalcitovými žilkami a v jej stenách sa našlo mnoho konských kostí. Dĺžka jaskyne je 23 metrov a hĺbka 14 metrov, prieskum a dokumentáciu vykonali členovia jaskyniarskych klubov Slovenskej speleologickej spoločnosti (SSS) Dubnica nad Váhom a Handlová v spolupráci s pracovníkmi Správy slovenských jaskýň (SSJ).

V Slovenskom raji sa zvýšil počet o 47 jaskýň, ktoré objavili členovia tejto skupiny a dokumentáciu spracoval J. Tulis. Najdlhšími sú: **Škoricová jaskyňa** 60 m v k. ú. Telgárt, **Jaskyňa pod balvanom** 24 m a **Snežná jama** 20 metrov v k. ú. Hranovnica. V Slovenskom krase pracovali na lokalizácii G. Lešínský a J. Psotka a doplnili údaje pre 33 nových jaskýň. Najväčšou z nich je 20 met-

rová **Jaskyňa pod Hadovníkom** pri Jablonove nad Turňou, **Malá suchá diera** v k. ú. Bôrka má 15 metrov a **Vysoká puklina** v k. ú. Vidová je 10 metrov dlhá. P. Holúbek vykonával prieskum v rôznych územiach Slovenska a zameral súradnice vchodov do 44 jaskýň.

Najdlhšou zaevidovanou je **Divínska jaskyňa** v Revúckej vrchovine v Cinobanskom predhorí v okrese Lučenec, ktorú pod hradnými múrmi Divína objavil F. Radinger. Po prieskume a dokumentácii v spolupráci s jaskyniarmi z Rimavskej Soboty dosiahla dĺžku 100 metrov. K menším významným jaskyniam patria **Rozsadlina pri Pustej** v Demänovskej doline 52 m dlhá 23 m hlboká a **Petrova vetrová v Ďurčianke** 50 m dlhá a 20 m hlboká v Lúčanскеj Fatre, Kýčeroch. Prevažná väčšina objavených jaskýň má dĺžku od 4 do 10 metrov, ale po sondovaní a prieskume je možnosť ich prolongácie.

Excerpciou literatúry pribudlo do databázy 169 článkov, najviac z jaskyniarskych periodík: Aragonit 50 článkov, Spravodaj Slovenskej speleologickej spoločnosti 46, Jaskyniar – Regionálna ročenka Turca 20, Slovenský kras 16 a Sinter 10 článkov.

Do databázy sa vložilo 626 fotografií vchodov jaskýň, interiéru aj ich okolia, spolu je v databáze 3437 fotografií. Doplnilo sa 115 mapových plánov, celkový počet je 1257 mapových plánov. Súradnice JTSK zamerané GPS prístrojmi Archer, boli doplnené pre 616 jaskýň, celkovo je v databáze vložených 4304 súradníc, ktoré sú v mape zobrazené v GIS vrstve.

Sinter 22

Geomorfologické celky s najväčším počtom jaskýň

Slovenský kras	1133
Spišsko-gemerský kras	991
Nízke Tatry	750
Strážovské vrchy	537
Veľká Fatra	516
Tatry	434
Malé Karpaty	335
Malá Fatra	231
Volovské vrchy	200
Súľovské vrchy	162

Aktualizácia údajov sa vykonala v databáze pre 1060 jaskýň, hlavne v doplnení polohopisných údajov, určení genetických typov, doplnení charakteristických znakov jaskyne, zmenách v numerických údajoch. Zdrojom informácií bola jaskyniarska literatúra a internetové stránky oblastných skupín SSS.

Informácie o jaskyniach sa poskytli pracovníkom Dopravoprojektu Bratislava pri trasovaní diaľnice v lokalite Turany – Hubová, zamestnancom Štátnej ochrany prírody SR, SSJ, SSS, študentom stredných a vysokých škôl pre vypracovanie záverečných prác a projektov zameraných na turizmus, ochranu prírody a jaskyniarstvo. V závere roka sa exportovaním a sumarizovaním údajov z NDJ vytvoril nový **Zoznam jaskýň Slovenska k 31. 12. 2013**, ktorý obsahuje 6940 jaskýň a 4150 článkov literatúry a internetová aplikácia je na stránke **www. smopaj.sk**.

Najdlhšie jaskyne

	Dĺžka v m	Geomorfologická jednotka
1. Demänovský jaskynný systém	37 084	Nízke Tatry, Demänovské vrchy
2. Mesačný tieň	30 436	Tatry, Vysoké Tatry
3. Stratenská jaskyňa – Psie diery	22 264	Spišsko-gemerský kras, Slovenský raj
4. Jaskyňa mŕtvych netopierov	20 195	Nízke Tatry, Ďumbier
5. Štefanová 1	14 703	Nízke Tatry, Demänovské vrchy

Najhlbšie jaskyne

	Hĺbka v m	Geomorfologická jednotka
1. Systém Hipmanových jaskýň	495	Nízke Tatry, Demänovské vrchy
2. Mesačný tieň	480	Tatry, Vysoké Tatry
3. Javorinka-Nádejná	451	Tatry, Vysoké Tatry
4. Skalistý potok	373	Slovenský kras, Jasovská planina
5. Jaskyňa mŕtvych netopierov	324	Nízke Tatry, Ďumbier

Zobrazenie polohy zameraných jaskýň v Strážovských vrchoch

Štúdium osobného fondu Jana Ješka Hofmana v Literárnom archíve Památníka národního písemnictví v Prahe

Eva Greschová

J. J. Hofman, portrét zo starších dôb.
Fond Literární archiv Památníka národního písemnictví Praha

V poslednom období sa pracovníci archívu venujú čoraz intenzívnejšie štúdiu archívnych fondov a zbierok v mnohých fondových a pamäťových inštitúciách na Slovensku a aj v zahraničí, v ktorých sa v menšej či väčšej miere nachádzajú pramenné informácie týkajúce sa histórie a vývoja ochrany prírody na Slovensku. Počas plnenia jedného z cieľov projektu „Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody“ – štúdiom dokumentov v domácich a zahraničných fondových a pamäťových inštitúciách – získali pracovníci nášho archívu najviac informácií týkajúcich sa skúmanej problematiky najmä v českých archívoch, ústavoch a múzeách. Pri jednej z našich pražských návštev sme navštívili aj Literární archiv Památníku národního písemnictví (ďalej len Literární archiv PNP) s cieľom prezrieť si osobný fond PhDr. Zdeňka Wirtha (1878 – 1961)¹. Paradoxom bolo, že v spomínanom archívnom fonde sme našli len veľmi málo informácií týkajúcich sa ochrany prírody, no pri prezeraní mnohých archívnych pomôcok sa nám do rúk dostal inventár významného českého umeleckého historika, úradníka pamiatkovej starostlivosti a muzeológa Jána Ješka Hofmana. Na Slovensko prišiel v polovici roku 1919 s prvou vlnou českej inteligencie, ktorá po vzniku spoločného štátu vyplňala medzeru domácich odborníkov. Pôsobil ako referent Vládneho komisariátu na ochranu pamiatok na Slovensku² – inštitúcie, ktorá mala za úlohu vytvoriť v podmienkach novovzniknutého štátu základy pamiatkovej starostlivosti na Slovensku, do kompetencie ktorej patrila v tom období aj ochrana prírody. V roku 1922 bol pretvorený na Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku a za prednostu bol menovaný práve Ján Ješek Hofman³. Hofman bol tiež editorom bibliografie teórie pamiatkovej starostlivosti a ochrany, konzervácie a reštaurovania pamiatok a spoluzakladateľ Slovenského múzea v Bratislave. Publikoval v Slovenskom denníku, Prúdoch, Slovenskom svete, Pressburger Zeitung a inde. Významná je jeho odborná štúdia Ochrana památek, vydaná v roku 1921. Podal v nej stručný, no súhrnný výklad ochrany pamiatok. Po prezretí inventára bolo veľmi pravdepodobné, že práve štúdium tohto rozsahom veľkého archívneho fondu nám pomôže vyplniť isté „prázdne miesto“, ktoré tu doteraz bolo pri spoznávaní dejín a vývoja ochrany prírody v období od vzniku prvej Československej republiky. Naše očakávanie sa z veľkej časti naplnilo a my sme sa kompletne oboznámili so životom a dielom významného českého umeleckého historika, úradníka pamiatkovej starostlivosti a muzeológa Dr. Jana Ješka Hofmana⁴. Počas niekoľkých návštev v Literárnom archíve PNP v Prahe sa nám podarilo prezrieť celý osobný fond Jana Ješka Hofmana. Niektoré dokumenty sme prešli len zbežne, napr. dokumenty týkajúce sa rodinných príslušníkov pôvodcu fondu, prípadne dokumenty týkajúce sa rôznych inštitúcií či spolkov, ktoré sa vo svojej činnosti nezaoberali problematikou ochrany prírody. Ostatným pre nás potrebným a zaujímavým dokumentom sme nemohli kvôli nedostatku času venovať takú pozornosť, akú by si zaslúžili. Obrátili sme sa preto na vedenie Literárneho archívu PNP so žiadosťou, či by sme si nemohli vybrané dokumenty odfoťiť digitálnym fotoaparátom. Nakoniec sme, výhradne len pre naše študijné účely, odfoťili viac ako 1000 strán archívnych dokumentov, z ktorých sme získali nové informácie týkajúce sa problematiky ochrany prírody na Slovensku počas 1. ČSR. Aj touto cestou by sme sa chceli poďakovať všetkým pracovníkom Literárního archívu PNP v Prahe za ich ústretovosť a nadštandardnú kolegiálnu pomoc.

¹ Významný český historik umenia, teoretik a organizátor pamiatkovej starostlivosti minulého storočia, vedúci osvetového odboru Ministerstva školstva a národnej osvety, neskôr jeho sekčný šéf v období 1918 – 1939.

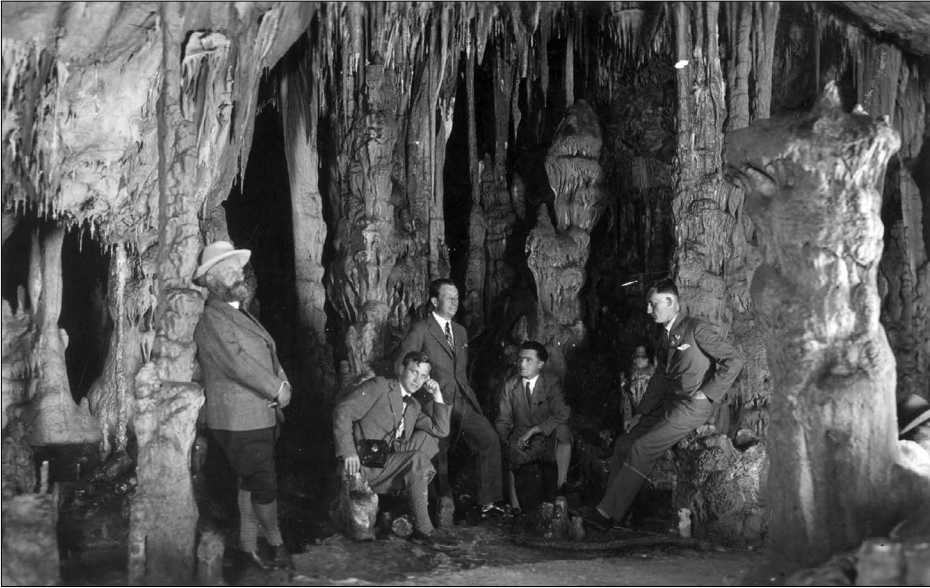
² Vládny komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku ako prvá slovenská pamiatková inštitúcia vznikla v roku 1919 vládnym nariadením č. 8380, vydaným ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska, dr. Vavrom Šrobárom. Vládnym komisárom bol menovaný architekt Dušan Jurkovič.

³ Funkciu prednostu Štátneho referátu na ochranu pamiatok na Slovensku vykonával až do jeho zániku v roku 1938.

⁴ Narodil sa 18. 1. 1883 v Prahe, zomrel 24. 1. 1945 v Poděbradoch.

Osobný fond Jana Ješka Hofmana (1836 – 1945)⁵ je uložený v depote Literárneho archívu PNP v Starých Horách v 49 krabiciach. Rozdelený je do siedmych fondových oddelení, ktoré sú ešte ďalej členené nasledovne:

1. Doklady
 - a. vlastné,
 - b. rodinné,
 - c. cudzie (úradné spisy).
2. Korešpondencia
 - a. prijatá,
 - b. odoslaná,
 - c. rodinná (S. Čech),
 - d. cudzia (Študentský almanach v Prahe, Klub Za starú Prahu, Štátny referát na ochranu pamiatok v Bratislave).
3. Rukopisy
 - a. vlastné (z odboru pamiatkovej starostlivosti a dejín umenia, prednášky, recenzie, pracovné materiály, úradné písomnosti),
 - b. cudzie (články otca Ing. Jana Hofmana, týkajúce sa pražskej asanácie a esperanta).
4. Tlače
5. Výstrižky
6. Fotografie
7. Varia (karikatúry, kresby, tanečné poriadky)

J. J. Hofman s priateľmi a spolupracovníkmi v jednej z jasovských jaskýň.
Fond Literární archiv Památníka národního písemnictví Praha

Vzhľadom aj na to, že pracovníci Archívu SMOPaJ prednostne riešili iné úlohy v rámci projektu „Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody“ k detailnejšiemu štúdiu kópií archívnych dokumentov osobného fondu J. J. Hofmana sme pristúpili až v priebehu roku 2013. Dozvedeli sme sa o jeho pracovných zaradeniach v rôznych kultúrnych inštitúciách, vrátane jeho nástupu do Štátneho referátu na ochranu pamiatok na Slovensku v Bratislave aj jeho núteného návratu do Čiech po rozdelení Československej republiky v r. 1938. Samostatným fondovým oddelením je *Korešpondencia*, pre nás bola najzaujímavejšou korešpondencia s Janom Eisnerom o výskumoch v Jasovskej jaskyni, s objaviteľom Demänovskej jaskyne slobody Aloisom Králom týkajúca ďalších sprístupňovacích prác v jaskyni, s Rudolfom Maximovičom – zakladateľom a prvým pracovníkom štátnej ochrany prírody v Československu o jeho prednáškach o ochrane prírody a súpise pamiatok na Slovensku, s vedeckým pracovníkom pre pamiatkovú agendu na Ministerstve školstva a národnej osvety v Prahe Zdeňkom Wirthom, v ktorej sú aj zmienky o reorganizácii Vládneho komisariátu na ochranu pamiatok na Slovensku, ale sú v nej zrejme aj isté osobné problémy medzi Hofmanom a Wirthom. Významnou je aj korešpondencia Štátneho referátu na ochranu pamiatok na Slovensku s osobami a inštitúciami, ktoré významnou mierou prispeli k formovaniu ochrany prírody na Slovensku. Korešpondencia s Aloisom Králom sa dotýkala definitívnych stavebných úprav v Demänovskej jaskyni slobody, s Ministerstvom školstva a národnej osvety o získaní definitívy pre Jana Ješka Hofmana na Štátnom referáte na ochranu pamiatok na Slovensku a sprístupňovacích prácach v Demänovskej jaskyni slobody. Fondové oddelenie *Rukopisy* je rozdelené do dvoch skupín. Pre nás je zaujímavejšia prvá časť, ktorá zahŕňa prednášky, recenzie, pracovné materiály, úradné písomnosti, popularizačno-vedecké práce a verejnú činnosť Jana Ješka Hofmana a odzrkadľuje široký záber jeho záujmov, no predsa najväčšiu pozornosť venuje organizácii ochrany pamiatok na Slovensku, zalesňovaniu, snahám o zriadenie prírodnej rezervácie vo Vysokých Tatrách, ďalším chráneným územiám na Slovensku. Jeho súčasťou sú okrem iného aj návrhy legislatívnych noriem na ochranu pamiatok u nás v období prvej Československej republiky, zákony a nariadenia na ochranu pamiatok, zoznam konzervátor umeleckých a prírodných pamiatok, dokumenty týkajúce sa súpisu pamiatok na Slovensku 1919 – 1922, ochrany plesnivca. Vo fondovom oddelení *Fotografie* je možné vidieť okrem Hofmanových osobných fotografií aj zábery na kolaudačnú komisiu v Jasovskej jaskyni z 27. mája 1930 od V. Benického a zábery, ktoré dokumentujú historický ráz slovenskej krajiny. Štúdium tohto osobného fondu nám pomohlo lepšie spoznať osobnosť Jana Ješka Hofmana. Jeho profesný život, ktorý bol dlhé roky až do núteného odchodu zo Slovenska v r. 1938 spätý s formovaním ochrany pamiatok na Slovensku, veď takmer každý spis, ktorý sa týkal ochrany prírody na Slovensku, bol podpísaný Hofmanom. Na základe jeho bohatej vedeckej, legislatívnej, odbornej aj publikačnej činnosti môžeme smelo tvrdiť, že Jan Ješek Hofman patrí medzi priekopníkov a zakladateľov pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody na Slovensku. Ďalším prínosom štúdia osobného fondu Jana Ješka Hofmana je aj to, že zložením pramenných informácií z jeho a iných archívnych fondov v mnohých fondových inštitúciách u nás a v zahraničí sa nám pomaly darí zapĺňať isté prázdne, príp. nejasné miesta v histórii ochrany prírody na Slovensku.

⁵ Časový rozsah fondu.

Prehľad sústavy CHÚ a CHS a jej zmien za rok 2013

Leonard Ambróz, Dagmar Lepišová

Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny

V období od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2013 boli v štátnom zozname zaevidované tieto zmeny:

chránené územia:

- znovuvyhlásenie (novelizácia) maloplošného chráneného územia (1, účinnosť od 1. 1. 2014) – CHA Malachovské skalky
- zrušenie maloplošného chráneného územia (1) – CHA Parčík pri Avione
- vyhlásenie verejnosti voľne prístupnej jaskyne (6, vyhlásené v roku 2012, ale účinnosť od 1. 1. 2013): PP Jaskyňa v Havranej skale, PP Zelená jaskyňa, PP Biela jaskyňa, PP Hatinská jaskyňa, PP Hutnianska jaskyňa, PP Peško
- vyhlásenie chránených vtáčích území (1, vyhlásené v roku 2012, ale účinnosť od 1. 1. 2013) – CHVÚ Levočské vrchy

chránené stromy: zrušené 3 (5 jedincov)

V roku 2013 boli spracované dokumenty zbierky listín štátneho zoznamu a ich skeny – roztriedené boli podľa druhov dokumentov k jednotlivým chráneným územiám a chráneným stromom a skeny boli vkladané do databázy štátneho zoznamu so zverejnením prostredníctvom webovej aplikácie štátneho zoznamu. Týkalo sa to 9 národných parkov, 14 chránených krajinných oblastí, 1102 maloplošných chránených území, 41 chránených vtáčích území a 423 chránených stromov. Celkový počet skenov dokumentov zbierky listín štátneho zoznamu je 54 853 ks.

K 31. 12. 2013 sa v Slovenskej republike nachádza 1172 chránených území rôznych kategórií, ktorých zastúpenie uvádza podrobnejšia tabuľka.
K 31. 12. 2013 je v štátnom zozname evidovaných 444 chránených stromov a ich skupín vrátane stromoradií o celkovom počte 1251 jedincov.

Maloplošné chránené územia a ich ochranné pásma v 2. až 5. stupni ochrany

Kategória	Počet
chránené krajinné prvky (CHKP)	1
chránené areály (CHA)	173
prírodné rezervácie (PR)	389
súkromné PR	2
národné prírodné rezervácie (NPR)	219
prírodné pamiatky (PP)	218
národné prírodné pamiatky (NPP)	11
Spolu	1013

Chránené vtáčie územia

Kategória	Počet
vyhlásené chránené vtáčie územia	41

Jaskyne a prírodné vodopády a ich ochranné pásma

Kategória	Počet
PP – jaskyne s ochranným pásmom, ktoré nie sú verejnosti voľne prístupné	5
PP – jaskyne s ochranným pásmom, ktoré sú verejnosti voľne prístupné	1
PP – verejnosti voľne prístupné jaskyne	40
NPP – jaskyne bez ochranného pásma	30
NPP – jaskyne s ochranným pásmom	14
PP – prírodné vodopády s ochranným pásmom	0
NPP – prírodné vodopády bez ochranného pásma	5
NPP – prírodné vodopády s ochranným pásmom	0

Pokračovanie projektu digitalizácie

Iveta Korenková

Múzeum je od roku 2011 zapojené do národného projektu Digitálne múzeum, ktorý je spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie v rámci Operačného programu Informatizácia spoločnosti. Cieľom projektu nie je len vytvorenie digitálnych záznamov najvýznamnejších zbierok a vytvorenie podmienok pre online sprostredkovanie vedomostí a zbierok, ale aj zlepšenie starostlivosti o múzejné zbierky. V roku 2013 sa realizovala 1. etapa konzervovania predmetov z odboru mineralógia a geológia a uskutočnila sa príprava pre konzervovanie predmetov do 2. etapy, ako aj ošetrovanie predmetov na prehľadných nosičoch. V roku 2013 sa uskutočnili 2 etapy digitalizácie 2D predmetov, predovšetkým z humanitných zbierok – výtvarné diela, plagáty, numizmatika, historické pohľadnice, ale aj herbáre z botanickej zbierky. Tieto predmety boli postupne zapožičiavané na spracovanie v stacionárnom digitalizačnom centre v Banskej Bystrici na základe zmluvy o nájme s riešiteľom projektu Múzeom SNP Banská Bystrica. Vzhľadom na rôznorodosť zbierkových predmetov, ich stav a možnosti manipulácie s nimi boli z celkového objemu 8982 predmetov vyselektované tie, ktoré sa plánujú digitalizovať v Košiciach v priestoroch Východoslovenského múzea a v rekonštruovaných priestoroch SMOPaJ. Ide o zbierku vzácných jaskynných máp a plánov uložených na vysunutom odbornom pracovisku SMOPaJ v Košiciach, a tiež o zbierku 3D predmetov z oblasti histórie speleológie, botaniky, archeológie, paleontológie, mineralógie a geológie. Tieto budú digitalizované v priestoroch múzea s využitím mobilnej digitalizačnej jednotky v roku 2014.

Historické fotografie podzemných krasových javov – Zvonivá jama

Iveta Chomová

V dokumentácii fondu podzemných krasových javov sa nachádzajú okrem písomností aj stovky zaujímavých historických fotografií z jaskyniarskych výskumných výprav. Väčšina pochádza z obdobia Múzea slovenského krasu, kedy bola odborná činnosť našej inštitúcie zameraná práve na prieskum jaskýň a priepastí. Autorom mnohých fotografií je prvý riaditeľ múzea Vojtech Benický, považovaný v tejto oblasti za priekopníka. Jeho fotografie majú nielen vysokú dokumentačnú, ale aj umeleckú hodnotu. Vzhľadom na početnú členskú základňu dobrovoľných jaskyniarov je pochopiteľne aj väčší počet fotografov, ktorí zachytili pri jednotlivých akciách práce v podzemí alebo na povrchu. Veľká časť z ich fotodokumentácie nebola nikdy zverejnená a zostáva tak desaťročia uložená v spomenutom fonde. Pri niektorých nie je uvedená správna lokalita, popis alebo autor, ďalšie sú nekvalitné alebo prefotené kópie. Súčasníka však môžu zaujať svojou historickou a výpovednou hodnotou. Ponúkame čitateľom krátku

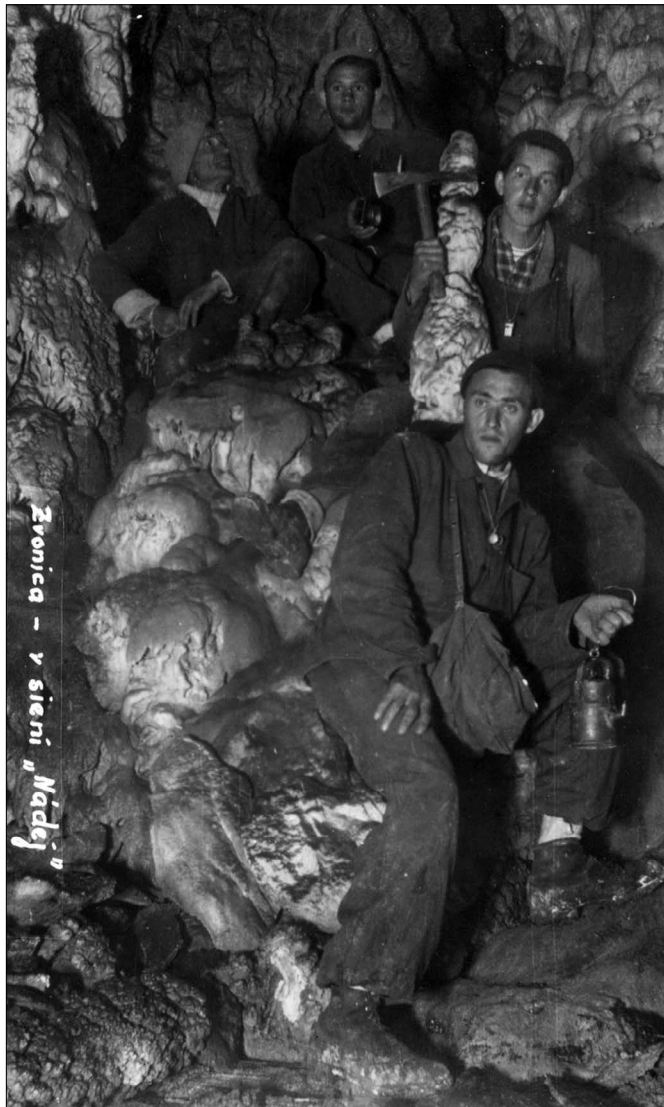
Obr. 1. Zvonivá diera, priepašť, škrapy

exkurziu do minulosti, ako ju zachytil objektív fotografa – jaskyniara v rokoch 1950 a 1957 pri prieskumoch priepasti Zvonica.

Zvonivá jama je 100,5 m hlboká priepasť na Plešiveckej planine (obr. 1). Vo svojej práci ju spomína Karl Gottlieb von Windish už v roku 1780. Zvonivá je preto, lebo kameň hodený dovnútra vydáva ostrý zvonivý zvuk. Kameňov tam bola počas storočí nahádzaných toľko, že vytvorili vyše 7 metrov vysoký kužeľ. V rokoch 1950 – 1951 pod-

Obr. 2. Priepasť Zvonivá diera na Plešiveckej planine, príprava k zostupu do priepasti. Foto: M. Kamenský

Obr. 3. Účastníci Kamenského výpravy na dne priepasti v r. 1951. Foto: M. Kamenský

nikol Milan Kamenský so svojimi spoločníkmi niekoľko zostupov, o ktorých informoval Vojtecha Benického (obr. 2, 3). Ten v dňoch 3. – 8. augusta 1957 zorganizoval výskumnú výpravu za účelom získania dokumentácie pre naše múzeum. Ako vyplýva z archivovanej korešpondencie, pripraviť takúto akciu stálo nemalé úsilie. Navyše v tej dobe sa komunikovalo predovšetkým prostredníctvom pošty, vo výnimočných prípadoch telegrafom, čo v prípade nepredvídateľných udalostí neraz spôsobovalo problémy. Okrem dostatočného počtu speleológov bolo potrebné zabezpečiť odborníkov na geológiu, geomorfológiu, flóru, faunu, históriu, mapovanie, rôzne technické vybavenie, stany aj odvoz vyše dvadsiatky účastníkov

Obr. 4. Účastníci výskumu Zvonivej priepasti v r. 1957

Obr. 5. Dr. Otruba po šťastne prevedenom výskume

zo stanice v Štítniku. Aby toho nebolo málo, posledné júlové dni intenzívne pršalo a naplánovaná cesta bola autom neprejazdná. Nakoniec pomohlo Jednotné roľnícke družstvo v Slavci s konským povozom (obr. 4, 5). Pred samotným zostupom do Zvonice museli najskôr postaviť stanový tábor a vybudovať drevené premostenie s rum-pálom (obr. 6, 7, 8, 9). Nasledujúce dni vykonávali zúčastnení výskum podľa svojej odbornosti. Anton Droppa priepasť zameral a zakreslil do mapy. Celá expedícia dopadla nakoniec podľa očakávania a tak do múzea pribudla okrem písomnej aj mapová a fotografická dokumentácia najznámejšej priepasti Slovenského krasu. Vojtech Benický pozval aj filmárov z Bratislavy, ktorí natočili o celej akcii krátky dokumentárny film (obr. 10, 11).

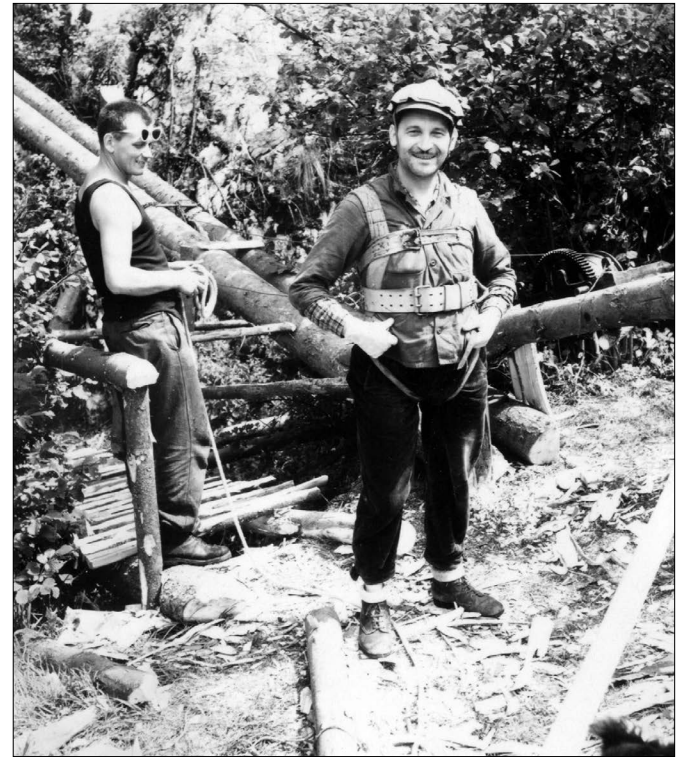
Obr. 6. Výskum Zvonivej priepasti v r. 1957, Ing. Kámen, Dr. Haninec, Dr. Droppa pri vatre. Foto: V. Benický

Obr. 7. Výskum priepasti Zvonivá diera na Plešiveckej planine v Juhoslovenskom krase. Prípravy k zostupu. Foto: V. Rozložník, august 1957

Obr. 8. Lešenie nad Zvonivou priepasťou. Foto: V. Rozložník, august 1957

Obr. 9. Výskum priepasti Zvonivá diera na Plešiveckej planine v Juhoslovenskom krase. Dr. Haninec pred zostupom. Foto: M. Kamenský, august 1957

Obr. 10. Priepasť Zvonivá diera, zľava Dr. Kubíny, V. Benický, Ján Majko, Vilo Rozložník, kľáčiaci D. Kňazovický. Foto: D. Kubíny

Obr. 11. Filmovanie výskumu. Foto: M. Kamenský, august 1957

Celkom na záver ukážka vývoja jaskyniarskej zlaňovacej techniky. Zábery na porovnanie z roku 1957 a 1973.

Ing. Kámen na sedačke. Foto: Milan Kamenský (1957)

Exkurzia obl. skup. SSS č. 14 Zvolen do priepasti Zvonivá jama. Foto: Petr Hipman (1973)

100 rokov ochrany Dobročského a Badínskeho pralesa (1913 – 2013)

Leonard Ambróz

V roku 1913, teda práve pred sto rokmi, uhorské Ministerstvo orby (pôdohospodárstva) v Budapešti výnosom č. 127 663 I.B.1.1913 schválilo ochranu troch vtedajších prírodných pamiatok s charakterom pralesa, ktoré sa nachádzajú na terajšom území Slovenska. Boli to Kulisovo (Badínsky prales) v obvode Lesnej správy Badín, Gerauka (Dobročský prales) v obvode Lesnej správy Dobroč a Plachta v obvode Lesnej správy Krám, o ktorej sa, žiaľ, už ďalšie zmienky nezachovali. V zmienenom výnose sa uvádza, že tieto lokality treba vzhľadom na ich pradávny charakter zachovať ako prírodné pamiatky pre budúce pokolenia a bezodkladne vyňať z akéhokoľvek využitia. Návrh na ochranu týchto pralesov zahrnulo vtedajšie Uhorské kráľovské Lesné riaditeľstvo v Banskej Bystrici do súpisu prírodných pamiatok Uhorska podľa pokynu ministra pôdohospodárstva Ignáca Darányiho č. 95098 z 1. januára 1908. Treba poznamenať, že na iniciovaní tohto súpisu sa podieľal aj vynikajúci lesník Karol Kaán (1867 – 1940), ktorý pred odchodom na Ministerstvo pôdohospodárstva v Budapešti v roku 1908 pôsobil práve v obvode banskobystrického lesného riaditeľstva. Počas prvej Československej republiky boli Badínsky prales a Dobročský prales zahrnuté do zoznamu, ktorý bol súčasťou výnosu Ministerstva školstva a národnej osvety v Prahe č. 143.547/33-V z 31. decembra 1933 o ochrane prírodných pamiatok. Badínsky prales (Kulisovo) sa uvádza ako rezervácia kombinovaná – čiastočná i úplná z roku 1913 na rozlohe 20,51 ha. Charakterizovaná je ako prales jedle a buka vo veku vyše 140 rokov a jedľami neobyčajných rozmerov. Dobročský prales sa uvádza ako rezervácia úplná na rozlohe 57,40 ha, ktorá bola zriadená Ministerstvom orby v Budapešti v roku 1913 a zväčšená Československým riaditeľstvom štátnych lesov a majetkov o ochranné pásmo s rozlohou 32,50 ha, ktoré je rezerváciou čiastočnou s túlavými rubmi. Vlastná rezervácia bola charakterizovaná ako prales jedle a smrek s prímiešaným bukom, javorom a jaseňom vo veku do 300 rokov.

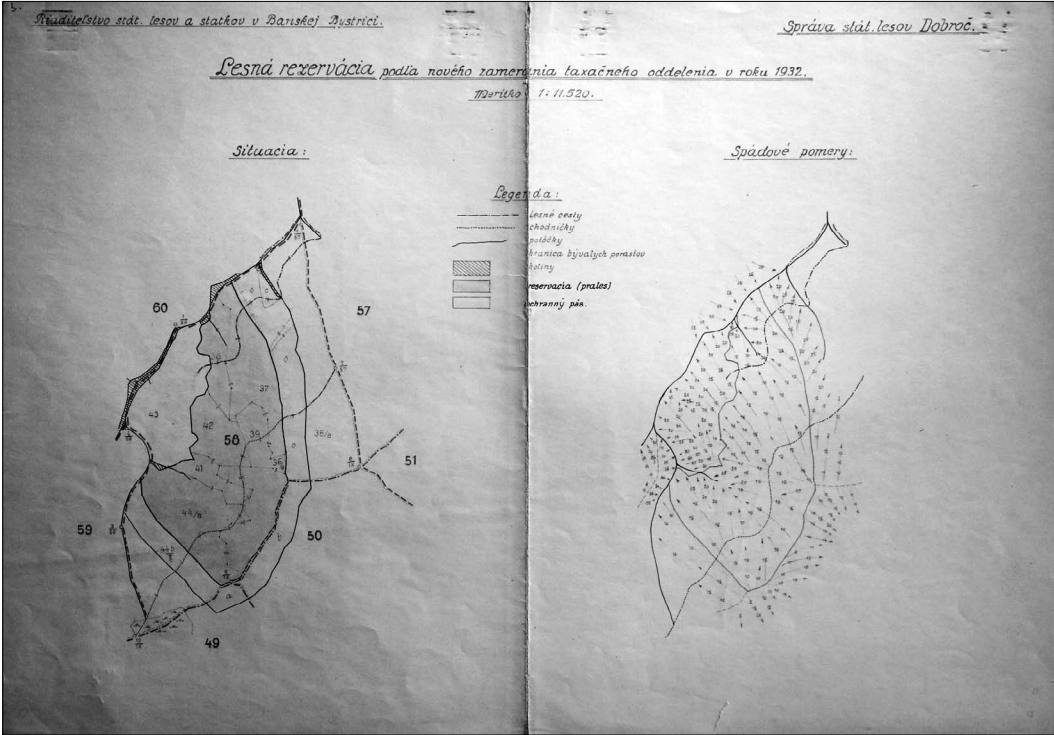

Národná prírodná rezervácia Dobročský prales sa nachádza v rozľahlej lesnatej oblasti Slovenského rudohoria, ktorej dominuje Klenovský Vepor (v pozadí). V popredí dolina Brôtovo. Pohľad od Krížneho pri Čiernom Balogu. Foto: L. Ambróz

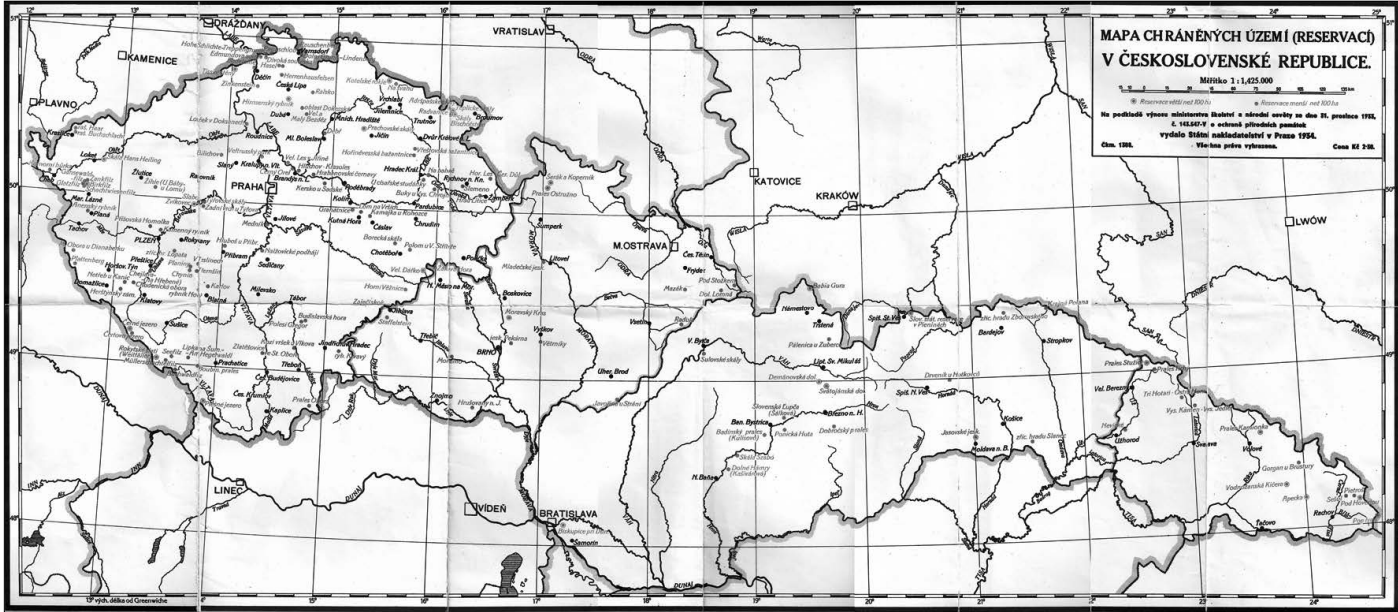
Po uzákonení štátnej ochrany prírody na Slovensku v roku 1955 (zákon SNR č. 1/1955 Zb. SNR o štátnej ochrane prírody) sa obidva pralesy stali štátnymi prírodnými rezerváciami (ŠPR) a na základe zákona NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny sa stali národnými prírodnými rezerváciami (NPR), čo pretrváva aj po prijatí súčasného rovnomeného zákona č. 543/2002 Z. z. V priebehu času sa menila aj rozloha týchto rezervácií s cieľom dosiahnutia určitej plošnej optimalizácie. V roku 1974 bola rozloha Badínskeho pralesa rozšírená na 30,70 ha a jeho ochranné pásmo sa stanovilo vo forme 100 metrov širokého obvodového pásu. V roku 1993

sa rozloha tohto ochranného pásma stanovila na 23,75 ha pri zachovaní dovtedajšej rozlohy rezervácie 30,70 ha. V roku 2002 sa dosiahla súčasná rozloha rezervácie 30,03 ha a jej ochranného pásma 123,43 ha. Národná prírodná rezervácia Badínsky prales spolu s ochranným pásmom tvorí územie európskeho významu SKUEV0044 Badínsky prales o výmere 153,46 ha. V prípade Dobročského pralesa už v roku 1933 popredný odborník hospodárskej úpravy lesov Ing. Anton Hatiar vypočítal rozlohu tejto rezervácie na 49,88 ha a jej ochranného pásma na 40,74 ha (neskôr sa zväčšilo na 60,63 ha). V roku 1972 sa rezervácia upravila na rozlohu 101,82 ha a jej ochranné pásmo na 114,41 ha. V roku

1993 sa dosiahla súčasná rozloha rezervácie 103,85 ha a jej ochranného pásma 100,44 ha. Národná prírodná rezervácia Dobročský prales spolu s ochranným pásmom tvorí územie európskeho významu SKUEV0047 Dobročský prales o výmere 203,85 ha. Prales však zaberá len menšiu časť tohto územia (cca 51 ha), pričom človekom pozmenené časti boli identifikované aj v takzvanom „jadre“ rezervácie, ktoré je chránené od roku 1913. V roku 1998 udelila Rada Európy Dobročskému pralesu Európsky diplom, ktorý je ocenením prírodných hodnôt územia ako aj príkladnej starostlivosti oň. Najznámejší slovenský prales – Dobročský prales – leží cca 6 km južne od čiernobalockej osady Dobroč v centrálnej časti Veporských vrchov na severozápadných svahoch kóty Geravka (1005,1 m n. m.) v nadmorskej výške približne 730 až 1005 m. Územie predstavuje zachovalú ukážku biotopu bukových a jedľovo-bukových kvetnatých lesov. Napriek tomu,

Mapy Dobročského pralesa podľa zamerania prírodnej rezervácie z roku 1932. Zdroj: Archív SMOPaJ, zbierka Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny SR, škatuľa 34, inventárne číslo 216

Mapa CHÚ ČSR 1933

že ide o najrozšírenejší typ lesného biotopu na Slovensku, prirodzených ukážok sa zachovalo veľmi málo, nakoľko tento typ lesov bol a aj v súčasnosti je intenzívne lesnícky obhospodarovaný. Na ploche pralesa sú zastúpené všetky vývojové štádiá a fázy karpatského zmiešaného lesa. Z drevín dominuje buk s jedľou, vyššie zastúpenie tu má ešte smrek, zriedkavejšie sa vyskytuje javor horský, jaseň štíhly, brest horský, javor mliečny a. i. Stromy tu dosahujú veľkých dimenzií, rozhodne najpozoruhodnejším stromom bola tzv. „veľká jedľa“ s obvodom kmeňa 690 cm, priemerom 193 cm, výškou 56 a vekom takmer 500 rokov, ktorú v roku 1964 zlomil vietor. Stromy podobných dimenzií v súčasnosti

Interiér národnej prírodnej rezervácie Badínsky prales.
Foto: L. Ambróz

sa a samotné územie je so sprievodcom prístupné odborným exkurziám. Prírodným kalamitám sa nevyhli ani tieto chránené územia, hoci neboli takého rozsahu ako v okolitých lesoch. V roku 1947 vietor vyvrátil plochu 6 ha v Badínskom pralese, ktorá po odstránení dreva nebola zalesnená a došlo na nej k prirodzenej regenerácii lesa. Najprv to bol už prekonaný prípravný les, potom súčasný prechodný les, ktorý sa následne zmenil na vrcholový (klimaxový) prírodný les. V Dobročskom pralese v novembri 1964 víchor zlomil známu asi 500 ročnú „dobročskú jedľu“, ktorá mala výšku 56 metrov, hrúbku 193 cm, objem dreva takmer 55 m a váhu nadzemnej časti 38 ton. Ostatné kalamity v týchto rezerváciách neboli veľké, čo je dôkazom mimoriadnej odolnosti prírodných lesných ekosystémov (Burkovský, 2013).

Literatúra

Archív Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva, zbierka Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny SR, škatuľa 27, inventárne číslo 184
Archív Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva, zbierka Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny SR, škatuľa 34, inventárne číslo 216
BURKOVSKÝ, J. Sté výročie ochrany Badínskeho a Dobročského pralesa. Enviromagazín, ročník 2013, číslo 2, str. 34 – 35
Badínsky prales – Pralesy.sk, zverejnené na internete: <http://www.pralesy.sk/component/oblasti/?id=14&task=view>, 26. 6. 2014
Dobročský prales – Pralesy.sk, zverejnené na internete: <http://www.pralesy.sk/component/oblasti/?id=32&task=view>, 26. 6. 2014
Národná prírodná rezervácia Badínsky prales – Štátny zoznam Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny SR, zverejnené na internete: uzemia.enviroportal.sk/main/detail/cislo/205, 26. 6. 2014
Národná prírodná rezervácia Dobročský prales – Štátny zoznam Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny SR, zverejnené na internete: uzemia.enviroportal.sk/main/detail/cislo/241, 26. 6. 2014

Z HISTÓRIE

Kalendárium 2013

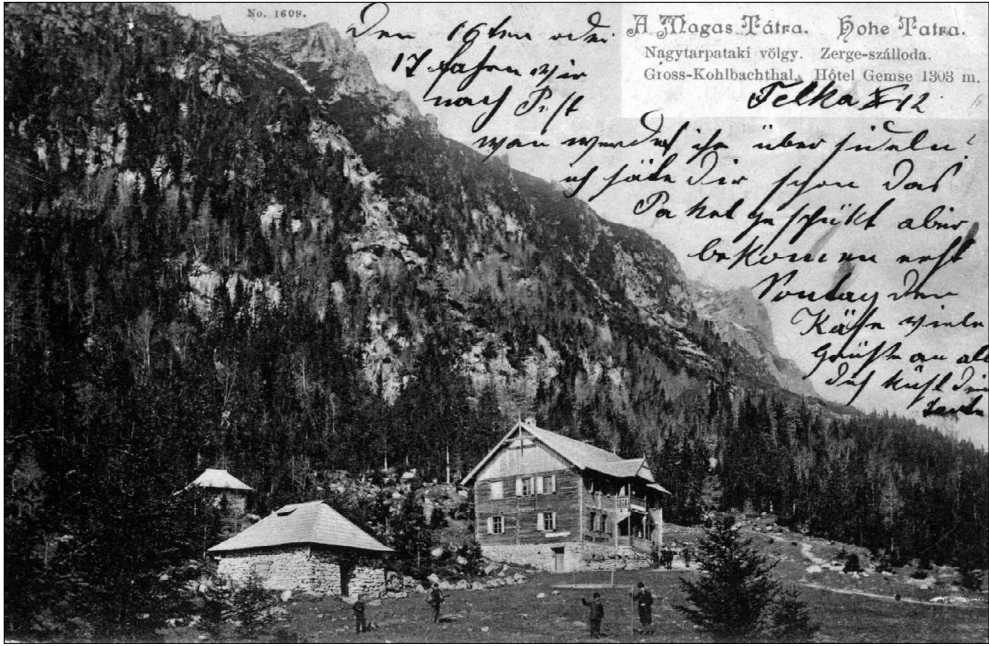
Iveta Chomová

• 4. augusta 1773 vynikajúci znalec Vysokých Tatier, evanjelický kňaz a polyhistor zo Spišskej Novej Vsi Jonáš Andrej Czirbes podnikol spolu s majiteľmi krivánskych zlatých baní prvý písomne doložený výstup na Kriváň. Tento svoj počín opísal v diele „Beschreibung einer Karpathischen Bergreise auf den sogenannten Krivan“. Hoci je možné, že nejaký dobrodruh stál na vrchole tohto štítu ešte pred ním, historické prvenstvo mu patrí práve pre spomínaný spis.

• V roku 1863 dal Ján Juraj Rainer postaviť neďaleko Hrebienka pri ústí do Veľkej Studenej doliny kamennú útulňu, ktorá dodnes nesie jeho meno. Rainerova chata je najstaršou zachovanou chatou vo Vysokých Tatrách. S menom jej tvorca je spojený nebývalý rozvoj osady Smokovec v rokoch 1833 – 1867, vybudovanie tatranských kúpeľov, ubytovacích a stravovacích služieb, ale aj turistických chodníkov. S poslednou aktivitou súvisela aj výstavba útulne, z ktorej záujemcovia podnikali túry na Lomnický štít alebo do Malej a Veľkej Studenej doliny.

Prvá radová slávnosť na dobovej pohľadnici (zo súkromnej zbierky M. Ziku)

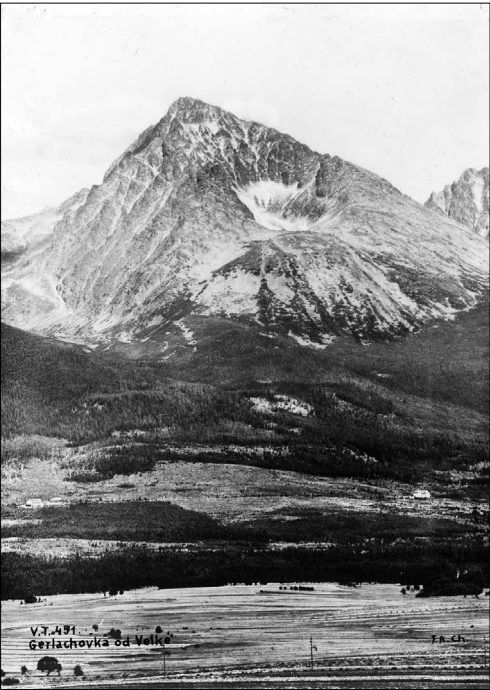

Na pohľadnici z roku 1904 vľavo Rainerova útulňa, vpravo neskôr vybudovaný hotel Kamzík (zo zbierok SMOPaJ)

prírodných procesov vývoja ekosystému bez akýchkoľvek ľudských zásahov. Nie sú v nich žiadne turistické chodníky a vstup je povolený len s odborným sprievodcom po súhlase Štátnej ochrany prírody alebo Lesov SR. Vek najstarších stromov sa pohybuje okolo 300 až 400 rokov. V roku 1964 zlomil víchor jedľu, ktorá mala 450 rokov.

• 16. júla 1893 sa uskutočnila v Dobšinskej ľadovej jaskyni prvá ľadová slávnosť. Iniciátorom myšlienky verejného korčuľovania vo Veľkej sieni bol Miklós Markó, publicista a propagátor gemerského kraja. Napriek tomu, že mesto Dobšiná podujatie odignovalo, zúčastnilo sa na ňom asi 400 osôb a v programe zatancovalo s hudobným sprievodcom 32 párov z krasokorčuľarskeho spolku.

• V roku 1913 schválilo Uhorské ministerstvo orby (pôdohospodárstva) návrh na ochranu prírodných pamiatok Kulisovo a Gerauka, ktoré dnes poznáme ako Badínsky a Dobročský prales. Prvotný podnet vyšiel z iniciatívy Lesného riaditeľstva v Banskej Bystrici, ktoré ich zahrnulo do súpisu prírodných pamiatok Uhorska. V súčasnosti sú miestom pre výskum

Historická pohľadnica Gerlach. Foto: Zbierkový fond SMOPaJ

skončila svoju prevádzku v roku 1972 napriek početným protestom verejnosti.

• 23. decembra 1933 sa narodil český speleológ, pracovník ochrany prírody a historik František Skřivánek. Už počas vysokoškolských štúdií sa ako člen Krasovej sekcie Spoločnosti Národného múzea v Prahe zúčastňoval jaskyniarskych výskumných výprav v Čechách i na Slovensku. Pod jeho vedením prebehol napr. speleologický prieskum Bozkovských jaskýň. O spolupráci so slovenskými speleológmi svedčí rozsiahla písomná dokumentácia podzemných krasových javov archivovaná v našom múzeu a početné články publikované v periodikách Československý kras, Krásy Slovenska, Ochrana prírody, Časopis národního muzea a pod. Po štúdiách sa zamestnal na úseku štátnej ochrany prírody, ktorá bola v tej dobe spojená aj s ochranou kultúrnych pamiatok. To prehĺbilo jeho záujem o históriu. V rokoch 1990 – 1998 pracoval na Ministerstve kultúry ako riaditeľ odboru pamiatkovej starostlivosti, múzeí a galérií. V súčasnosti žije v Prahe.

Oravská priehrada v súčasnosti. Foto: I. Hlaváčová

osvetlenie žiarovkami so studeným svetlom, čo aspoň čiastočne znížilo prehrievanie jaskyne a úbytok ľadovej výzdoby.

• 17. mája 1993 vznikla Slovenská agentúra životného prostredia ako odborná organizácia Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky. V súčasnosti jej činnosť spravujú štyri centrá: Centrum environmentalistiky a informatiky, Centrum tvorby krajiny, environmentálnej výchovy a vzdelávania, Centrum odpadového hospodárstva a environmentálneho manažérstva, Centrum plánovania prírodných a energetických zdrojov. Sídлом agentúry je Banská Bystrica.

• 13. júla 2013 opustil rady jaskyniarov vo veku 93 nestor slovenskej speleológie Anton Droppa. Narodil sa 30. júna 1920 v liptovskej obci Lazisko. Po ukončení gymnaziálneho štúdia nastúpil na vojenskú prezenčnú službu, kde sa začala

• V roku 1923 zriadilo Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska prvé rezervácie za účelom ochrany kamzíkov vo Vysokých Tatrách. Jedna sa nachádzala v západnej časti Kriváňa a druhá v severovýchodnej časti od Popradského plesa. Dôvodom bol prudký pokles počtu kamzíkov následkom nekontrolovaného poľovania a pytláčenia v povojnových rokoch. V rezerváciách platil nielen prísny zákaz lovu, ale obmedzený bol aj vstup turistov. Následne v roku 1933 zriadila vláda ČSR prípravnú komisiu pre vyhlásenie národného parku vo Vysokých Tatrách.

• 12. 8. 1923 sa pod záštitou Klubu československých turistov konal hromadný výstup na najvyšší vrch Vysokých Tatier – Gerlachovský štít. Cieľom akcie bolo slávnostné vztýčenie československej štátnej vlajky na bývalom mieste osadenia miléniovej tabule s maďarským textom, pripomínajúcej tisícročie Uhorského štátu. Na vrchol vystúpilo podľa dobových údajov až 203 priaznivcov turistiky z celej vtedajšej republiky.

• V roku 1933 na spoločnej schôdzi Tatranských komisií Klubu československých turistov a Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego okrem iného prijali rozhodnutie o založení záchranej služby po vzore Poliakov aj na slovenskej strane Tatier. Vznikla tak samostatná organizácia Združenie pre záchrannú službu. Taktiež sa uvítal návrh vytvoriť symbolický cintorín a uložiť na ňom všetky pamätné tabule obetí Vysokých Tatier.

• Ministerstvo železníc vyhovel žiadosti Klubu československých turistov a od roku 1933 povolilo osobnú dopravu na Čiernovážskej úzkokolajnej lesnej železnici. Turisti tak mohli využiť dopravu z Liptovského Hrádku až do Liptovskej Tepličky a odtiaľ podniknúť túry na Kráľovu hoľu. Lesná železnica

František Skřivánek, speleológ. Foto: Archív SMOPaJ

• 2. mája 1953 bola na Oravskej priehrade spustená prvá turbína a postupne bolo úplne zaplavených 5 oravských obcí. Realizácia tohto vodného diela bola začatá už v roku 1941, ale pre množstvo technických problémov sa jej výstavba značne predĺžila. Po úplnom dokončení stavby v roku 1954 sa začali na jej brehoch vytvárať nové biotopy predovšetkým vodného vtáctva. Na východ od Námestova vznikol Vtáčí ostrov nazvaný podľa množstva vtákov, ktoré tam našli hniezdiská. V súčasnosti sa stala celá Oravská kotlina územím európskeho významu, bola zaradená do siete NATURA 2000 a do zoznamu medzinárodne významných mokradí Ramsarského dohovoru.

• V októbri 1953 sa začala generálna rekonštrukcia prehliadkovej trasy a osvetlenia v Dobšinskej ľadovej jaskyni. Okrem preloženia a opravy chodníkov nahradili pôvodné

jeho kariéra vojenského pilota. Po vypuknutí SNP bojoval na strane sovietskej armády a po skončení vojny sa v Olomouci podieľal na výcviku mladých pilotov. Keď ho v roku 1948 z politických dôvodov zbavili vojenskej služby, dokončil si popri zamestnaní vysokú školu a od roku 1950 prijal miesto kustóda v Múzeu slovenského krasu. V roku 1951 získal doktorát z prírodných vied za obhajobu práce „Smolenický kras v Malých Karpatoch“. Od roku 1955 bol zamestnancom Geografického ústavu Slovenskej akadémie vied a súčasne sa pod záštitou múzea podieľal na výskume slovenského krasu a zbierkotvornej činnosti. Jeho hlavný prínos spočíva v zdokumentovaní, zameraní a zmapovaní množstva jaskýň a priepastí na Slovensku. Odborné poznatky prezentoval publikačnou i prednáškovou činnosťou na domacom aj zahraničnom fóre. V roku 1960 obhájil svoju dizertačnú prácu „Demänovské jaskyne – krasové javy Demänovskej doliny“ a získal vedeckú hodnosť Kandidát geografických vied. Okrem členstva v Slovenskej speleologickej spoločnosti sa angažoval vo viacerých dobrovoľných spolkoch a organizáciách. Bol držiteľom množstva ocenení za vojnové zásluhy ako aj za pracovné a odborné znalosti. Za významné zásluhy v oblasti geografie a speleológie si prevzal z rúk prezidenta v roku 2008 Pribinov kríž II. triedy.

Anton Droppa. Foto: Archív SMOPaJ

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva a jeho zriaďovatelia

Eva Greschová

Cieľom článku nie je podať komplexné dejiny múzejníctva v Liptove, ani úplné dejiny nášho múzea, ale priblížiť čitateľovi stručný pohľad na vývojové etapy od Múzea slovenského krasu, cez spolkové až po celoslovenské špecializované múzeum, vrátane prehľadu jeho zriaďovateľov, ktorí sa často menili z dôvodu reorganizácií štátnej a verejnej správy. Informácie sú získané z archívnych dokumentov Archívu SMOPaJ, z príspevkov Vojtecha Benického a Ing. Marcela Lalkoviča, CSc.

Počiatky múzejnej kultúry v Liptovskom Mikuláši siahajú až do polovice 19. storočia. Spájajú sa s literárno-kultúrnym spolkom Tatrín (1844 – 1848) a so Spolkom mladšej slovenskej mládeže Zora (1899 – 1902). Spolok v roku 1902 zanikol a časť zbierok bola zaslaná Muzeálnej slovenskej spoločnosti do Martina, ktorá vyvíjala svoju činnosť aj na pôde Meštianskeho kasína v Liptovskom Mikuláši.

Na valnom zhromaždení kasína v decembri 1904 vznikla pri Meštianskom kasíne v Liptovskom Mikuláši na návrh Rehora Urama-Podtatranského, Václava Vraného a Jána Volka-Starohorského *Liptovská zbierka* – malá lokálna zbierka starožitností, pamätností a prírodnín liptovských. Za jej správcu bol vymenovaný Václav Vraný (učiteľ v Palúdzke). Muzeálna komisia vydala *Prosbu na obyvateľov Liptova*, aby do zbierky prispievali. Keď sa kasíno presťahovalo do menších priestorov a Václav Vraný v roku 1909 odišiel z Liptovského Mikuláša (za kustóda do múzea v Martina), časť zbierky uložili v dome otca Jána Volka-Starohorského a časť v martinskom múzeu.

Po prvej svetovej vojne nadviazal na tradície Liptovskej zbierky Ján Volko-Starohorský. V roku 1919 sa vrátil do Liptovského Mikuláša a stal sa profesorom reálneho gymnázia v Liptovskom Mikuláši. Uvedomoval si rozpad pôvodnej zbierky a usiloval sa o jej znovuoživenie, vyzýval k zbieraniu pamätihodností Liptova. Doplnené zbierky vystavil v prírodopisnom kabinete gymnázia, kde ako *Podkriváňske múzeum* boli prístupné aj mimoškolským návštevníkom. Zbierok pribúdalo a Ján Volko-Starohorský musel čoraz viac zápasíť nielen s nedostatkom priestorov, ale aj s ľudskou nežľivosťou.

Úsilie J. Volku-Starohorského o založenie múzea nadobudlo reálnejšie kontúry až v r. 1928. Prispeli k tomu zmeny v župnom zriadení a predovšetkým snaha udržať význam mesta Liptovský Mikuláš. Na osobitnej porade v hostinci u Trnovských sa 24. mája 1928 zišli Ján Volko-Starohorský, Ivan Stodola, Alois Lutonský a Oldřich Lužný s cieľom nájsť možnosti na založenie múzea a jeho špecifické zameranie s ohľadom na rozsiahlosť krasových oblastí Slovenska. V rokoch 1928 – 1930 sa utvoril prípravný výbor, vymenovalo prvé kuratórium, podnikli sa prvé kroky súvisiace s umiestnením múzea a vypracoval sa návrh stanov. 2. júna 1930 bolo zvolané zakladajúce valné zhromaždenie, rozhodnutím ktorého bolo založené Múzeum slovenského krasu (MSK). Podľa stanov z 18. júla 1932 malo múzeum zbierky v *dobrom stave zachovávať, rozmnožovať a robiť ich prístupnými verejnosti* a jeho činnosť bola zameraná na jaskyne a krasové územia Slovenska. Zbierky boli nainštalované v prenajatých priestoroch Župného domu. V auguste 1932 vznikol pri múzeu Prírodovedecký zbor, ktorý sa členil na odbory, z ktorých boli najaktívnejšie okrášľovací, ochraňovací, krasový a geologický odbor. Po mnohých neúspešných snahách zabezpečiť vyhovujúcu vlastnú budovu múzea (kúpa Páلكovej vily) podarilo sa preň aspoň získať (1938 – 1939) ďalšie priestory na prízemí budovy okresného úradu. V júni 1946 načrtlo valné zhromaždenie múzea ďalší program rozvoja múzea a zaradilo do neho plánovanú výstavbu novej budovy múzea (v Demänovskej doline v blízkosti Demänovskej jaskyne slobody) a úpravu stanov, podľa ktorých by sa múzeum stalo vedeckým ústavom. Požiadavku vybudovania múzea si v rokavacom poriadku zakotvil aj Jaskyniarsky zbor Klubu slovenských turistov a lyžiarov, ktorý vznikol v roku 1944 v Martine. J. Volko-Starohorský rezignoval na funkciu správcu a odišiel z múzea. Časť zbierok bola presťahovaná do tzv. Mikovského domu vo Vrbici a zostávajúcu časť zbierok sprístupnili v pôvodných troch miestnostiach verejnosti.

Ďalšie osudy múzea sú spojené s úsilím vybudovať špeciálne krasové múzeum, v auguste 1949 bol v múzeu zamestnaný ako správca Vojtech Benický. Túto orientáciu múzea podporoval aj Jaskyniarsky zbor KSTL, ktorý sa 10. septembra 1949 pretvoril na Slovenskú speleologickú spoločnosť (SSS). Múzeum sa stalo súčasťou SSS, ktorá preň koncom roka prenajala priestory v budove Okresného súdu na Školskej ulici a požiadala Povereníctvo školstva, vied a umenia (PŠVaU) o súhlas prebudovať ho na celoslovenské jaskyniarske múzeum. Postupne tu boli presťahované všetky zbierky

a v júli 1951 bolo sprístupnené verejnosti. SSS pod vplyvom nového spolkového múzea a aj s ohľadom na jeho celoslovenský charakter pripravila návrh na jeho poštátňenie. Múzeum prevzal 1. januára 1952 Krajský národný výbor v Žiline, jeho prvým riaditeľom sa stal Vojtech Benický. Od 1. apríla 1954 bolo múzeum zaradené medzi celoslovenské ústredne spravované múzeá.

Budova bývalého okresného súdu prešla od 1. 9. 1954 do vlastníctva štátu a 4. januára 1955 sa vlastníkom budovy aj s jej príslušným okolím stalo MSK.

Od 1. januára 1956 začlenené do Slovenského múzea v Bratislave (dnešné SNM) ako jeho pobočka s charakterom vedeckého pracoviska. 1958 začalo múzeum vydávať zborník Slovenský kras. Veľkú pozornosť venovalo múzeum v tomto období aj dobrovoľným jaskyniarom, najmä otázke ich existencie pri múzeu.

V záujme rozšíriť právomoc a zodpovednosť národných výborov a v zmysle Povereníctva školstva a kultúry z 15. júna 1960 bolo múzeum vyčlenené z pôsobnosti Slovenského múzea a 1. júla 1960 ho prevzal Mestský národný výbor v Liptovskom Mikuláši. V roku 1961 sa uskutočnilo vyčlenenie vlastivednej zbierky kuratória a bol vypracovaný návrh na jej rozdelenie medzi viaceré kultúrne inštitúcie (Liptovské múzeum Ružomberok, Múzeum J. Kráľa, Galéria P. M. Bohúňa, Archív Liptovský Mikuláš, Matica slovenská Martin). V tom istom roku stratilo múzeum výstavné priestory v prízemí budovy, kam sa presťahoval Štátny okresný archív, Liptovský Mikuláš.

V júni 1965 prešlo riadenie, ochrana a prevádzka jaskýň z pôsobnosti Ministerstva vnútorného obchodu do pôsobnosti Povereníctva SNR pre školstvo a kultúru. Jaskyne na území stredoslovenského kraja (Harmanecká jaskyňa, Važecká jaskyňa, Demänovská ľadová jaskyňa, Demänovská jaskyňa slobody) prevzalo na základe rozhodnutia Stredoslovenského KNV od 1. januára 1966 do svojej pôsobnosti MSK. Súbežne s tým sa uskutočnilo vyčlenenie múzea z pôsobnosti MsNV v Liptovskom Mikuláši a jeho začlenenie do správy Stredoslovenského KNV.

V súvislosti so zrušením KNV prijala vláda opatrenie, podľa ktorého sa mala komplexná starostlivosť o jaskyne sústrediť do jednej organizácie riadenej priamo Ministerstvom kultúry SSR. 1. januára 1970 bola zriadená Správa slovenských jaskýň a MSK sa stalo jej organickou súčasťou ako výskumné a dokumentačné stredisko pre otázky jaskýň a krasových javov. Súčasťou novej organizácie bola aj SSS organizovaná pri MSK.

Zlúčením Správy slovenských jaskýň a Oddelenia ochrany prírody Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody so sídlom v Bratislave sa 1. júla 1981 vytvorilo Ústredie štátnej ochrany prírody (ÚŠOP) a do tejto novej organizácie štátnej ochrany prírody bolo začlenené aj MSK. Odzrkadlilo sa to nielen v jeho novom názve – Múzeum slovenského krasu a ochrany prírody, ale aj v tom, že sa múzeum začalo pomaly odkláňať od svojho pôvodného poslania, s cieľom prebudovať ho na ústredné múzejné pracovisko štátnej ochrany prírody. V roku 1987 sa opäť menil jeho názov na Múzeum vývoja ochrany prírody a múzeum sa stalo výchovným, múzejným a dokumentačným strediskom ÚŠOPu. Pozitívom tohto obdobia je, že sa po odsťahovaní ústredia z budovy na Ul. 1. mája zlepšili priestorové podmienky múzea.

Miloš Janoška, správca múzea
január – jún 1949

Vojtech Benický,
riaditeľ 1952 – 1963

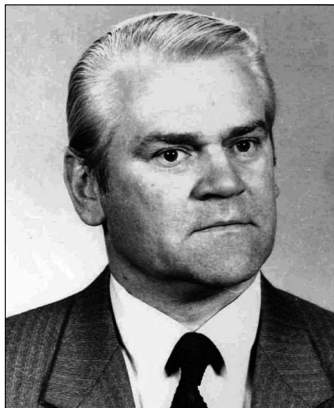
Vplyvom ponovembrových zmien sa ÚŠOP rozdelilo na niekoľko samostatných inštitúcií. Od 1. júla 1990 vstúpilo do povedomia verejnosti, riadené priamo Ministerstvom kultúry SR. Dodnes predstavuje špecializované ústredie múzejnej práce vo vzťahu ku kompletnej dokumentácii o vývine a súčasnom stave ochrany prírody a jaskyniarstva.

Od 1. júna 1996 do konca roku 1998 bolo múzeum spolu s ostatnými mikulášskymi kultúrnymi inštitúciami súčasťou Hornoliptovského kultúrneho centra.

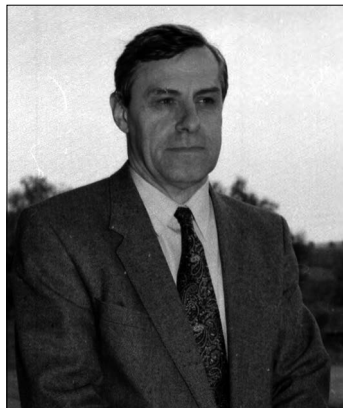
Od 1. januára 1999 je špecializovaným múzeom s celoštátnou pôsobnosťou pre oblasť ochrany prírody a krajiny v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky.

Vladimír Nemec,
riaditeľ 1963 – 1973

Mgr. Alfonz Chovan,
riaditeľ 1973 – 1987

Ing. Marcel Lalkovič, CSc.,
1987 poverený riadením múzea,
riaditeľ 1988 – 2001

Doc. RNDr. Dana Šubová, CSc.,
riaditeľka od r. 2001

AKTIVITY MÚZEA

Výstavná činnosť

Mária Ošková, Veronika Zyková, Eva Mauritzová

Jubilejná Ekofotografia

Koľko krásnych a neopakovateľných okamžikov zaniká v rýchлом tempe dnešného života. Koľko krásnych dojmov z ciest, významných udalostí z rodinného či verejného života sa nenávratne vzdáva do zabudnutia. Práve fotografia nám umožňuje to všetko znova prežívať, znovu sa k tomu vrátiť a opäť si vybavovať spomienky v plnej pestrosti a farbe.

Pre mnohých je fotografický prístroj len milým spoločníkom na cestách alebo potulkách prírodou, umožňuje mu zachytávať tváre milých ľudí, krásnej prírody a všetkého čo nás obklopuje. Inému slúži fotografia ako registračná a dokumentačná pomôcka, ktorá objektívnym spôsobom zachytáva všetko, čo ho zaujíma alebo čo potrebuje pre svoju prácu. Práve dokumentárna fotografia je hlavným námetom výstavy Ekofotografia 2013.

Medzinárodná súťažná výstava s ekologickou tematikou organizuje Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v spolupráci s Mestom Liptovský Mikuláš v dvojročných intervaloch. Jej poslaním je prostredníctvom fotografie poukázať na prírodné zvláštnosti, ktoré nás obklopujú, na ich krásy, ale i negatívne zásahy človeka do prírody. Cieľom je rozšíriť poznatky o prírode a krajine a tak nabádať hlavne mladých ľudí k úsiliu o zachovanie a ochranu všetkého, čo okolo nás príroda vytvorila. Životné prostredie je dnes pojem, ktorým sa zaoberá okrem vedeckých pracovníkov aj široká verejnosť a čoraz intenzívnejšie si uvedomujeme dôsledky zhoršeného stavu všetkých zložiek prostredia, ktorý vytvára problémy ľudstvu našej doby. A práve Ekofotografiu možno charakterizovať ako prezentáciu obrazov, ktoré dokumentujú súčasný stav životného prostredia.

Už od roku 1995 sa úspešne zaplňajú stránky návštevných kníh podpismi autorov a návštevníkov výstavy Ekofotografia. Niektorí autori, návštevníci aj pracovníci múzea sa iste pamätajú na prvý ročník Ekofotografie, kedy vo výstavnej sieni Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva bolo prezentovaných 50 čiernobielych fotografií. V súčasnosti má výrazné zastúpenie farebná a digitálna fotografia.

V tohtoročnom, jubilejnom 10. ročníku, vystavovalo 31 autorov zo Slovenska, Česka a ďalekej Indonézie 175 fotografií, ktoré spájajú človeka s prírodným prostredím. Zábery, ktoré majú neobmedzené množstvo podôb a farieb, sú inšpiráciou pre návštevníka. Popri už tradičných krajinárskych námetoch sú zastúpené detailné zobrazenia živej i neživej prírody, krásne hory, zdatné dravce, farby dýhy, zrkadlový odraz zapadajúceho slnka na vodnej hladine, kolorit farieb v listí stromov i lúčnych kvetov, panoramatické výhľady z neobyčajných výšok ale i príroda znečistená či spustošená.

Odborná porota pracovala v zložení: predseda Ing. Jaroslav Chomo (Mesto Liptovský Mikuláš) a členovia – Mgr. Zdenko Blažek (Múzeum Janka Kráľa), Danica Žiaková (Mesto Liptovský Hrádok), Ľubomír Zachar (SMOPaJ) a Valent Jančí (SMOPaJ). Uvedení členovia kladne hodnotili vysoké výtvarné cítenie s bohatou myšlienkovou hodnotou a rozhodli nasledovne: **Cenu múzea** získal Matúš Kušník z Rajca za fotografie: *Kaplnka sv. Anny a Za rána*; **Cenu riaditeľky SMOPaJ** si odniesol Matej Uličný z Likavky za fotografiu *Jeseň na Vikolinci*; **Cenu Mesta Lipt. Mikuláš** si prevzal Radimír Siklienka z Topoľčianok za cyklus fotografií: *Súboj, Sojky a Sokol sťahovavý*. **Cenu Mesta Lipt. Hrádok** porota udelila Janke Ambrózovej z Liptovskej Kokavy za fotografie *Keď Liptov kvitne I. a II. a Osviežujúca rosa*. **Cenu Múzea Janka Kráľa** odovzdal riaditeľ Mgr. Zdenko Blažek autorke z Bratislavy Markéte Almásiovej za fotografie *Šero a Červená*. Mladý autor Dominik Púčik taktiež z Bratislavy získal **Cenu mladý fotograf** za práce so zaujímavými názvami: *Ratolesť potrebuje vinič, I včela potrebuje kvet a Hviezda, ktorú i na zemi nájsť sa dá*, **Cenu za čiernobielu fotografiu** si prišiel prevziať Karel Prskavec z Liberca (ČR) za fotografiu *Strom na skale* a poslednú **špeciálnu cenu** poroty získal pán z Indonézie – Akhmad Zona Adiardi za *Zelenú a Hnedú krajinu (Green and Brown Land)*. Cenu prevzala Veronika Zyková, ktorá 2 roky študovala indonézsky jazyk a sprostredkovala spoluprácu s autormi aj veľvyslanectvom Indonézskej republiky.

Z dôvodu rekonštrukcie budovy SMOPaJ sa slávnostná vernisáž uskutočnila vo výstavnej sieni Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši dňa 18. 9. 2013, na ktorej sa zúčastnilo asi 75 milovníkov fotografie. Ceny odovzdala riaditeľka múzea doc. RNDr. Dana Šubová, CSc. v spolupráci s kurátorkou výstavy Mgr. Máriou Oškovou. Za mesto Liptovský Mikuláš odovzdal ceny primátor mesta MUDr. Alexander Slafkovský. Návštevníci si mohli výstavu pozrieť do 10. októbra 2013. Fotografie s tematikou „voda“ boli vystavené v dňoch 5. – 31. marca 2014 v Minigalérii Mestského kultúrneho strediska v Nových Zámkoch, kde si výstavu pozrelo 232 návštevníkov. Podujatie bolo realizované pri príležitosti Svetového dňa vody (22. 3.).

Medzinárodná súťažná výstava Ekofotografia obracia našu pozornosť na dianie vo svete, na krásu prírody, ako i na ohrozenia, ktoré prírode neustále prináša rozvíjajúca sa civilizácia.

Mária Ošková

Vernisáž výstavy, zľava: M. Ošková, Z. Blažek, D. Šubová, A. Slafkovský a J. Chomo. Foto: J. Goralski

Obr. 1. Klub ASC realizoval výstavu slovenských jaskýň. Foto: V. Zyková

Obr. 2. Jakarta – odovzdanie špeciálnej ceny Ekofotografia, zľava Akhmad Zona a Ardian S. W. Foto: V. Zyková

Obr. 3. Výstava indonézskych jaskýň v Liptovskom Mikuláši. Foto: Archív SMOPaJ

Obr. 4. Z vernisáže vo Veľkom Šariši. Foto: V. Zyková

Indonézia – raj pre objaviteľov jaskýň

Dva roky pôsobenia v inej krajine vás naplní toľkou inšpiráciou, že po návrate domov musíte niečo podniknúť. Nebolo to inak ani u mňa. Po tom, ako boli slovenské jaskyne formou výstavy odprezentované v hlavnom meste indonézskej kultúry Yogyakarta, semienko priateľstva medzi Slovenskom a Indonéziou začalo klíčiť.

Výstava 12 najkrajších slovenských jaskýň bola slávnostne otvorená 17. septembra 2012 v hoteli Hyatt Regency vďaka Správe slovenských jaskýň, ktorá poskytla originálne fotografie M. Rengeviča v digitálnej podobe. Konala sa pod záštitou veľvyslanectva SR v Jakarte a ruku k dielu pridali aj mladí jaskyniari (obr. 1, 2) z klubu ASC (Acintyacunyata Speleological Club) a Konzulát SR v Surabaji. Vernisáže sa zúčastnili mnohí významní hostia, okrem iných aj viceguvernér provincie Yogyakarta Paku Alam IX, ktorý predniesol reč v mene Sri Sultána Hamengku Buwono X. Viceguvernér bol ohromený fotografiami slovenských jaskýň a dúfa, že táto výstava vzbudí záujem Indonézanov o prírodné bohatstvo Slovenska, najmä jaskýň. Unikátnosť zamerania výstavy si všimli aj miestne médiá, ktoré sa prihovorili svojim čitateľom titulkom „Slovensko – raj pre milovníkov jaskýň“. Súčasťou vernisáže bolo aj odovzdanie ceny riaditeľky Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva pánovi Bagusovi Yuliantovi z klubu ASC v súťaži „Speleofotografia“. Tento úspech indonézskych jaskyniarov natoľko oslovil a povzbudil, že sa stali pravidelnými účastníkmi nielen Speleofotografie na Slovensku a v Čechách, ale aj súťaže Ekofotografia.

V súčasnosti sa obrazy nachádzajú v klube ASC ako stála inštalácia a stála inšpirácia pre jej členov. Výstava splnila svoj účel a u mladých jaskyniarov z klubu ASC vzbudila záujem nielen o Slovensko, ale aj záujem predstaviť vzorku indonézskych jaskýň na oplátku aj u nás. V spolupráci s veľvyslanectvom Indonézskej republiky sa podarilo v roku 2013 zorganizovať tri výstavy. V Košiciach ako súčasť programu Európskeho mesta kultúry 2013, v Liptovskom Mikuláši v spolupráci so Slovenským múzeom ochrany prírody a jaskyniarstva (obr. 3) a vo Veľkom Šariši s podporou mesta a primátora Ing. Mikuláša Draba (obr. 4), kde sa výstava stala „Naj uďalosťou roka 2013“. Vystavených bolo vyše 30 fotografií z autorských dielní siedmich indonézskych jaskyniarov (A. B. Rodhial Falah, Akhmad Zona Adiardi, Ardian Satrio Wicaksono, Bagus Yulianto, Mohammad Asril Sarimuddin, Ryan Nur Rahdiana a Thomas Suryono zo speleologického klubu Acintyacunyata Indonézia). Zastúpené boli nielen krásy podzemného sveta, očarujúce jaskynné ornamenty, ale aj jaskynná biota a prehistorické maľby. Raritou je aj mešita v útrobach jaskyne. Všetky fotografie dopĺňali stručné popisy, ktoré som preložila z indonézštiny do slovenčiny rovnako ako v prípade výstavy slovenských jaskýň v Indonézii. Ak budete mať cestu do tejto nádhornej krajiny a chuť objavovať indonézske jaskyne, nezabudnite sa zastaviť v jaskyniarskom klube ASC, pripomenúť si krásy slovenských jaskýň a hrdo sa zapísať do knihy návštev. V najbližšej budúcnosti sa môžu milovníci jaskyniarskej tématiky tešiť na výstavu v našom hlavnom meste Bratislave a s radosťou ponúkame túto výstavu aj iným jaskyniarskym klubom na Slovensku, ak prejavia záujem. Na záver už len informácia, že časť obrazov si môžete pozrieť kedykoľvek pri návšteve nášho hlavného mesta na Veľvyslanectve Indonézskej republiky v Bratislave.

Veronika Zyková

Výstavy pre marginalizované skupiny

V roku 2013 bol v rámci aktivít pre marginalizované skupiny realizovaný XI. ročník cyklu výstav *Fragmenty z prírody* pod názvom *Dravce našich lesov* a XI. ročník cyklu výstav *Príroda našimi očami*. Obidve výstavy boli inštalované spoločne v priestoroch budovy múzea na Ul. 1. mája a otvorené vernisážou dňa 15. 10. 2013 za účasti zástupcu primátora Mesta Liptovský Mikuláš Ing. J. Repaského. Záujemcovia mohli výstavy navštíviť do 31. 10. 2013.

Výstavy cyklu *Fragmenty z prírody* určené predovšetkým pre skupinu nevidiacich a slabozrakých návštevníkov pripravujeme v spolupráci s Úniou slabozrakých a nevidiacich Slovenska, krajské stredisko v Žiline a Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebindu v Levoči. Na výstave *Dravce našich lesov* boli prezentované preparáty zvierat zo zbierok múzea so zastúpením menších i väčších dravcov a dravých vtákov (kuna lesná, lasica myšožravá, jazvec lesný, vydra riečna, liška hrdzavá, rys ostrovid, orol skalný, výr skalný a pod). Súčasťou výstavy boli popisy vo zväčšenej čiernotlačí, Braillovom písme, podrobný opisný výklad a tiež plastické vyhotovenia stôp zvierat, lebky zvierat a zvuky zvierat, ktoré výstavu významne dopĺňali z hľadiska hmatového a sluchového vnímania. Výstava predstavila jednotlivé druhy podľa ich vzhľadu, miest výskytu, druhov potravy, spôsobov lovu, ich prirodzených nepriateľov a pod. Pri prezentácii výstavy bol uplatnený špecifický prístup zohľadňujúci individuálne možnosti a schopnosti zrakovo postihnutých návštevníkov. S výstavou sa celkovo zoznámilo 258 návštevníkov.

Dňa 10. 12. 2013 bola výstava *Dravce našich lesov* vrátane prednášky prezentovaná v Spojenej škole internátnej pre nevidiacich a slabozrakých v Levoči a Slovenskej knižnici pre nevidiacich Mateja Hrebindu v Levoči. Priamy kontakt v prirodzenom prostredí zrakovo handicapovaných nám dáva možnosť lepšie pochopiť a zohľadniť ich špecifické potreby a zároveň získať spätnú väzbu, ktorá je jedným zo základných predpokladov neustáleho skvalitňovania práce v danej oblasti. Na dvoch prednáškach sa spolu zúčastnilo 44 zrakovo postihnutých žiakov a dospelých.

Výstavy cyklu *Príroda našimi očami* už tradične predstavujú výtvarné práce s témami prírody, ktorých autormi sú deti, mládež i dospelí s určitým druhom a stupňom mentálneho postihnutia. Na XI. ročníku bolo prezentovaných 161 prác zo 14 špeciálnych škôl a špeciálno-pedagogických centier z celého Slovenska. Zúčastnili sa tiež žiaci z Českej republiky (Základná škola pre zrakovo postihnutých Dvůr Králové n/Labem). Všetky vystavené práce boli veľmi zaujímavé, nápadité, farebné, zhotovené so záujmom o prírodu a život okolo nás a práve vďaka tomu určite oslovili každého vnímavého návštevníka. Výstavy tohto typu nám dávajú možnosť pokúsiť sa spoznať a pochopiť prírodu tak, ako ju vidí mentálne hendikepovaný človek a zároveň poskytujú takto postihnutým jedincom priestor tvorivosti a prezentovať sa, čím významne prispievajú k rozvoju ich pracovných zručností, kreativity, kognitívnych funkcií a tiež k posilneniu pocitu užitočnosti, ocenenia a tým aj ich integrácie do života spoločnosti. Výstavu navštívilo 214 záujemcov.

Aktivity múzea a skúsenosti s prácou s marginalizovanými skupinami boli v roku 2013 prezentované na odbornom seminári *Muzeá a sociálne znevýhodnení* v Hodoníne (ČR), na 4. konferencii o sprístupňovaní kultúry nevidiacim a slabozrakým osobám *Prístupnosť múzeí a výstav osobám so zrakovým postihnutím, prostriedok ich spoločenského začleňovania a informovanosti* v Bratislave a na medzinárodnej konferencii *Múzeum ako forma edukácie v spoločnosti* v Banskej Bystrici.

Eva Mauritzová

Podujatia

Dagmar Staroňová

Významné dni v roku

Múzeum každoročne pripravuje v rámci významných dní podujatia, ktoré sú určené pre všetky stupne škôl a ktorými sa snažíme v mládeži vypestovať vzťah k prírode. Podujatia sa realizujú formou krátkych prednášok, workshopov či ekohier. V roku 2013 sme pre školy zrealizovali tieto podujatia:

Svetový deň mokradí, 2. február – workshop *Čo žije v mokradi* pre deti materských škôl, špeciálne školy a pre žiakov 1. stupňa základných škôl (zúčastnilo sa 71 detí a žiakov).

Svetový deň vody, 22. marec – workshop *Čo žije v rieke – potoku*, rozprávanie o Svetovom dni vody a význame vody pre materské školy (účast' 38 detí).

Svetový deň vtáctva, 1. apríl – workshop *Jarní štebotavci* pre materské školy a 1. stupeň základných škôl (účast' 30 detí).

Svetový deň Zeme, 22. apríl – workshop *Čarovná zem* pre žiakov základných škôl (účast' 69 žiakov).

Medzinárodný deň biodiverzity, 22. máj – prednáška *Národné parky Slovenska – územná a druhová ochrana* pre 2. stupeň základných škôl a stredné školy (účast' 13 študentov); prednáška *Poznávanie vtáčích druhov Slovenska* a workshop *Vytvor si svojho bociana* pre materské školy (účast' 30 detí).

Medzinárodný deň detí, 1. jún – ekohry *Zahrajme sa v prírode* pre 1. stupeň základných škôl a špeciálne školy (účast' 30 detí).

Svetový deň životného prostredia, 5. jún – workshop *Čo rozprávala stará víba* pre žiakov 1. stupňa základných škôl (účast' 18 žiakov).

Dni európskeho kultúrneho dedičstva na Slovensku – prednáška *Kelti – prvý historický národ na území Slovenska* pre 3., 4. a 5. ročník základných škôl a prednáška *Jaskyne ako pasce informácií – jaskynná výplň, informácie o pradávnnej klíme a vývoji územia* pre 2. stupeň základných škôl, stredné školy a gymnáziá (účast' 186 žiakov a študentov).

Svetový deň zvierat, 4. október – workshop *Kráľovstvo zvierat* pre 1. stupeň základných škôl (účast' 90 žiakov).

Európsky týždeň vedy a techniky, 11. – 15. november – prednášky – *Je speleológia hobby pre 21. storočie?; Huby užitočné, tajomné a chránené; Muchotrávky a iné jedovaté huby* pre stredné školy, gymnáziá a vysoké školy (účast' 105 študentov).

Tradičné podujatia

Prebúdžanie jari – remeselnícke variácie – 214 návštevníkov.

Remeselnícke variácie Vianoc – Advent 2013 – 418 návštevníkov.

Noc v múzeu „Spoznať tajomstvá prírody“ – V rámci Medzinárodného dňa múzeí a Noci múzeí a galérií 18. mája 2013 pripravilo múzeum zaujímavý program pre deti aj dospelých. Návštevníci sa počas nočných hodín naučili hrou na Slepú babu spoznávať rastliny a živočíchy pomocou hmatu, čuchu či sluchu. Pripravené bolo pre odvážnejších aj adrenalínové lezenie po jaskyniarskom rebríku. Kto z návštevníkov mal chuť, mohol sa zahrať na archeológa a v piesku hľadať „archeologické nálezy“. Formou premietania filmov sa zoznámili so záchrannými akciami v jaskyniach. Pre najmladších návštevníkov bol pripravený aj workshop *Vytvor si svoju skamenelinu* – pomocou modelovacej hmoty si deti mohli vytvoriť rastlinku alebo živočícha a odniesť si ho domov. Podujatia sa zúčastnilo 335 návštevníkov.

Stavanie vtáčích búdok a krmidiel – podujatia sa zúčastnilo 96 žiakov.

Environmentálne vzdelávanie detí a mládeže

Ekodni jar a jeseň 2013

V roku 2013 boli prezentované pre materské školy a 1. stupeň základných škôl témy: *Lesný biotop a Príprava zvierat na zimné obdobie*.

Pre 2. stupeň základných škôl a stredné školy boli prezentované témy: *Sprístupnené a významné jaskyne Slovenska, Najvýznamnejšie chránené územia Liptova, Jedovaté rastliny a živočíchy a ich postavenie v ekosystéme, Čo patrí medzi parazity človeka?, Biotop lesa, Kelti – prvý historický národ na území Slovenska, Fyzicko-geografická charakteristika Liptovskej kotliny, Čarovná moc koreňov, Flóra európskeho významu (NATURA 2000) v prírode Slovenska, Fauna európskeho významu (NATURA 2000) v prírode Slovenska, Vybrané druhy flóry európskeho významu v rámci sústavy NATURA 2000 v regióne Liptova, Chránené územia sústavy NATURA 2000 v SR*.

Okrem prednášok múzeum počas ekodní ponúka aj putovnú výstavu. V roku 2013 sa prezentovala výstava *NATURA 2000* s účasťou 1344 žiakov, študentov a pedagógov. Celkovo v roku 2013 bolo prezentovaných 84 prednášok na 26 školách a predškolských zariadeniach s účasťou 2540 žiakov, študentov a pedagógov.

Medzinárodná spolupráca

Vlastivedné múzeum Šumperk

V dňoch 12. – 13. 9. 2013 boli v rámci medzinárodnej spolupráce s Vlastivedným múzeom v Šumperku prezentované pre študentov Strednej odbornej školy tieto témy: *Ako vznikol život a čo umožňuje jeho biodiverzitu* (prednášajúca doc. RNDr. Dana Šubová, CSc.), *Čo patrí medzi parazity človeka?* (prednášajúca RNDr. Alena Benová), *Čarovná moc koreňov* (prednášajúca Ing. Kristína Urbanová), *Maloplošné chránené územia Slovenska – najstaršie a najvýznamnejšie* (prednášajúci Mgr. Leonard Ambróz). Na prednáškach sa zúčastnilo 44 študentov.

Externé prezentácie

Festival Slovenských múzeí

Jubilejný 10. ročník podujatia bol organizovaný z iniciatívy Zväzu múzeí na Slovensku a uskutočnil sa v Európskom hlavnom meste kultúry v dňoch 17. a 18. júna 2013 v Košiciach. Po úvodných príhovoroch nasledoval sprievodný program podujatia, ktorý pozostával z prehliadky interaktívnych expozícií Slovenského technického múzea a prehliadky zrekonštruovaných priestorov Východoslovenského múzea a Domu remesiel. Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva sa na podujatí prezentovalo formou propagačných materiálov múzea a vlastnými edičnými titulmi.

Svetový deň chôdze, 1. október – prostredníctvom ekohier sa účastníci mohli naučiť poznávať huby a plody dreív a oboznámiť sa s paleontologickými zbierkami múzea (trilobit, stehenná kosť mamuta). Podujatia sa zúčastnilo 1929 detí, mládeže, dospelých a dôchodcov.

Vlakom do múzeí a galérií 2013

Ministerstvo kultúry SR v spolupráci so Železničnou spoločnosťou Slovensko a Ministerstvom dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR pripravilo projekt pre základné školy a 1. – 4. ročník osemročných gymnázií *Vlakom do múzeí a galérií*, ktorý sa konal v dvoch termínoch a to v jarnom od 16. – 30. 4. 2013 a jesennom od 1. – 26. 10. 2013. Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva sa zapojilo do tohto projektu a pripravilo pre žiakov z celého Slovenska výstavu: *Mokrade – poklady prírody, Jeleň kráľ lesov, Srnčia zver, Fragmenty z prírody – Dravce našich lesov a Príroda našimi očami*. Súčasťou výstav boli workshopy: *Poznávanie prvých vtáčích poslov jari, potreba ich ochrany; Poznávanie dravcov a sov; Vedomostný test o stavbe tela dravcov; Vedomostný test o mokradiach; Výroba vtáčích hniezd, tvorba vtáčích siluet; Výroba vtáčích búdok, ukážky potravy pre lesnú zver a vtáctvo*. Podujatia sa zúčastnilo 583 žiakov a pedagógov.

Dagmar Staroňová

Projekty

Dana Šubová, Iveta Korenková

PROJEKT REKONŠTRUKCIE HISTORICKEJ BUDOVY MÚZEA

V roku 2013 bola ukončená rekonštrukcia historickej budovy múzea, bývalého jezuitského kláštora. Koncom roka zhotoviteľ odovzdal stavbu, ktorá bola realizovaná od mája 2011. Cieľom stavebnej časti projektu bola komplexná rekonštrukcia priestorov národnej kultúrnej pamiatky po stránke technickej aj estetickej. Technické zásahy predstavovali výmenu strešnej krytiny s inštaláciou strešných okien, solárnych článkov a celkovú úpravu podkrovia pre prezentačné priestory, ďalej zateplenie, odvlhčenie budovy, rekonštrukciu elektroinštalácie, zmenu vykurovania a bezpečnostnej signalizácie, úpravu stien, výmenu podlahových krytín. Zmeny sa dotkli aj okolia budovy dobudovaním vstupného areálu múzea, rekonštrukciou garáží a samotného vstupu do múzea inštalovaním výťahu. Hlavným zámerom projektu je zvýšenie atraktivity priestorov múzea z pohľadu technického a estetického a zlepšenie možnosti a formy múzejnej prezentácie so zámerom rozšíriť a skvalitniť ponúkané produkty SMOPaJ. Veľkým prínosom je nielen celkové zlepšenie stavu budovy a ďalších technických zložiek, ale aj rozšírenie plochy a ideového rámca expozícií a ich aktualizácia vzhľadom na legislatívu vo vzťahu k NATURA 2000. Proces prípravy a realizácie stavebnej časti projektu bol veľmi zdĺhavý. Nevyhli sme sa problémom, a často aj prekvapeniam, ktoré síce odhalili zaujímavé veci, avšak predžili práce a oddialili konečný výsledok a možnosť pokračovať v ďalších múzejných činnostiach. Počas rekonštrukcie stien boli odhalené nástenné maľby, z ktorých po vykonaní reštaurátorského výskumu boli vybraté najzaujímavejšie časti farebnej výzdoby vytvorených miestností na reštaurovanie. V roku 2012 a 2013 bol realizovaný aj archeologický výskum formou sledovania výkopových prác a následným skúmaním a dokumentáciou archeologických náleзов. Celkovo bolo preskúmaných 15 archeologických objektov súvisiacich s výstavbou a používaním budovy s pôvodnou funkciou kláštora jezuitov po polovici 18. storočia. V rámci výskumu sa získali huteľné archeologické nálezy, napr. fragmenty keramických nádob, glazovaných kachlíc, sklenených nádob a tabuľového skla, zvieracích kostí, kovových predmetov a pod. Súčasne so stavebnými prácami prebiehala príprava expozícnej časti projektu. Bolo realizované verejné obstarávanie formou súťaže návrhov na zhotoviteľa revitalizovaných expozícií múzea. Jeho výsledkom bude komplexné autorské architektonické dielo, na základe ktorého budú vypracované a zhotovené novo inštalované expozície múzea dobudované multimediálnymi prvkami, počítačovou technikou, svetelnými efektmi a ozvučením. Cieľom je priniesť novú kvalitu a účelnosť do múzejnej prezentácie a predstaviť návštevníkom tému ochrany prírody a jaskyniarstva novátorsky, názorne, inšpirujúco, jednoducho vytvoriť priestor pre ľudí, ktorí sa k nám budú radi vracaať.

Iné aktivity

Kristína Urbanová, Dana Šubová, Monika Orvošová, Jana Padyšáková

10. ročník Medzinárodnej konferencie prírodovedných pracovníkov múzeí a pracovníkov múzeí v prírode

V dňoch 28. 5. 2013 – 30. 5. 2013 sa uskutočnil 10. ročník Medzinárodnej konferencie prírodovedných pracovníkov múzeí a pracovníkov múzeí v prírode. Akcia sa konala na chate Magurka v Ľupčianskej doline. Počet účastníkov bol 52, z toho 8 zahraničných (2 z Poľska, 6 z ČR).

Konferenciu, ktorá sa konala pod záštitou Ministerstva životného prostredia otvorila riaditeľka múzea doc. RNDr. Dana Šubová, CSc. slávnostným príhovorom, ospravedlnila neúčasť štátneho tajomníka doc. Ing. Jána Ilavského, CSc.

a generálneho riaditeľa sekcie Mgr. Rastislava Rybaniča a prečítala list pána ministra ŽP SR Ing. Petra Žigu, PhD. Následne pozdravil a privítal účastníkov konferencie starosta obce Partizánska Ľupča pán Ľubomír Frič. Po týchto príhovoroch začal oficiálny program prvého dňa konferencie. V prvej časti odzneli referáty venované predstaveniu výsledkov palynologických analýz vzoriek odobratých na Spiši.

Druhý deň konferencie bol venovaný terénnej exkurzii. Účastníci sa rozdelili na dve skupiny, jedna absolvovala v sprievode RNDr. Petra Turisa, botanika Správy NAPANT a Ing. Daniely Domčekovej, pracovníčky environmentálnej výchovy Správy NAPANT výstup na Chabenec (1955 m n. m.), ktorý patrí k najkrajším vrcholom v celom hrebeni Nízkyh Tatier. Napriek nie celkom priaznivému počasiu sa podarilo vrchol zvládnuť. Druhá skupina mala inú trasu: absolvovali v sprievode RNDr. Moniky Orvošovej prehliadku hald so zaujímavými zvyškami rúd antimonitu a drahých kovov. Podarilo sa im nájsť dva miniatúrne zrníčka zlata. Vďaka pánu starostovi, ktorý zabezpečil kľúč, sme mali možnosť

Kristína Urbanová

Liptov a hubárska sezóna 2013

Hubárska poradňa začala v roku 2013 pracovať 17. 6., hoci už pred oficiálnym zahájením nám nosili vzorky a telefonovali otázky a správy z terénu naši kolegovia aj klienti z poradne svoje postrehy a prvé nálezy. Tie boli u nás na Liptove už 7. 5. a boli to prvé smrčky, potom 8. 5. májovky a tiež trúdnik šupinatý. Koncom mája – presnejšie 23. 5. už boli hlásené prvé hríbovité, a síce hríb zrnitohlúbikový a 31. 5. už boli prvé hríby smrekové a sosnové zo Žiarskej doliny. Mesiac jún sa potom rozbiehal už na viacerých miestach: Žiar – Žiarska dolina, Matiašovce, Ľupčianska dolina, Bobrovec, Čutkovská dolina, Východná, Kokava, Demänovská dolina a ku hríbom začali pribúdať kuriatka, rýdziky, muchotrávky červenkasté, masliaky, plávky. Všetci hubári boli spokojní, húb bolo celkom dosť a aj v pestrom sortimente, a tak sme si už robili plány ako tento rok prekonáme rekordy a narobíme zásoby aj pre známych a rodinu. Nikto predsa neodmietne darček v podobe čerstvých alebo sušených húb, veď také kulinárske poklady potešia každého a my Slovania máme priam zakódované v génoch, že huby sú prirodzenou zložkou našich jedál. Veď už starí Slovania si zbierali a pripravovali huby opekaním na drevenom ražni alebo ich varili v nádobách z kôry pomocou rozpálených kameňov. Konzumácia húb sa rozšírila spolu s kresťanstvom, keďže v obdobiach pôstu, ktoré nariadila cirkev – a bolo to spolu za celý rok až 200 dní – jedli okrem rýb aj veľa čerstvých, sušených aj zakvasených húb. My dnes zrejme nejeme huby 200 dní v roku, aj keď už vieme o ich výživnej hodnote a ich zložení podstatne viac ako naši predkovia a tiež ich vieme aj pripravovať na tisíc rôznych spôsobov, varíme ich dosť často, hlavne počas sezóny, kedy nevieme odolať praženici z čerstvo nazbieraných hríbikov, polievke či vyprážaným rezňom z bedlí či muchotrávok. Okrem toho považujeme niektoré pokrmy z húb za obradné a konzumujeme ich iba na určité sviatky. Je to napríklad v rôznych regiónoch Slovenska vianočná kapustnica, v ktorej nesmú chýbať sušené hríby. Tie vo všetkých jedlách predstavujú totiž magický obraz želaného množstva všetkých plodov a teda blahobytu v nastávajúcom čase. Huby sa totiž oddávna vyznačujú veľkou plodnosťou a preto im bola prisúdená úloha privolávať hojnosť.

To sme síce trochu odbočili od hlavnej témy, takže poďme pokračovať, aj keď menej optimisticky. Mesiac júl bol v prvej polovici veľmi bohatý na úrodu a aj na rôzne druhy. Ku tým už známym z júna pribudli kozáky a kremenáče, suchohríby a ďalšie druhy plávok a potom to išlo do útlmu a na konci mesiaca mám v poznámkach z hubárskej poradne priam hroznú vetu: „Nerastie nič“. Takéto suchoty trvali až do prvej polovice septembra, kedy sa podhubie konečne zobudilo a začali sa znovu objavovať hríby smrekové, zrnitohlúbikové, plávky, bedle vysoké, rýdziky, masliaky a suchohríby.

navštíviť aj starý banícky kostol na Magurke. Sprievodným podujatím boli ukážky práce na hrnčiarskom kruhu, ktoré viedla Mgr. Eva Dudzíková z Galérie P. M. Bohúňa. Prácu si mohli vyskúšať aj záujemcovia spomedzi účastníkov konferencie. Geológovia zasa skúšali tavenie antimónovej rudy v špeciálnej taviacej nádobe.

Tretí deň konferencie bol v znamení ryžovania zlata v potoku Ľupčianka. Zúčastnili sa ho mnohí kolegovia, ktorí boli zvedaví, ako sa to kedysi robilo a chceli si to vyskúšať na vlastnej koži.

Po úspešnou ryžovaní sa prišiel s účastníkmi rozlúčiť aj starosta z Partizánskej Ľupče. Konferenciu sme ukončili podľa programu a so sľubom, že si ju zasa o rok zopakujeme v nejakej inej, rovnako čarovnej lokalite.

určených vzoriek 63 kusov. Oproti poradni v roku 2012 je to menej, ale návštevnosti zodpovedala aj situácia v teréne, a tá, bohužiaľ, nebola nadpriemerná.

Treba však mať na pamäti, že huby tu nie sú len preto, aby ľudia mali čo do hrnca vložiť, ale sú predovšetkým významným prvkom biodiverzity lesných ekosystémov. Majú tam významnú úlohu a inými organizmami nenahraditeľné postavenie. Najväčší význam spočíva v ich spoluúčasti na všetkých rozkladných procesoch, vďaka ktorým sa udržuje prírodná rovnováha. Tak, milí hubári, nehodnoťme sezónu len podľa toho, či sme si pochutili a či máme plnú komoru, ale buďme spokojní, že huby nám spestrili a spríjemnili rok a budú tu na nás čakať zasa na jar, aby nás potešili a nakŕmili a tiež zahriali na duši.

Kristína Urbanová

Konferencia v Brazílii, Rio de Janeiro (23. generálna konferencia Medzinárodnej rady múzeí ICOM)

V dňoch 10. – 17. augusta 2013 sa v brazílskom Rio de Janeiro uskutočnila 23. generálna konferencia Medzinárodnej rady múzeí ICOM (The International Council of Museums). Zastúpenie na konferencii malo 137 krajín, zúčastnilo sa jej okolo tritisíc odborných pracovníkov múzeí a galérií, ale i zástupcov rôznych vedeckých a kultúrnych inštitúcií. Celosvetové stretnutie sa konalo v kongresovom centre Cidade das Artes Barra da Tijuca (Mesto umenia), ktoré bolo po prvýkrát sprístupnené práve pre účely zasadania ICOM.

V rámci konferencie sa konali samostatné zasadnutia medzinárodných komitétov, tiež zasadnutie poradného výboru, ktoré končilo prijatím uznesení. Za tým nasledoval neformálny spoločenský večer.

Slávnostného otvorenia konferencie sa zúčastnili viacerí predstavitelia brazílskych kultúrnych zložiek, napr. zo Sekretariátu kultúry mesta Rio de Janeiro, Brazílskeho inštitútu múzeí (Ibra Minc), Spolkovej rady muzeológie (Cofec), Brazílskeho zväzu muzeológie (ABM), Brazílskeho výboru ICOM. Po privítacom ceremoniáli odzneli okrem iných hlavné referáty a príhovory prezidenta výkonného výboru ICOM Dr. Hans-Martina Hinza z Nemecka, predsedu Brazílskeho výboru ICOM Carlosa Roberta F. Brandao, a tiež ďalších zástupcov medzinárodných výborov ICOM. V tento deň bol slávnostne otvorený aj múzejný veľtrh, na ktorom svoje aktivity prezentovali hlavne regionálne múzeá sveta (ICR).

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši pracuje už od roku 2008 v medzinárodnom komitáte CIMUSET (International Committee for Museums and Collections of Science and Technology) – Asociácia

Hneď druhou témou, ktorá rezonovala v tejto sekcii, bola popularizácia poznatkov molekulovej biológie a ich využitie v environmentálnych projektoch. Boli odporúčené témy, ako napríklad biológia bunky a fotosyntéza. Potešilo ma, že odzneli tieto odporúčania, pretože sme obidve témy spracovali pred časom v našom múzeu vo forme výstavy a prezentácie. Program CIMUSET & MPR sekcie bol veľmi dobre pripravený a rôznorodý, vrátane návštev múzeí či celodennej exkurzie do oblasti mesta Vassouras, ktoré je známe ako najväčší svetový producent kávy v období rokov 1850 – 1900.

Dana Šubová

V dňoch 22. – 26. 7. som sa zúčastnila celosvetového kongresu speleológov organizovaného Českou speleologickou spoločnosťou. Prostredníctvom posterovej prezentácie sme spolu s kolegami Lukášom Vlčekom (Správa slovenských jaskýň, Liptovský Mikuláš) a Karlom Žákom (Geologický ústav Českej akadémie vied, Praha) predstavili jaskyniarskej verejnosti nové výskyty kryogénnych kalcitov s predbežnými geochemickými výsledkami v jaskyniach Slovenska. A predstavili sme nový druh speleotém veľmi nenápadného vzhľadu, ale veľkého vedeckého významu. Obrovský kongres registroval okolo 1200 účastníkov z celého sveta, len Američanov bolo 200 ľudí. Všetky aktivity od prezentácií príspevkov, stánky jednotlivých speleologických spoločností, fotosalóny, výstavy jaskyniarskych máp a expedícií, jaskyniarskych osobností, ukážky jaskyniarskych technických pomôcok a pod. boli v Kongresovom centre na Výstavišti v Brne. Vedecký program, ktorý bol mojim hlavným dôvodom účasti na kongrese, bol rozdelený do 15 sekcií a podsekcíí. Špeciálnu sekciu Cave Mineralogy viedli významní mineralógovia v oblasti jaskynnej mineralógie Bogdan P. Onac (RUM) a Paolo Forti (ITA). Speleogenéza, Jaskynná klimatológia a paleoklimatické záznamy, Geomikrobiológia jaskýň a krasu, Kras a pseudokras, Jaskynná mineralógia boli sekcie úplne naplnené poslucháčmi do posledného miesta. Prednášky prebiehali súčasne v piatich sálach, skvele zorganizované v trvaní po 20 min. Odborné témy a vysoká erudovanosť expertov v rôznych oboroch speleológie a karsológie poskytovala najmodernejšie poznatky z výskumu jaskýň celého sveta.

Monika Orvošová

Prezentácia hlavných aktivít múzea za rok 2013 na podujatí Zväzu múzeí Slovenska

V dňoch 16. – 17. apríla 2013 organizoval Zväz múzeí na Slovensku v priestoroch Múzea SNP v Banskej Bystrici odborné sympóziu pod názvom *Vedecko-výskumná činnosť múzea*. SMOPaJ sa na sympóziu zúčastnilo formou posterovej prezentácie RNDr. M. Orvošovej *Mineralogický výskum jaskýň*. Boli v nej zahrnuté výsledky štúdia kryogénnych kalcitov a jaskynných perál v jaskyniach Slovenska, ktoré sú súčasťou riešenia rovnomennej výskumnej úlohy. Autorka v nich zdôrazňuje tiež význam paleomagnetického datovania jaskynnej výplne pre štúdium paleografického vývoja v oblasti jaskýň. Výsledky sú spoločným výstupom výskumu SMOPaJ a spolupracujúcich organizácií (GÚ SAV v Banskej Bystrici, GÚDŠ v Bratislave, GÚ AVČR v Prahe). Aj vďaka jedinečným výsledkom tohto výskumu si udržuje SMOPaJ kredit vedecko-výskumného pracoviska na základe Osvedčenia o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj Ministerstva školstva SR zo dňa 4. decembra 2009. Druhou akciou pod záštitou Zväzu múzeí na Slovensku bola Konferencia *Muž a žena – vzťahové súvislosti v kontexte múzejných zbierok*, na ktorej sme sa zúčastnili v dňoch 1. – 3. októbra 2013 v Bratislave. Náš referát bol na tému *Muži a ženy v histórii jaskyniarstva*. Spomínajú sa v ňom jaskyniari, ktorých činnosť bola zaznamenaná formou fotografických a filmových dokumentov, mapových záznamov, terénnych zápisov i predmetov a pozostalostí tvoriacich súčasť múzejného zbierkového fondu a osobných fondov špecializovaného verejného archívu múzea. Je pravda, že väčšina z nich sa viaže k mužom, ale napriek tomu jaskyniarstvo nepredstavuje výlučne len mužský svet. Mnohé páry jaskyniarov tento záujem zblížil na celý život, tak ako to bolo u manželského páru Revajovcov či Hipmanovcov. Takto spracovaný príspevok je novým a určite veľmi zaujímavým prístupom k pohľadu na jaskyniarstvo a históriu zbierok či archívnych dokumentov.

Posledným podujatím pod garanciou Zväzu múzeí na Slovensku bola medzinárodná vedecká konferencia na tému *Múzeum ako forma edukácie v spoločnosti*. Podujatie sa konalo v priestoroch Múzea SNP v Banskej Bystrici v dňoch 27. – 29. novembra 2013. SMOPaJ sa na ňom prezentovalo dvoma príspevkami. Dňa 28. novembra 2013 príspevkom na tému *Vzdelávacie aktivity SMOPaJ*, ktorú predniesla doc. RNDr. D. Šubová, CSc., riaditeľka múzea. Vo svojom príspevku rozviedla delenie vzdelávacích aktivít múzea podľa kritérií, čo múzeum ponúka na trhu environmentálneho vzdelávania, komu ponúka svoje služby, akou formou ich ponúka a podľa toho, kde tieto vzdelávacie aktivity organizuje. Záverom prezentácie bolo zdôraznenie myšlienky, že bez posilnenia environmentálneho povedomia spoločnosti bude nefunkčný akýkoľvek dobrý legislatívny rámec pre životné prostredie a ochranu prírody, čo je veľmi dôležitým aspektom environmentálnych edukačných aktivít. Múzeum je v týchto snahách veľmi dobrým partnerom vzdelávacích zariadení od kategórie predškolského veku až po kategóriu seniorov.

Druhý deň konferencie 29. novembra 2013 bol v programe zaradený príspevok Mgr. E. Mauritzovej, múzejného pedagóga pre marginalizované skupiny, pod názvom *Aktivity SMOPaJ v Liptovskom Mikuláši zamerané na sociálne znevýhodnené skupiny*. Boli v ňom rozvedené aktivity múzea s dlhoročnou tradíciou, ako napríklad cyklus výstav *Fragmenty z prírody*, ktorého história sa začala písať už v roku 2003. Za 11 rokov boli na týchto výstavách sprístupnené slabozrakým a nevidiacim návštevníkom exponáty z oblasti speleológie, archeológie, mineralógie, botaniky, zoológie i paleontológie, ktoré boli doplnené popismi vo zväčšenej čiernotlačí a Braillovom písme a podrobným opisným výkladom. Pri príprave výstav spolupracujeme s Úniou nevidiacich a slabozrakých Slovenska v Žiline, Slovenskom knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči a Spojenou školou internátnou pre nevidiacich a slabozrakých v Levoči.

Druhou takouto aktivitou múzea je cyklus výstav *Príroda našimi očami*, ktorý je realizovaný v spolupráci so špeciálnymi školami, špeciálno-pedagogickými centrami a domovmi sociálnych služieb z celého Slovenska, ktorých deti, žiaci a klienti majú vo svojich výtvarných prácach venovaných prírodným motívom možnosť rozvíjať svoju kreativitu a pracovné zručnosti.

Dana Šubová

49. celoslovenský Tábor ochrancov prírody a krajiny

Organizátormi 49. ročníka celoslovenského *Tábora ochrancov prírody a krajiny* boli Ústredný výbor Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny v Prievidzi, Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši a Štátna ochrana prírody SR – Správa. Podujatie sa konalo v dňoch 14. – 19. júla 2013 v Národnom parku Veľká Fatra, v areáli športovo-rekreačného zariadenia Drienok v Mošovciach. Tábor slávnostne otvorili predsedníčka SZOPK Mgr. K. Voralová a vedúca tábora RNDr. O. Removčíková. Účastníkov privítal riaditeľ Správy Národného parku Veľká Fatra Ing. P. Vantara a starosta obce Mošovce Ing. Mgr. P. Mojtek.

Cieľom podujatia bolo oboznámiť sa s prírodnými hodnotami Veľkej Fatry a prispieť k získaniu nových odborných poznatkov o tomto území. Účastníci pracovali v troch odborných sekciách – botanickej, zoologickej a detskej. V rámci prvého dňa účastníci spoznávali flóru a faunu Národnej prírodnej rezervácie Tlštá. Nasledujúce dni podujatie pokračovalo exkurziou na vrch Drienok (1273 m n. m.), exkurziou k Národnej prírodnej rezervácii Rakšianske rašelinisko a Vyšehrad a poznávaním histórie Kláštora pod Znievom a Znievskeho hradu. Počas posledného dňa bola zabezpečená prehliadka rodného domu Jána Kollára v Mošovciach.

Vo večerných hodinách sa uskutočnili prednášky: Ing. P. Vantara prezentoval informácie o Národnom parku Veľká Fatra, o živote hraboša severského panónskeho informovali RNDr. A. Stollmann a RNDr. T. Kušík. SMOPaJ sa na činnosti tábora podieľalo v rámci technického zabezpečenia (doprava do Mošoviec, zabezpečenie propagačného materiálu a výpočtovej techniky, vyhotovenie transparentov) a aktívnou činnosťou v detskej sekcii (vedomostné súťaže s prírodovednou tematikou – poznávanie drevín, húb, stôp a siluet zvierat, výtvarná súťaž o najkrajší zážitok z tábora).

Tábor ochrancov prírody a krajiny bol organizovaný v rámci projektu *Príroda nezná hraníc*. Zúčastnilo sa ho približne 93 dobrovoľných a profesionálnych ochrancov prírody (85 účastníkov zo Slovenskej republiky, 8 účastníkov z Českej republiky).

Janka Padyšáková

Správa z podujatia

XIX. stretnutie seniorov štátnej ochrany prírody Slovenska

XIX. stretnutie seniorov štátnej ochrany prírody Slovenska sa konalo v Slanickej osade pri Námestove na Hornej Orave v Súkromnom školskom internáte EDUCO v dňoch 26. – 27. 9. 2013, program začal o 14. hodine. Hostí privítala riaditeľka múzea doc. RNDr. Dana Šubová, CSc., riaditeľ Správy Chránenej krajiny oblasti Horná Orava RNDr. Dušan Karaska a Ing. Dušan Slávik.

Stretnutie bolo venované významnému slovenskému zberateľovi flóry, ornitológovi, múzejníkovi a učiteľovi prof. Antonovi Kocyanovi (1900 – 1984). Jeho osobnosť a aktivity predstavil jeho vnuk RNDr. Jaroslav Kocian. Imatrikulačný prehľad odznel v podaní Ing. Júliusa Burkovského. Ing. Viliam Stockmann, CSc. vystúpil s prezentáciou Vývoj Štátnej ochrany prírody a Slovenský pamiatkový ústav.

Krátka prestávka počas hlavného programu bola venovaná spoločnej fotografii prítomných seniorov, ktorých sa tohto stretnutia zúčastnilo 38. Program pokračoval informáciou o prírodných hodnotách CHKO Horná Orava a krátkej spomienke na bývalého riaditeľa správy, dnes už nebohého Ing. Roberta Trnku. Oficiálna časť programu skončila spoločnou večerou a diskusiou.

Druhý deň seniori absolvovali exkurziu výletnou loďou po Oravskej priehrade okolo Vtáčieho ostrova so zastávkou na Slanickom ostrove.

Za Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva sa podujatia zúčastnili doc. RNDr. Dana Šubová, CSc., Ing. Janka Padyšáková, Mgr. Mária Ošková, Valent Jančí, Ľubomír Zachar a Ivica Hlaváčová.

Janka Padyšáková

SPOLOČENSKÁ KRONIKA

Jubileum Jany Vojtaššákovvej

Dana Šubová

V tomto roku oslávila 50-tku naša spolupracovníčka Jana Vojtaššáková, ktorá nastúpila v roku 2008 do múzea na funkciu vedúcej ekonomického úseku a od roku 2011 zastáva funkciu vedúcej ekonomického oddelenia. K tomuto postu sa dopracovala určite oveľa skôr, ako by si bola priala a určite to bolo pre ňu veľmi náročné obdobie, keď po odchode hlavného ekonóma len po 2-ročnej praxi v organizácii musela odrazu prevziať zodpovednosť za celé oddelenie. Veru, niekoľkokrát sme riešili zložité situácie, ale Janka sa nakoniec so svojim postavením popasovala veľmi úspešne a múzeum nemalo pri kontrolách a pri vypracovávaní ekonomických podkladov pre nadriadený orgán žiadne nedostatky. Možno si to ani nie všetci vedia uviesť, že bez tejto mravenčej, možno aj pre mňa niekedy zaťažujúcej práce, chod organizácie jednoducho nie je možný a dokonca je organizácia priamo na nej závislá. Janka má dve dospelé deti. Stredoškolské vzdelanie ukončila na SPŠDr., ekonomický smer vo Zvolene a má ukončené pedagogické minimum na Žilinskej univerzite v Žiline. Vo voľnom čase sa venuje rodine, športu, stará sa o záhradku, má rada divadlo, hudbu a literatúru.

Janka, srdečná vďaka. Všetci si želáme, aby si nás ešte dlho podobne „zaťažovala“ a prajeme Ti veľa zdravia a pokiaľ možno aj pokoja do ďalších rokov.

Jubileum Moniky Orvošovej

Ivica Hlaváčová

„Milá naša Monika, nech nechytá Ťa panika, keď už päťdesiatku máš, všetkého si viacej váž.“. Týmito úvodnými slovami z básničky sa prihovárali jubilantke kolegovia múzea na spoločnom stretnutí v dolinke nad Závažnou Porubou.

Je to neuveriteľné, ale od jej príchodu do organizácie uplynulo 20 rokov. V roku 1993 uspela v konkurze na miesto geológa a nastúpila na jaskyniarske oddelenie. Oživila kolektív a svojim entuziazmom a túžbou po poznaní sa pustila do práce pri spracovaní zbierkového fondu hornín a sintrových foriem. Pracovala na dokončení expozície Kras a jaskyne a začala sa oboznamovať aj s náročnými nesprístupnenými jaskyňami v Jánskej a Demänovskej doline. Ako bývalá športovkyňa nemala problém rýchlo si osvojiť spôsoby lezenia a bezpečného pohybu v jaskyniach. S jaskyniarmi zo skupiny Nicolaus sa zúčastnila jaskyniarskej expedície Aguj 94 do Mongolska. V roku 1995 sa vydala, vychováva tri deti.

V roku 2004 nastúpila na Oddelenie ochrany prírody, spravovala zbierkový fond minerálov a venovala sa ich výskumu. Od roku 2007 pracuje na Oddelení jaskyniarstva, kde je kurátorkou aj pre zbierky hornín, speleotém a skamenelín. Pri mineralogickom a geologickom výskume, ktorý vykonáva v jaskyniach na celom území Slovenska, spolupracuje s členmi SSS a odbornými organizáciami doma i v zahraničí. Zameriava sa na jaskynné sedimenty, špecializuje sa na kryogénne kalcity, kalcitové kryštály a vybrané typy sintrových foriem. Výsledky výskumov publikuje v odborných časopisoch, prezentuje na konferenciách a popularizačnou formou na školách. Veľké množstvo úsilia venuje príprave novej jaskyniarskej expozície. Od roku 2010 externe študuje na PriF UK v Bratislave na Katedre mineralógie a petrografie.

Narodila sa 6. 5. 1963 v Sečovciach, okres Trebišov, detstvo do veku 13-tich rokov prežila v Gelnici. Ako žiačka 7. triedy ZŠ v roku 1976 odišla do Strediska vrcholového športu a mládeže v Liptovskom Mikuláši, kde aj počas štúdia na Gymnázium M. M. Hodžu trénovala a reprezentovala v zjazdovom lyžovaní TJ Jasná a stala sa niekoľkonásobnou majsterkou Slovenska a Československa. Na európskych a svetových podujatiach reprezentovala zjazdové lyžovanie a v roku 1988 získala titul Akademická majsterka sveta v obrovskom slalome. Po ukončení PriF UK v Bratislave sa vrátila naspäť do Liptovského Mikuláša.

Monika má okrem svojej práce v jaskyniach veľa záujmov, na ktoré pri výchove detí nemala čas, ale pretože je *zaslúžilá matka*, skĺbila príjemné s užitočným a spolu so synom si urobila rybársky kurz a s dcérou sa zdokonalila vo výrobe keramiky. Naša Monča je akčná žena, všestranne zručná, keď sa vyberie do jaskyne, tak odšoféruje auto, vybehne na kopec, zlezie do jaskyne, odoberie vzorky, odfotí, spracuje dokumentáciu a výsledky publikuje. Pre svoju priateľskú, veselú povahu a ochotu pomáhať je v kolektíve veľmi obľúbená. Do ďalších rokov jej prajeme veľa zdravia, optimizmu, úspešné ukončenie štúdia a elán na uskutočnenie všetkých pracovných i súkromných plánov.

Jubileum Evy Greschovej

Eva Bartošová

Začiatkom roka oslávila životné jubileum naša dlhoročná kolegyňa a kamarátka Evka Greschová.

Narodila sa 8. januára 1963 v malebnej podhorskej obci Liptovská Kokava, v ktorej žije spolu so svojou rodinou dodnes. Tu navštevovala aj základnú školu. V rokoch 1977 – 1981 absolvovala gymnázium v Liptovskom Hrádku, následne pokračovala v pomaturitnom štúdiu knihovníctva na Gymnázium V. Paulinyho-Tótha v Martine.

Po absolvovaní knihovníctva nastúpila do knižnice múzea v roku 1983 ako knihovnička. Tu ju čakala práca na usporiadaní knižnice. Postupne, jej zásluhou získalo múzeum množstvo odbornej literatúry zo zahraničia formou výmeny za periodiká, ktoré vydáva múzeum. V súčasnosti je to výmena s viac ako 100 krajinami sveta.

Po organizačných zmenách v múzeu v roku 2003, začala pracovať v archíve múzea. Archívne materiály boli v tej dobe len hrubo roztriedené, teda tie, čo sa nachádzali v archíve a ostatné boli jednoducho všade. Materiály bolo potrebné odborne spracovať a tak neváhala získať k tomu potrebné vzdelanie a prihlásila sa v roku 2004 na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, ktorú ukončila v roku 2009 a získala titul

Mgr. v odbore archívnictvo a pomocné vedy historické. Na základe jej iniciatívy požiadalo múzeum v r. 2004 Ministerstvo vnútra o zriadenie špecializovaného verejného archívu. Od začiatku svojej práce v archíve systematicky pracuje na jeho roztriedení, uložení a vyhotovovaní archívnych pomôcok pre bádateľov. Aj keď sa stretla s rôznymi prekážkami, neodradili ju od jej zodpovednej mravenčej práce, čo preukázala aj v rokoch 2008 – 2013, kedy úspešne koordinovala digitalizáciu pomaly celého archívu. V archíve pracuje ako vedúca od roku 2005, kedy sa toto pracovisko odčlenilo od dokumentačného oddelenia a stalo sa Útvárom archívu a knižnice. Koordinuje prácu zamestnancov archívu a knižnice a prácu registratúrneho strediska múzea. Pravidelne sa zúčastňuje odborných seminárov, na ktorých vystupuje so svojimi prednáškami a prezentáciami, v ktorých predstavuje výsledky svojej odbornej práce. V archíve spracováva fondy inštitúcií, spolkov a organizácií, osobností ktoré sa zaoberali ochranou prírody a jaskyniarstvom.

Do ďalších rokov prajeme všetko dobré.

ČISTÁ ENERGIA PRE TATRY

Slovenské elektrárne, člen skupiny Enel, jasne deklarujú svoju dominantnú pozíciu v oblasti ochrany životného prostredia. V rámci programu Energia pre prírodu je rozpracovaný projekt ekologizácie vysokohorských chát s cieľom skvalitniť komfort prevádzok a znížiť spotrebu emisií s jeho negatívnym dopadom na prírodu. Téryho chata (2015 m. n. m.). Začiatkom roka 2010 Slovenské elektrárne, člen skupiny Enel, nainštalovali na tejto turisticky vyhľadávanej chate nové solárne panely, ktoré ročne usporia až 6 ton emisií CO₂ a zabezpečia plynulý chod prevádzky, čo sa už prejavilo na vyššom komforte a službách pre všetkých turistov a návštevníkov. Po viac ako 110 rokoch sa Téryho chata stala názorným príkladom využívania čistej energie v Malej studenej doline.

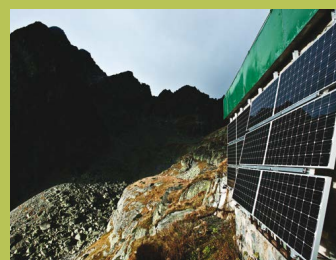
Novou ekologickou technológiou sa zmenila prevádzka aj na Zbojníckej chate (1960 m. n. m.). Čistú energiu pre Chatu pri Zelenom plese (1551 m.n.m.) priniesla revitalizácia malej vodnej elektrárne. Chata je pre svoje mimoriadne dobré terénne podmienky veľmi vyhľadávaná turistami, cyklistami a horolezcami.

Téryho chata

Téryho chata

Téryho chata

Téryho chata

Chata pri Zelenom plese

Chata pri Zelenom plese

Chata pri Zelenom plese

Zbojnícka chata

 SLOVENSKÉ
ELEKTRÁRNE

ENERGIA PRE **PRÍRODU**
ENERGIA PRE KRAJINU

www.seas.sk
energiaprekrajinu.sk